

PostMetodika

№5-6 (89-90), 2009

ISSN 1815-1394

**ONDERWIJS -
НІДЕРЛАНДСЬКА ОСВІТА**

Postmetodika

У рамках проекту "Громадські платформи освітніх реформ в Україні" за фінансування Програми MATRA 10 – 21 травня 2009 року відбувся навчальний візит українських освітян у Нідерланди. Призначення цього номера – передати читачам досвід унікальної навчальної мандрівки Нідерландами.

Учасники навчального туру, з-поміж яких 10 полтавців, 10 днів не припиняли руху, відвідали кілька населених пунктів на півночі Королівства і в них – початкові і середні школи, ліцей, професійно-технічний коледж, Міністерство освіти, культури і науки, видавництво підручників.

Звичайно, нідерландська освіта настільки невичерпна, що написані статті відображають лише її краплину, проте це – чиста роса, зібрана нашими авторами, і перший крок до необхідного Україні широкомасштабного опису досвіду освіти Нідерландів. Бо Нідерланди, здається, з-поміж усіх європейських держав роблять для освітян України свою країну найбільш відкритою. Хоча 100 українських людино-днів – без сумніву, мало для пізнання навіть "моделі Європи".

Починаємо журнал рубрикою "Людина в русі", у яку потрапляють ті, хто мислить перспективно, не зупиняється на досягнутому, має мрію і мужність її реалізувати. Це – рух!

Герої рубрики "Людина в русі" в цьому випуску журналу – нідерландські учні, вчителі, чиновники Міністерства освіти, науки і культури, тренери APS, представники муніципалітету, книговидавці, архітектори шкіл – відповідають цим умовам цілковито. Усі вони в постійному натхненному діалозі про поліпшення освіти. Яскравий приклад – слова Державного Секретаря Марії ван Бейстервелдт: "Освіта постійно розвивається. Завжди є питання в основі: як ми можемо робити краще?" та директора APS Баудевайна Ван Вельзена: "Якщо ви кажете, що ми в APS найкращі, то як ми можемо бути ще кращими?". При цьому нідерландці дотримуються поради, яку дає нам "людина в русі", тренер APS Роб Міох: "Поліпшення шкільництва потребує цілеспрямованого, системного підходу (див. його статтю "Як розробити гарний план дій школи, стор. 33-37).

"Іди, і потрібні тобі ідеї з'являться в дорозі". Після навчального туру автори журналу знають, як:

- ♦ сконструювати ефективний навчальний план (стор. 76 -104);
- ♦ видати ідеальний підручник (стор. 27-28);
- ♦ децентралізувати систему освіти в інтересах дитини та суспільства (стор. 10-11);
- ♦ створити школу без конфліктів (стор. 14-16);
- ♦ організувати навчальний процес, щоб підвищити мотивацію дітей до саморозвитку (стор. 24-26);
- ♦ побудувати школу, близьку до громади (стор. 18-20);
- ♦ через діалог підтримати й захистити директора школи (стор. 30);
- ♦ спрямувати профільну освіту на виховання самостійної, відповідальної, інтелектуально і творчо розвиненої особистості (стор. 53-56);
- ♦ підвищити математичну грамотність учнів (стор. 57-63);
- ♦ скомпонувати плакат "Путівник в освіті України" та створити сайт МОН для батьків і учителів, а не лише освітянських керівників; створити експертні комісії з "канонізації" змісту освіти і організувати їх діалог з громадськістю (стор. 76-104).

Журнал не прагне рекламувати Нідерланди з їх високим рівнем життя, інноваціями, відкритістю світові, залученістю у світову економіку, ефективною системою освіти, вмінням зводити мости у світі глобалізації. Ми прагнемо показати, як люди в цій країні вирішують ті ж проблеми, що є в нашій освіті. Це проблеми підручників, якісної (відповідної потребам локального середовища школи) освіти, підвищення кваліфікації вчителів, формування компетенцій, профілізації навчання, підняття престижу професії вчителя тощо.

Усе написане в цьому журналі – не рецепт. Мусимо по-своєму, враховуючи нідерландський досвід, трансформувати нашу освіту.

ВИДАВЦІ:

Головне управління
освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В.Зелок (голова),
А.І.Бардаченко, С.Ф.Клепко,
М.В.Грицьова,
Н.М.Барболіна, І.О.Кіптілий

РЕДКОЛЕГІЯ:

О.А.Білоусько, А.М.Бойко,
Б.П.Будзан, М.С.Вашуленко,
М.В.Грицьова, В.В.Громовий,
К.Ж.Гуз, М.Б.Євтух,
В.В.Зелок, В.М.Золотухіна,
І.А.Зязюн, В.Р.Льченко,
В.Г.Кремень, О.М.Кривуля,
М.Д.Кулгасва, В.С.Лутай,
О.О.Мамалуй,
В.І.Мирошніченко,
В.Ф.Моргун, Л.І.Нічуговська,
Н.М.Тарасевич, Г.Хіліг

Головний редактор:

С.Ф.Клепко

Відповідальний секретар:

І.О.Кіптілий

Літературний редактор:

О.В.Стоцька

**Технічний редактор,
макет та верстка:**

Т.В.Шарлай

Оператор:

Н.Ю.Землякова

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

36029, Полтава,
вул. Жовтнева, 64
(05322) 7-26-08;
тел./факс: 50-80-85
e-mail: redpm@pei.poltava.ua
http://ipe.poltava.ua

Реєстраційне свідоцтво:
ПЛ № 51 від 17 лютого 1994 р.

© ПОІППО

Підписано до друку 15.09.2009
Формат 61x80¹/₈.
Ум. друк. арк. 9,6.
Тираж 400.

ТОВ "Довкілля-К"
вул.Примакова, 12 а, кв. 54,
м.Полтава, 36034
тел. (0532) 508-478

Постановою Президії ВАК
України від 09.06.1999, №1-05/7
"ПМ" включено у перелік
наукових видань, у яких можуть
публікуватися основні
результати дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 5-6 (89-90),
2009 р. підписано до друку за
рішенням вченої ради ПОІППО
(протокол № 4 від 09.09.2009 р.).

ISSN 1815-3194

МОДИНА В РУСІ

10 днів діалогу в Нідерландах

О.В.Стоцька.....2

МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ

Як розробити гарний план дій школи

Р.Міох 33

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

На навчання – з 4-х років

М.П. Крилевець 37

**Формування життєвих навичок у навчальних закладах
Нідерландів**

І.О. Козак 42

Нідерланди крізь призму образів

О.В.Сутула 47

Західні горизонти розвитку профільної освіти

О.П.Лойтаренко.....53

Математична грамотність у європейському вимірі

Л.І. Нічуговська 57

Інновації в освіті Нідерландів

Л.М.Іщенко 64

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ

А. де Ліув. Природне навчання як захоплення / I.de Leeuw.

Natural Learning as a Passion 67

Мартурія: під одним дахом / Marturia: samen onder een dak

.....68

ШВЕДСЬКИЙ ІНСТИТУТ

К. де Віт. Співпраця між школою і батьками. У інтересах дитини

К. де Віт 69

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Травелог про репрезентацію знань у нідерландській освіті

С.Ф.Клепко 76

Репортаж про навчальний візит українських освітян у Нідерланди, що відбувся 10-21 травня 2009 року у рамках українсько-нідерландського проекту "Громадські платформи освітніх реформ в Україні" за сприяння програми MATRA Міністерства закордонних справ Королівства Нідерланди висвітлює особливості системи освіти Нідерландів та інноваційного розвитку в нідерландських школах.

Репортаж об учебном визите украинских педагогов в Нидерланды, который состоялся 10-21 мая 2009 года в рамках украинско-нидерландского проекта "Общественные платформы образовательных реформ в Украине" при содействии программы MATRA Министерства иностранных дел Королевства Нидерланды освещает особенности системы образования Нидерландов и инновационного развития в нидерландских школах.

Report about study visit of the Ukrainian teachers to the Kingdom of the Netherlands on May, 10 – 21, 2009. This study visit is part of the MATRA-project Ukrainian Platform for Education Reform in Local Areas highlights features of the system of education of the Netherlands and innovative development in the school of the Netherland.

10 ДНІВ ДІАЛОГУ В НІДЕРЛАНДАХ

О.В.Стоцька

Нідерланди: без діалогу – як без вітру

День 1-й, 11 травня.

Утрехт

APS: investeren in krachtig leren / інвестування в дієве навчання

День другий, 12 травня.

Гаага

Інтерактив у Міністерстві
Екскурсія будівлею
Міністерства освіти, науки і культури Нідерландів
Центр для батьків "Адам" /
Father Centre Adam (Гаага)
Гаага – місто свободи і справедливості

День 3-й, 13 травня. Утрехт

"Як ви в Україні обходитеся без медіаторів?" (візит у початкову школу Овервехт)
По бруківці Утрехта (пішохідна екскурсія)

День 4-й, 14 травня. Провінція Дренте /Drenthe

"Зелене серце" Нідерландів

Сільська початкова школа Пітер ван Таюл / Pieter van Thuylschool (с. Hoogersmilde)

Почути голос сіл та хуторів

"Компас" – школа, яка спрямовує

День 5-й, 15 травня. м. Лееуваарден

Фрисланд-коледж: "Навчаємося у практиці"

Дні 6-й і 7-й, 16-17 травня. Амстердам

День 8-й, 18 травня. Утрехт

Інновації як місія школи

День 9-й, 19 травня. Утрехт

Видавництво Thieme Meulenhoff: "Наше завдання – вирішувати проблеми школи"

"Профспілка директорів шкіл": через діалог – до підтримки й захисту директора школи

Вплив батьків на життя школи в Нідерландах

День 10-й, 20 травня. Утрехт

Погляд назад

Tot ziens, Нідерланди!

Завдяки співпраці в українсько-нідерландському проєкті "Громадські платформи освітніх реформ в Україні" (2007 – 2009) делегація українських освітян – найактивніших учасників проєкту – із пілотних регіонів Одеси, Полтави та Києва з 10 по 21 травня ц. р. відвідала Нідерланди. Мета – ознайомитися із тамтешньою системою освіти та інноваційним розвитком шкіл.

Нідерландські колеги по проєкту (з вдячністю за бездоганну режисуру візиту та щирю гостинність називаємо тут їхні імена: директор APS *p. Baudewijn van Velsen / Boudewijn van Velzen*, його помічник *p. Miranda Vlerlaag / Miranda Vleerlaag* та фахівці установи *p. Rob Miox / Rob Mioch*, *p. Шпір Тендосхат / S.TenDoesschate*, *p. Альберт-Ян Крікке / Albert-Jan Krikke*) врахувавши наші побажання, запропонували такі теми навчальної подорожі:

- ♦ Ознайомлення із системою освіти Нідерландів.
- ♦ Роль діалогу в шкільному розвитку.
- ♦ Інноваційні стратегії в шкільному розвитку.
- ♦ Вплив автономії шкіл на шкільний дизайн.
- ♦ Підтримка розвитку школи шляхом шкільних планів розвитку.
- ♦ Роль шкільних лідерів, місцевої влади в розвитку школи.
- ♦ Роль батьків і громади в розвитку школи.
- ♦ Інновації у навчанні.
- ♦ Навчання, базоване на розумовій діяльності.
- ♦ Математична грамотність і шкільний розвиток.
- ♦ Освіта обдарованих дітей.

Згідно із цією програмою делегація побувала в центрі та на півночі Королівства (міста Утрехт, Гаага, Ассен, Лееуваарден, Гронінген, Амстердам, селища *Hoogersmilde* (провінція *Drenthe*) та *Volendam*, рис.1). Відвідані установи:

- ♦ Офіс APS (м. Утрехт) – заклад, який опікується

професійним і творчим розвитком учителів, сприяє розвитку шкільної освіти. Робота делегації в APS включала: ознайомлення із системою освіти Нідерландів; тренінги з тем "Удосконалення шкільного планування", "Навчання, засноване на розумовій діяльності", "Математична грамотність", "Освіта високообдарованих дітей"; зустріч із представниками профспілок та Асоціації Громадської влади в освіті, що опікується залученням батьків у роботу шкіл. **11, 18, 19, 20 травня.**

♦ Міністерство освіти, культури і науки / *Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)* (Гаага). Тема зустрічі: "Більше автономії в школах". **12 травня.**

♦ Центр для батьків "Адам" / *Father Centre Adam* (Гаага) – громадська організація, що допомагає вихідцям з інших країн інтегруватися в нідерландське суспільство та дбає про їх особистісний розвиток. **12 травня.**

♦ Початкова школа *Overvecht / Overvecht* (м. Утрехт), що впроваджує ідею "школи без конфліктів". **13 травня.**

♦ Сільська початкова школа *Pieter van Taal / Pieter van Thuyl* (с. *Hoogersmilde*, провінція *Drenthe*). **14 травня.**

♦ Школа *Kompas / Het Kompas* (м. Ассен, столиця провінції *Drenthe*) – заклад християнської спрямованості, найсучасніша школа в Ассені. **14 травня.**

♦ *Фрисланд-Коледж / Friesland College* (м. *Лееуваарден*) – заклад професійно-технічної освіти. **15 травня.**

♦ Початкова школа-новобудова *Waterrijk* – "Водяні угіддя" (Утрехт), що працює за принципом особистісної динаміки. Школа-новобудова *Hof ter Weide* (Утрехт), що використовує еквадорську методику – всі діти вільні самі вибирати, що вони хочуть вивчати. **18 травня.**

♦ Середня школа-лицей культурно-освітнього на-п

ряму "Амадеус", Утрехт. **18 травня.**

♦ Видавництво шкільних підручників і посібників *Thieme Meulenhoff* (Утрехт). **19 травня.**

Яскрава екскурсійна програма (відвідання Національного музею в Амстердамі й Національного музею шарманок та музичних годинників в Утрехті, круїз катером каналами Амстердаму, виступ народного хору, незабутні пішохідні прогулянки Гаагою і "старим містом" Утрехта, знайомство з "альтернативним" Амстердамом й мальовничим рибальським селищем Волендамом) дала змогу ознайомитися з традиціями, культурою, історією Нідерландів.

Нижче Ви прочитаєте детальний репортаж про кожен відвіданий "об'єкт", але, мабуть, варто тут одразу, на початку, дати читачеві квінтесенцію побаченого. Отож,

Нідерланди: без діалогу – як без вітру

Той, хто по прибуттю в Нідерланди починає чекати тихої безвітряної погоди, робить марну справу. Годі уявити цю країну без вітру і вітряків (як, звісно, без сиру, тюльпанів, велосипедистів, каналів, гусей-лебедів...).

Дотично суспільного життя – годі уявити Нідерланди без діалогу.

Діалог – це ключ до культури нідерландців, провідний принцип співпраці освітніх, громадських та владних інституцій. Як вітер низини (1/2 країни – нижче від рівня моря), діалог "пронизує" устрій Королівства.

В освітній сфері Нідерландів діалогізують усі: видавництво, розробляючи навчальний посібник, запитує в шкіл, як, на їх думку, має виглядати ідеальний урок англійської мови; фундатори школи "Компас" 6 років у діалозі з духо-

венством, батьками, дітьми, учителями випрацюють її ідею; муніципалітет з'ясовує потреби жителів провінції, щоб виробити напрями своєї діяльності; учнів запитують, як можна покращити роботу вчителів; директор обговорює з батьками, наскільки гарний річний план роботи школи він склав; профспілка цікавиться проблемами директорів і "транслює" цю інформацію у Міністерство; Міністерство створює умови для діалогу між школами, які ведуть новаторську діяльність.

Завдяки діалогу досягаються така робота шкіл, таке управління та підручничковидання, які відповідають потребам та інтересам споживачів і враховують думку всіх учасників освітнього процесу.

У Нідерландах – не без освітніх проблем (дивіться, будь ласка, розділ "*APS: investeren in krachtig leren / інвестування в дієве навчання*"), але в цій країні люди уміють дуже відкрито, ефективно налагоджувати діалог між собою та з владою. Крім діалогу, нідерландці не бачать іншого надійного шляху, як вирішити проблеми освіти. *Діалог вирішує все*. Не гроші, як у нас (бо їх може не бути), і не кадри (бо всім властиво помилятися).

Нідерландці дивуються, коли монологізують. Шпір Тендосхат, виступаючи з екскурсом у нідерландську освіту, зазначила: "Задовго говорю". Навіть у Міністерстві освіти, культури і науки ми не почули розлогих спічів. Натомість тут нас м'яко, непомітно, природно, одним словом, – уміло включили в діалог (читайте в розділі "*Інтерактив у Міністерстві*").

Важко поррахувати, скільки питань ми поставили нідерландським колегам у процесі візиту, скільки цікавих діалогів породили. Деякі їх фрагменти представляємо у цьому репорта-

жі. Подаємо репліки наших нідерландських колег так, як їх чули, без коректив. За можливість чути і бути почутими сердечно дякуємо перекладачці з нідерландської мови пані *Katja van der Vijck-Sokolova (Утрехт)*.

А тепер – за нами, читачу!

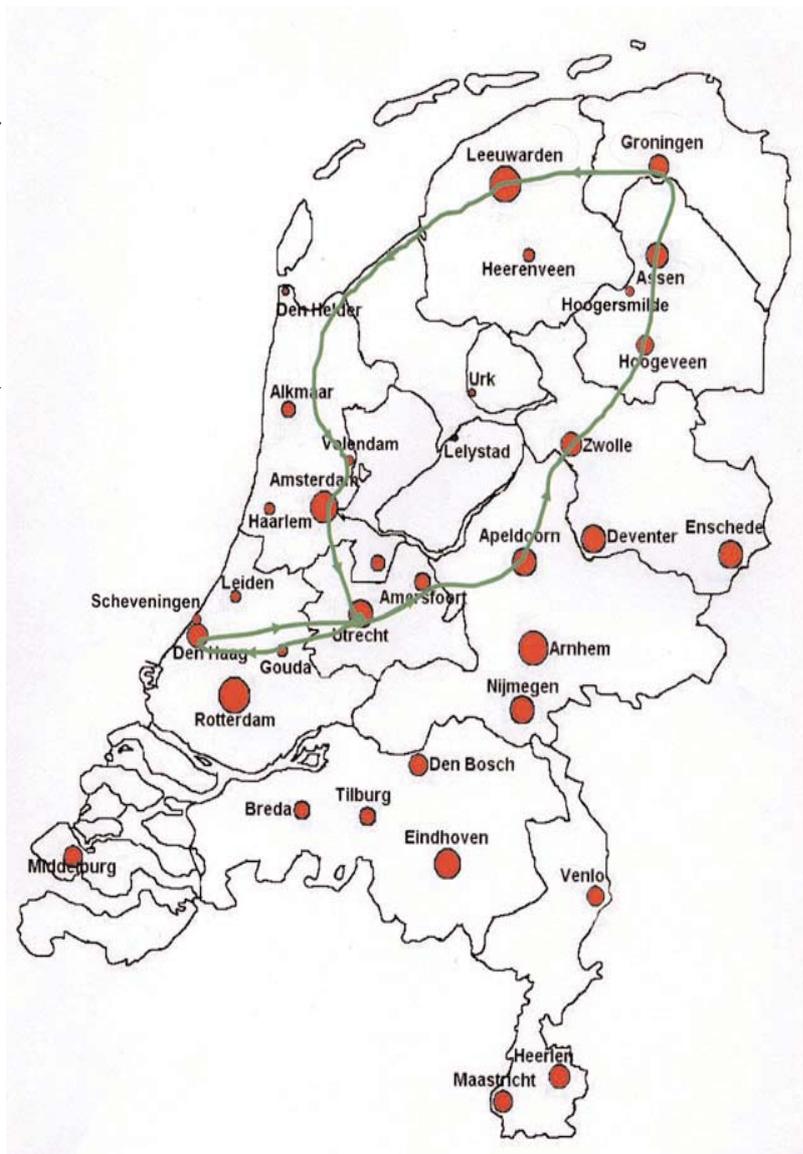

Рис. 1 Маршрут навчальної подорожі

День 1-й, 11 травня. Утрехт

APS: investeren in krachtig leren / інвестування в дієве навчання

Наш навчальний візит стартував в Утрехті, в APS-International – підрозділі Національного центру вдосконалення шкільництва Нідерландів (www.aps.nl).

Посланці APS працюють по всьому світі – від Нідерландів до Бразилії, від Аруби до України.

"Дорогі колеги! Вітаємо Вас в Нідерландах! Сподіваємося, що цей тиждень надихатиме вас у майбутньому", – таким зверненням зустріли нас в APS.

Роб Міох сформулював мету візиту: "Маємо сподівання, що цей візит сприятиме зближенню наших ідей про те, як зробити школу привабливою для дітей". Колега виразив це за допомогою чотирьох фотографій, на яких зображені українські і нідерландські діти: "Мені кинулося в очі, що між ними немає різниці. Всі хочуть навчатися, вступати в діалог. Ми часто з учнями і вчителями обговорюємо процес навчання, і хочемо, щоб діти надавали зворотну інформацію, як новачки вписуються у навчальний процес. Питаємо в учнів, як можна покращити роботу вчителів".

Які ж очікування українців? Члени делегації мали цікавість до того, як конструюються програми навчання для різних систем освіти, як вирішуються освітні проблеми в Нідерландах, як школа працює з батьками, з дітьми із різними можливостями, як діє система автономії шкіл; хотіли дізнатися, як школа може бути джерелом радості для дитини, планування свого життя, як школа взаємодіє з владою, як організована система післядипломної освіти та як виявляють в Нідерландах обдарованих ді-

тей і чи існує супровід цих дітей через державні програми тощо.

Серія презентацій про систему освіти Нідерландів у викладі фахівців APS *Баудевайна ван Вельзена, Роба Міоха та Шпір Тендосхат* дала ґрунтовні відповіді на декотрі з цих питань.

Система освіти Нідерландів

Початкова і середня школи в Нідерландах розділені. Освіта безкоштовна. Початкова освіта триває з 4 до 12 років. Середня освіта має 2 різновиди: 12-16 років (*середня професійна школа*, що підготовлює до вступу в професійно-технічний коледж, – це права колонка (див. рис. 2), охоплює 60 % учнів) і 12-18 років (*середня школа академічного профілю*, що відкриває шлях до вищої освіти, – ліва колонка, охоплює 40 % учнів).

У Нідерландах учням уже у 12 років треба зробити вибір, чим займатися в майбутньому. Наприкінці початкової школи всі діти складають тест, за результатами якого школа дає пораду щодо вибору освіти. Дуже часто батьки не погоджуються з порадою школи (більшість із них хочуть, аби їхні діти навчалися в сегменті 40 %), і в такому разі вони можуть подати апеляцію. Ще одне складне питання – неможливість переходу у 12 років між академічною і професійною школою. Це питання наразі обговорюється, оскільки "хотілося б, щоб такий перехід був". Існує критика нідерландської системи освіти: вважається, що у 12 років рано примушувати дітей робити вибір щодо майбутнього професійного шляху.

В Нідерландах є різні пілари (колони), на яких базоване суспільство. Раніше в нідерландському сус-

п. Баудевайн ван Вельзен / Boudevijn van Velzen, директор APS

п. Роб Міох / Rob Mioch, directeur beroepsopvoeding en APS Edukern

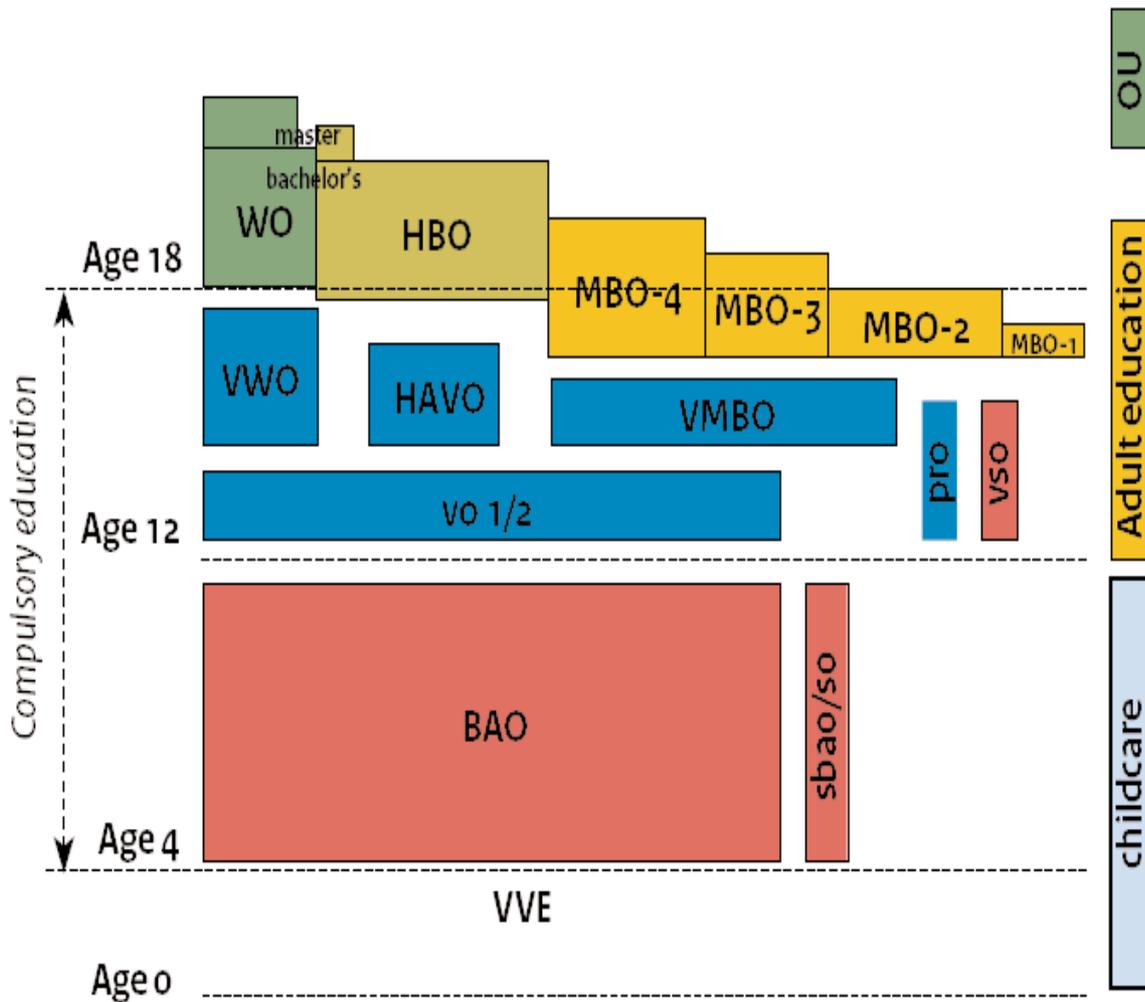

п. Шпір Тендосхат / S.TenDoesschate, тренер APS

п. Альберт-Ян Крікке / Albert-Jan Krikke, тренер APS

The Dutch education system

Обов'язкова освіта

BAO Mainstream primary education
 BBL Block or day release in vocational education
 BOL Full-time vocational training
 HAVO General secondary education
 HBO Higher professional education
 MBO Vocational education
 OU Open University
 PRO Practical training
 SBAO Special primary education
 SO Special education
 VMBO Pre-vocational secondary education
 VO Secondary education
 VSO Secondary special education
 WE Early childhood education
 VWO Pre-university education
 WO Research-oriented education

Початкова освіта за основною програмою
 Професійно-технічна освіта з відривом від виробництва
 Очна професійно-технічна освіта
 Загальна середня освіта
 Вища професійна освіта
 Професійно-технічна освіта
 Відкритий університет
 Навчання у практиці
 Спеціальна початкова освіта
 Спеціальна освіта
 Допрофесійно-технічна середня освіта
 Середня освіта
 Спеціальна середня освіта
 Рання дошкільна освіта
 Доуніверситетська освіта
 Дослідницько-орієнтована освіта (університетська освіта)

Рис. 2. Система освіти Нідерландів

пільстві люди спілкувалися з людьми подібних поглядів, ходили в подібну церкву, скажімо, католицьку, грали в футбол у католицькому клубі, купували м'ясо в католицького м'ясника. Для кожної групи мала бути відповідна освіта для дітей, яка підпадала під мислення цієї групи. Тому є 3 різновиди шкіл – католицькі, протестантські та відкриті громадські. Останні зобов'язані приймати на навчання всіх дітей незалежно від віри. Кількість релігійних шкіл більша, ніж громадських. Усі школи оплачуються державою.

Мета освіти – підготувати якнайбільше кваліфікованих спеціалістів. Освіта має розвивати їх особистість, і водночас вони мають робити внесок у розвиток суспільства. Освіта, таким чином, не бачиться в Нідерландах тільки як механізм, що виробляє робочу силу. Віднайдено баланс між особистісним розвитком і суспільною необхідністю.

Складні питання в нідерландській освіті

1. Нідерландці пишуться системою, при якій можна робити вибір освіти. Але проблемою є значна кількість учнів, які не проходять вибір, тобто залишають школу без сертифіката, бо не в змозі оволодіти навчальною програмою.

У 2000 р. 70 тис. учнів покинули школу без сертифіката, у 2006 – 57 тис., у 2012 їх кількість має скоротитися до 35 тис, тобто наполовину проти 2000 р. (усього в середній освіті задіяно близько 950 тис учнів).

Яка їх подальша доля? Для них організують нові навчальні проекти і маршрути, зокрема у вечірній освіті. Є спеціальні програми, які полегшують можливість заново влитися в навчальний процес. Зреш-

Будівля APS-International (Утрехт).

тою, десь 33 % тих, хто "випадає" із навчального процесу, отримують кваліфікацію і підпадають під європейські освітні норми, однак це їм вартує 4-5 навчальних років. Решта виконують низькокваліфіковану роботу, але "в Нідерландах це майже не існує, оскільки для цього теж треба мати знання. Ще інший шлях для несертифікованих випускників – кримінальні кола".

2. Проблемним нідерландські освітяни вбачають питання: що важливіше – *учень чи навчальний матеріал*: "Є відчуття, що ми надто далеко зайшли, поставивши учня в центрі

освітнього процесу і що слід більше уваги приділяти таким предметам, як нідерландська мова, арифметика, суспільствознавство тощо".

3. Дилемою є питання якості і кількості, рівноправності хлопчиків і дівчаток; учнів, які народилися в нідерландських сім'ях і сім'ях емігрантів з Туреччини, Марокко тощо.

Баудевайн ван Вельзен: "У наших шкіл великі проблеми в цьому розумінні. Наприклад, при переході із початкової до середньої освіти питомо нідерландські учні показують середній результат, згідно з яким школа дає їм пораду

Для модерного інтер'єру холу APS використано грандіозну інсталяцію у вигляді стрічки Мьобіуса, створену нідерландською художницею Айріс де Ліув / Iris de Leeuw на пропозицію фахівця APS Алекса ван Емста. Композиція де Ліув символізує уявлення про навчання, яке тут, у APS, трактується як "природне навчання"

вступати в інститут (40 % із лівої колонки). Дитині з турецьким корінням скоріше дадуть пораду піти в школи, які дають професійну освіту, тобто 60 % колонки справа. Цю проблему складно обговорювати зі школами, хоч ми домовилися в нашій країні, що нікого не будемо дискримінувати. В Нідерландах досі існує думка: якщо народився бідним, то не зможеш потрапити в прошарки, які складають багатші люди”.

Коментарі учасників Проекту

Оксана Лойтаренко (м. Балта Одеської обл.): “Найперше, що вражає в освіті Нідерландів – відкритість і прозорість. Починаючи із створення відкритого простору в дизайні шкіл та інтер’єрі приміщень – до відкритого обговорення нагальних проблем на всіх рівнях суспільно-освітньої вертикалі за рівноправної участі представників шкіл, громади і влади.

Так, нідерландці не лише знають про свої проблеми, вони не бояться чесно і відкрито говорити про те, що їх непокоїть і як вони намагаються вирішити складні питання, наприклад, стосовно зниження рівня злочинності та підвищення освіченості серед малозабезпечених та вихідців з інших країн, мінімізації кількості несертифікованих випускників шкіл, заповнення вакансій директорів та вчителів середніх шкіл, підвищення суспільного статусу педагога.

Чи готові ми визнати свої проблеми у відкритому діалозі з представниками іншої країни? Чи не занадто часто намагаємося “зафарбувати” чорні плями на світлому аркуші нових ідей, реформ та обіцянок змін на краще?”.

Про шкільну автономію

Баудевайн ван Вельзен: “Уже 30 років ми зайняті тим, що намагаємося зробити школи автономними.

Вислови й афоризми про природне навчання, автор яких – один із колишніх директорів APS: “Я очікую на такі далекосяжні зміни, що не можу більше повернутися до моїх попередніх планів”; “Те, що “природне навчання” – це пристрасть, ми віримо беззастережно. Ти не використовуєш термін “діти нового віку”, але твоя філософія базується на тому принципі, що діти приходять у світ зі значним багажем попередніх знань та умінь і, зокрема, зі своїм особистим талантом. І ми повинні розвивати те, що розвиває особу і робити це індивідуально. Приголомшливо...”.

І те, як розвиваються ці школи, доволі складно описати. **Найбільш важливий мотив для цієї праці – переконання, що школи за умов автономії будуть більш творчими і вирішуватимуть свої проблеми місцевими силами, стануть більш чутливі до потреб учнів та мешканців місцевості, де розташовані.**

Після прийняття 2006 року закону про шкільну автономію держава вже не може втручатися в шкільні справи, і тепер почалося нервування – чи не забагато автономії ми дали школам? Так що більше автономії – це не шлях до вирішення освітніх проблем, навпаки, це шлях до їх збільшення. **Тому для України важливо врахувати на майбутнє: проблема з автономією веде до необхідності постійного діалогу, постійного зворотного зв’язку “школа – Міністерство”, “школа – громада”.**

Що означає автономія?

Коментарі учасників Проекту

Оксана Лойтаренко (м. Балта Одеської обл.): “Самостійність і відповідальність – два основні принципи організації нав-

чального процесу в Нідерландах. Школи автономні у виборі навчальних програм та підручників, форм та методів організації навчання, розподілі коштів відповідно до власного бюджету на покращення навчально-методичної та матеріально-технічної бази закладу, підборі педагогічних кадрів та організації підвищення їх кваліфікації.

Водночас вони відповідальні перед громадою за якість надання освітніх послуг, тому кожна школа веде копійкий аналіз динаміки успішності кожного учня. Кожен із батьків може ознайомитися із річним та перспективним планом роботи школи, який друкується в батьківському “гіді”-бюлетені, узяти активну участь в житті школи – пригланути за молодшими дітьми під час обідньої перерви, допомогти тим, хто має проблеми з навчанням, організувати культурні та спортивні позакласні заходи тощо”.

Шпір Тендосхат: “У минулому якщо держава ухвалювала рішення щодо освітніх змін, реформ, то заклади на зразок APS (католицького, протестантського, суспільного напря-

му) отримували вказівку від держави щодо їх упровадження. Ми мізкували, як упровадити вказівку, розповідали по це викладачам.

Раніше школи були зобов'язані звертатися в центр розвитку шкільництва у своєму районі, отримуючи інформацію за принципом: "їж, що дають". Однак з уведенням закону про автономію школи отримали додаткові кошти, щоб наймати курси. Вони мають свободу вибору, оскільки післядипломна освіта чи консультації можливі не лише в APS, а й в католицькому, протестантському закладі, в районних центрах інформації, у сотень інших приватних консультантів.

Разом із свободою школи отримали і додаткову роботу – думати, де отримати інформацію. Вони самі вирішують, як розподілити свій бюджет: скільки витратити на матеріали, скільки – на підвищення кваліфікації (цим останнім школи зобов'язані займатися, оскільки від рівня компетентності вчителя залежить його заробітна плата). APS же така ситуація змусила думати більш комерційно".

Держава не надто сильно залучена до управління школами, вони самі приймають рішення, як мають виглядати ззовні та всередині. Однак школи підпорядковуються управлінському органу, під який підпадає від 20 до 40 шкіл і який має бухгалтерію, тренера.

Школи несуть відповідальність (зв'язують інспектору освіти, батькам, своєму управлінському органу, партнерам по освіті). Міністерська інспекція відбувається за критеріями, встановленими парламентом. Якщо школа отримує оцінку "слабко", то цю школу інспектор буде перевіряти щорічно, запропонувавши їй скласти план розвитку.

Екскурсія офісом APS

"Ми так облаштували нашу будівлю, щоб вона відповідала нашому стилю роботи", – сказав, розпочинаючи екскурсію, директор APS Баудевайн ван Вельзен.

А стиль роботи APS – це діалог, відкритість і відданість колегіальному прийняттю рішень. У кабінеті ради директорів ми бачили, як добре дизайн "підлаштований" під цей принцип: усі директори APS працюють в одному великому приміщенні, що має зони – для бесід з відвідувачами, бібліотеку, для праці на комп'ютері і, звичайно, тут є "круглий стіл" для обговорень.

Коментарі учасників проекту

Лариса Русінова (Одеса)

"Перший, дуже насичений день нашого візиту минув. Я попросила вас написати 3 слова, які передають ваші враження від першого дня. Більшість із вас зізналися, що побачене перевершило ваші очікування. Ось що ви написали:

"Екскурсія по будівлі APS була корисною і інформативною. Чудовий дизайн робочих місць в APS

*п. Міранда Влерлаг /
Miranda Vleerlaag, секретар APS*

(або зон, тому що постійних місць роботи у співробітників APS немає). Комфортна обстановка (все продумано: від меблів, світильників аж до дизайну букетів). Відчуття турботи (про співробітників і відвідувачів). Ретельно складена програма візиту та детальне ознайомлення з нею. Господарі поклопоталися підготувати карту з вказівками місць проведення заходів. Інформація про систему нідерландської освіти дала поштовх до роздумів про освітні інновації. Зараз часто говорять про підхід, коли учень в центрі. Нідерландці відверто визнають, що це створює проблеми. А автономія шкіл, про яку ми лише мріємо, стала у них супроводжуватися певними негативними моментами".

В основі дизайну APS – ідея відкритого простору. Політика APS: найчастіше співробітників немає на робочому місці, вони працюють у школах

День другий, 12 травня. Гаага

У Нідерландах є різниця між столицею і адміністративним центром. Столиця – Амстердам, але парламент знаходиться в Гаазі. Саме в Гаагу, у Міністерство освіти, культури і науки ми вирушили цього дня.

Інтерактив у Міністерстві

Гаага зустріла нас сонцем і дуже сильним вітром. Кільканадцять кроків проти вітру від автобуса до висотки Міністерства, збудованої 2004 року, стали невеликим веселим випробуванням.

Наступний сюрприз – це манера зустрічі, завдяки якій ми відразу відчували себе не гостями, а колегами: представник Міністерства біля порогу свого офісу посміхається і міцно тисне руку кожному з нас. Це – п. Уре Аккерман з відділу середньої освіти. Таке ж міцне рукостискання і в п. Міри Звекхорст/ Мура Zweekhorst, керівника інноваційних проектів VO-raad – організації шкільних рад і середньої освіти (<http://www.vo-raad.nl/vo-raad>). Мура Zweekhorst зустрічає нас на 2 поверсі у великому зонваному приміщенні з бібліотекою, диванчиками й столиками, навпроти яких – великий монітор. Добрих 10-15 хвилин біля барної стійки ми куштуємо гаазький пиріг з корицею та горіхами, а хтось тим часом бере драбину і починає вивчати бібліотечний репертуар. (В читальні Міністерства освіти, культури і науки Нідерландів зібрано всі журнали на освітню тематику, що видаються у Європі). Простір без кордонів допомагає вільно почуватися, відкрито й незалежно висловити свої думки, надихає.

Тим часом із монітора на нас дивиться популярна в Нідерландах актриса українського походження

У холі Міністерства освіти, культури і науки Нідерландів

Вікторія Кобленко. Господарі пояснюють, як вони уявляють собі Україну. Це прекрасна жінка, сповнена надій та загадковості.

Що їм ще відомо про Україну? Уре Аккерман каже: "Черговий раз посліпль "Динамо" став чемпіоном країни; Чорнобиль – привід до дискусій в Нідерландах про ядерну енергію; для вас, як і для нас, важливою є державна мова, і у вас дуже цікава демократія".

Далі колега зауважує: "У вас у країні управляють централізовано, зокрема й освітою, і ви приїхали сюди, бо хотіли б більше автономії. В Нідерландах система освіти працює більш децентралізовано, школи дуже незалежні. І ми знайшли хороший баланс між тим, що треба робити на місцях і в центрі".

Технологія занурення в тему "Більше автономії в школах" вразила і за великим рахунком шокувала. Нас запросили переглянути короткометражний японський фільм із простим сюжетом: хлопчик малює щось темними фарбами і ніхто з дорослих не розуміє, що саме. Так багато чорного на дитячому малюнку... Може, хлопчик геніальний, а може, несповна розуму... (Насамкінець з'ясовується,

що дитина малювала кита).

Уре Аккерман запитує: як ви чините, коли у вас в класі така дитина? Починаємо міркувати:

– У ставленні до такої неординарної дитини потрібне терпіння. Слід дати дитині можливість проявити себе, не нав'язувати власної думки.

– Головне – не зашкодити. Знайти баланс між свободою, яка надається дитині, і контролем (увагою) дорослих.

– Для викладача важливо зрозуміти дитину.

Прийом із фільмом – це гарний приклад початку діалогу. Уре Аккерман обрав цей прийом, бо йому важливо зрозуміти, які колеги прийшли до нього в Міністерство, що вони розуміють у педагогічній науці, які мають педагогічні підходи і чи є у нього і в них спільна точка зору.

Далі ми намагалися проаналізувати контекст і визначити головну ідею того, що відбувалося на екрані (власне, вона – в назві фільму: "Чи зможете ви надихнути дитину на навчання? Не судіть надто швидко"). Багатошаровість фільму: психологічний, педагогічний, науковий і соціальний контек-

сти примушували мислити, неможливо було бути не втягнутим у дискусію:

– Це японський фільм, – зазначає один з учасників групи, – і тому тут ясний елемент іронії. Дорослі бачать, що дії дитини не збігаються з їх уявленнями про те, що вона має робити. Іронія в тому, що хлопчик має ширше бачення, ніж дорослі. Саме він навчає дорослих, а не навпаки.

Далі – цікавіше. Уре Аккерман говорить:

– Уявіть, що ця дитина – Ваша школа, а дорослий – держава. Ви намагаєтесь зробити щось індивідуальне, творче, а держава турбується, що ви не такий, як усі. Як вам чинити?

– Аби не викликати шок у центральних органах, школа має пояснити їм свою концепцію. А центральному органу слід детально викласти своє бачення освіти. Між сторонами має відбутися діалог, вони мають порозумітися, як найкраще чинити для взаємної вигоди всіх, хто бере участь в освіті. Натомість в Україні часто центральний освітянський орган поводить як той хлопчик – "малює" і мовчить.

У яких пропорціях розподілені повноваження шкіл і Міністерства?

У Нідерландах Міністерство освіти, культури і науки у 2006 р. відповідним законом ініціювало і підтримало автономію шкіл. Однак тепер іноді з'являються побоювання, а чи не забагато надано школам свободи і чи не може надмірна свобода шкіл бути шкідливою для суспільства.

Більше дізнатися про те, як в Нідерландах розподілені ролі шкіл та міністерства, можна було на прикладі проекту "VO-raad" – організації для шкіл

і шкільного управління в середній освіті, якою керує Myra Zweekhorst. Вона називає його "проект новаторства".

Зі слів речниці можна було зрозуміти, що розподіл ролей між школою і Міністерством такий:

1. Школи в Нідерландах дуже незалежні в багатьох питаннях (див. також розділ "Що означає автономія?"), але мають давати у Міністерство зворотну інформацію про свою роботу. Так мінімізується імовірний ризик шкоди суспільству від "надмірної свободи шкіл".

Myra Zweekhorst зазначила, що школи автономні і у питанні новацій. Міністерство не учить школи, які вони мають проводити експерименти, яким має бути їх зміст. Єдина умова: новації мають іти в руслі інтересів учнів, учителів, батьків.

У останній чверті 20 ст. держава згори вниз подавала директивну інформацію, що мають робити школи, зокрема, які вони мають впроваджувати новації. Учителі ж вважали, що їх утискають і хотіли бути самі "начальниками своїх предметів". Тоді був зроблений кардинальний поворот. Вирішено, що

школи займуться інноваціями і будуть робити це спільно, але представлятимуть інформацію про свої успіхи і проблеми "нагору", аби держава могла тримати ситуацію в освіті під контролем (і самостійність шкіл не була б загрозна для суспільства). Так була створена рада VO. Школи вирішили: якщо вони об'єднаються, їх швидше почують. Держава фінансує такі проекти.

2. Обов'язок школи – нести горизонтальну відповідальність, тобто перед учнями і їх батьками, а не перед Міністерством.

3. Школа має підготувати учнів до успішного складання випускних іспитів, тобто відповідальна за результати навчання, а як вона це має робити, вирішує сама. Міністерство вимагає високих результатів, але не показує, як їх досягати.

Якщо школа автономна, то що робить Міністерство?

1. Myra Zweekhorst як керівник "проектів новаторства" знає, що новації в школі можуть вводитися лише за згоди вчителів. Її відділ працює з директорами, допомагаючи їм налагодити діалог з учителями,

Зліва направо: п. Myra Zweekhorst, керівник інноваційних проектів VO-raad, перекладач п. Катя ван Війк-Соколова, п. Уре Аккерман, відділ середньої освіти Міністерства освіти, культури і науки Нідерландів

щоб полегшити упровадження новацій в освітній процес. (Функція допомоги, супроводу, підтримки діяльності шкіл).

2. Міністерство допомагає в налагодженні діалогу між школами, які ведуть експериментальну роботу. Підтримує співпрацю між школами, між школами і організаціями-партнерами.

3. Важливо зробити досвід, отриманий в результаті дії проекту "VO-raad", доступним для всіх. Тому діє сайт (функція інформаційної підтримки новаторства).

4. Міністерство ставить вимоги до шкіл покращувати науково-дослідну роботу, яка поки що "ведеться дещо наївно", сприяє співпраці шкіл і науковців.

Отже, на основі того, що ми почули, повноваження Міністерства можна звести зокрема до:

- ♦ визначення основних цілей освіти.

- ♦ виконання функцій контролю, допомоги, супроводу, підтримки науково-дослідної діяльності шкіл;

- ♦ інформаційної підтримки новаторства;

- ♦ контролю шкіл за допомогою інспекторату.

Здається, директор APS трохи лукавив, коли під час першого дня нашого візиту говорив, що "більше автономії – це не шлях до вирішення освітніх проблем, навпаки, це шлях до їх збільшення". Насправді нідерландці свідомі того, що вибрали правильну освітню політику. І в Гаазі ми почули вагоме підтвердження цього.

За словами п. Аккермана, парламент Нідерландів провів велике дослідження освіти останньої чверті 20 ст. Згідно з результатами дослідження було визнано, що управління освітою шляхом видання директив "згори – вниз" є кроком назад. Сучасний стан розподілу повноважень між центральним органом і

З вікон міністерської висотки Гаага як на долоні

школами оцінений як добрий.

Коментарі учасників проекту

Любов Задорожна (Одеса):

"Під час відвідин Міністерства важливо було почути інформацію про обсяг автономії нідерландських шкіл. Ми зрозуміли, що вся педагогіка твориться не у високих кабінетах, а в закладі освіти, який має працювати на дитину.

У Міністерстві постійно супроводжувало відчуття відкритості. Відчинені двері, відкритий простір у дизайні міністерських офісів – ще один знак суспільства, відкритого до діалогу".

Інновації – теорія та приклад

Ще один цікавий діалог під час візиту у Міністерство – про сутність інновацій. Які явища в шкільному житті нідерландські колеги називають інноваціями? Коли вони з'являються? Як їх визначити?

Myra Zweekhorst: "Нас це питання також хвилює. Важливо поглянути "зсередини" школи: що в ній відбувається нового в сучасному моменті порівняно з попереднім. **Школи, які проводять інновації інтегровано, тобто впроваджують нові підходи до вибору і якості праці вчителів,** навчання учнів і вивчення предметів і які таким чином влаштовують переворот у навчанні, ми вважаємо інноваційними".

Отже, інновації мають торкатися трьох важливих моментів – учителів, учнів, предметів. Як приклад Myra Zweekhorst схарактеризувала середню школу-лицей культурно-освітнього напрямку "Амадеус" в місті Утрехті:

Простір. Школа має новаторську будівлю, і класних кабінетів там немає. Натомість цікаві можливості роботи з учнями: є куточки, де вони можуть навчатися в невеличких групках, комп'ютерні куточки, є додаткові приміщення, куди викладач може запросити цілу групу, щоб дати завдання.

Учні. У традиційному класі в Нідерландах 30-35 учнів, а в "Амадеусі" – 90 учнів. Тут це зветься не класом, а освітньою групою.

Предмети. Класно-урочної системи занять немає, навчання відбувається в режимі індивідуально-групових консультацій і самостійного здобуття знань. Діє 6-тижнева модульна система опанування навчального матеріалу, тобто впроваджене "глибоке навчання": упродовж 6 тижнів учні займаються ви-

вченню історії, наступні 6 тижнів – мов тощо.

Підручники замінено на персональні учнівські лептопи.

Викладачі. З учнями працюють декілька викладачів, асистентів, лаборантів. Викладач виконує роль наставника і допомагає учням працювати з навчальними темами.

Що в "Амадеусі" надихає дитину на навчання?

Учні з власної ініціативи створили фільм про свою школу, де кажуть, що в школі їх приваблює увага до культури; можливість вибирати для вивчення те, що їх цікавить, обговорити з викладачем у групі навчальний процес: одному він подобається, інший вважає, що надто галасливо, і тому погано організовано; імпонує те, що вчителі виступають в ролі наставників.

(Детальніше про "Амадеус" читайте, будь ласка, в розділі "Інновації як місія школи").

Центр для батьків "Адам" / Father Centre Adam (Гаага)

У Нідерландах 20 % населення – емігранти. У Гаазі Роб Міох запропонував нам ознайомитися з тим, як громадська організація Батьківський центр "Адам" / Father Centre Adam допомагає вихідцям з інших країн інтегруватися в суспільство, dbає про їх особистий розвиток, вивчення мови, ремесел, сприяє пошуку роботи.

Відвідувачі центру – близько 2 800 осіб, представники 52 культур. В "Адамі" глави сімей мають змогу відвідати уроки плавання, велосипедної майстерності, шиття, столярної справи, курси йоги, уроки перукарської справи – щоб можна було заощадити на стрижці своїх дітей, кон-

церти батька і дитини, ресторан національної кухні "Від усього серця". Тут навчають нідерландських традицій, мови, дають інформацію про нідерландське законодавство відносно емігрантів, пояснюють, як чинити в разі домашнього насилля. Фінансується центр церквами й приватними фондами. У майбутньому планується відкрити подібні центри в Амстердамі та на сході держави.

Коментарі учасників проекту Любов Задорожна (Одеса):

"У Центрі для батьків "Адам" ми побачили декілька важливих моментів, що стосуються турботи держави про безпеку громадян. Перше – консолідація мешканців району – людей різних національностей – задля безпеки і співпраці. Це приклад для Одеси, у якій маємо представників більше ніж 100 національностей. Це приклад для України, яка не застрахована від проблеми імміграції і сьогодні не є, на мій погляд, готовою до сприймання імміграційних процесів і створення безпечного життєвого середовища. Хорошим прикладом для нас, тим більше при криміногенній обстановці, що складається нині в державі, є ідея безпечно-го руху дітей у містах, що

реалізована в роботі фірми "Ходячий автобус", працівник якої вранці за певну плату забирає дітей від їх помешкання і слід-у-слід веде в школу, а потім зі школи додому".

Гаага – місто свободи і справедливості

Гаага – дуже сучасне місто, в ньому багато новітніх будівель. Ми відвідали її історичний центр (14 століття), побували на парламентській площі. Важливо, що Роб Міох показав нам Палац правосуддя (тут засідає Міжнародний суд ООН) і Вогонь миру. У всьому світі Гаага заявила про себе як про місто, яке виступає за свободу й рівноправ'я. Королівство Нідерланди поважають у всьому світі, країні довіряють як надійному гаранту справедливості.

Приємно було ознайомитися з морською частиною міста: прогулятися набережною, відчуваючи свіжий подих Північного моря.

Резиденція Гаазького суду – одного з головних органів ООН

День 3-й, 13 травня. Утрехт

"Як ви в Україні обходитеся без медіаторів?" (візит у початкову школу Овервехт)

Цього дня ми відвідали початкову школу *Овервехт / Overvecht* (м. Утрехт), що впроваджує ідею "школи без конфліктів".

З коментарів учасників проекту

Лариса Олефіренко, Людмила Степурина (Ізмаїл, Болград): "Основні поняття дня – мирна школа, матрична система, голос учня, посередники (медіатори), система Марії Монтессорі, менеджмент, багатонаціональність, інтеграція".

Школа *Овервехт* знаходиться в проблемному "чорному" районі Утрехта, де мешкають емігранти. Спочатку школа в *Овервехті* була звичайною традиційною школою, яка пройшла трансформацію до "мирної", "дружелюбної", "спокійної" школи (*школи без конфліктів*). Ідею "дружелюбної школи" перейнято з Америки. Нині половина громадських шкіл Утрехта (їх у місті 32) працює за принципом "дружелюбної школи".

З вуст директора *п. Каролін Вергофф / Carolien Verhoeff* довідалися глибше про школу (700 учнів 37 національностей, 4 корпуси, 80 викладачів, у цій школі особлива побудова навчального плану: "дається певна кількість годин, але виходячи з того, які в класі діти, ми наповнюємо години і вирішуємо, як їх навчати". Вчителі вільні у підборі дидактичного матеріалу: "дитина повинна уміти читати, писати, а що читати – вирішує вчитель").

Про район *Овервехт* *Каролін Вергофф* розповіла: "Якщо поглянути у вікно, то не скажеш, що це поганий район, але я

Учні "мирної школи" в районі Овервехт (Утрехт)

вас не обманюю; тут мешкають бідні емігранти, і кількість нідерландських дітей у класах дуже мала.

школі дуже багато дітей, у яких проблеми з нідерландською мовою, вони також часто відстають від свої однокласників нідерландського походження з мов, арифметики.

Однією з найбільших проблем у роботі з батьками є незвичність їх до демократичних методів, вони не знають, що можуть брати участь в демократичному розвитку школи, радитися і говорити з учителями, що їм подобається, а що ні".

Особливості локального середовища школи, потреби мешканців визначили її призначення – бути центром соціального розвитку. Це означає: "натренувати" жителів *Овервехту* навичок демократії, підтягнути їх дітей з навчальних предметів, особливо з мови, навчити і дорослих, і малих навичок життя в демократичному суспільстві.

Каролін Вергофф: "Основні напрями роботи нашої школи – це виховання дітей і надання їм високого рівня знань. Незважаю-

чи на те, що ми – "чорна" школа, прагнемо до високих результатів тесту Cito".

Разом з тим *Каролін Вергофф* визнає, що діти, які вчаться в неї в школі, мають менші можливості отримати добру освіту, ніж її власні діти. Причини – відставання в мовах та те, що їхні батьки – вихідці з інших країн, люди з низьким рівнем освіти.

Зважаючи на це, основні цілі школи *Овервехт*, як нам вдалося, все-таки виховні:

1) Навчити дітей не боятися говорити, висловлювати свою думку. "Почути голос кожної дитини".

2) Навчити поведінки вирішення конфліктів, відповідальності, мотивувати до участі в житті класу, школи, суспільства.

3) Створити спокійний, дружелюбний район шляхом відповідного виховання дітей. Діти нестимуть цінності, яких їх навчили в школі, у сім'ї, і таким чином прихильників демократичного стилю життя буде більше.

Принципи роботи дружелюбної школи:

1) принцип демократії. Рішення приймаються піс-

ля обговорення за участю всіх зацікавлених осіб.

2) виховання навиків поведінки в конфліктних ситуаціях (коли хтось сердиться на дитину або вона сердиться), навчання її відповідальності за свої дії, залучення в суспільні процеси.

3) створення атмосфери співпраці, самоповаги і особистісного розвитку.

Якими засобами "дружелюбна школа" виховує в учнів навик поведінки в конфліктних ситуаціях?

♦ У кожній "дружелюбній школі" є ортопедагоги і медіатори.

Ортопедагог – це дефектолог, соціальний педагог та психолог. Він займається виявленням проблем у дітей. Наявність ортопедагога дає змогу слідувати за якістю освіти.

Медіатори (посередники) – це діти, які поруч із дорослими займаються вихованням і розвитком дітей. Завдання медіатора – бути шкільним посередником у конфлікті. Він не має відповідальності за вирішення конфлікту, не приймає рішень замість сторін, він їм лише радить, як вчинити, намагається зробити так, щоб конфліктуючі сторони вислухали один одного.

Медіатором можна стати після 6 років. Комісія медіаторів складається з 6 хлопчиків і дівчаток. Щоб отримати диплом посередника, їм треба пройти 3-денний курс і скласти іспит.

Це виборна особа, яку знають усі в школі – фото учня-медіатора розміщується у вестибюлі, і його легко впізнати за спеціальним одягом – кепкою та жилетом. Медіатори, з якими ми спілкувалися, мали кепки і жилети жовтого кольору (цей колір означає: "займаєш серединну позицію в конфлікті, хочеш, щоб усі виграли в певній ситуації", тим ча-

сом як червоний колір значить: "хочеш бути переможцем у конфлікті", синій – "готовий зробити поступку, щоб зберегти мир"). Медіатори мають спеціальну інструкцію, якою мають керуватися при вирішенні конфліктів.

Діти-посередники щиро дивувалися, що в українських школах немає медіаторів і не могли втримати, як шкільне життя може без них існувати.

♦ З 4 класу (8 років) у дружелюбній школі дітей учать, як вести переговори, досягати консенсусу, приймати вигідні рішення. Привчають і маленьких, і більших дітей виконувати роботу за схемою: придумати, зробити, оцінити.

♦ Невід'ємний атрибут "дружелюбної школи" – м'який глобус. Він є у кожному класі, його зображення – на шкільній емблемі. Діти можуть тримати цю іграшку-символ у руках, коли говорять про те, що має стосунок до "дружелюбної школи", наприклад, про те, що зачіпає їх або навпаки, дає відчуття комфорту. Діти притискають м'який глобус до себе під час виступу чи доповіді: це дає їм відчуття захисту, комфорту, спокою.

Як у "дружелюбній школі" створюють атмосферу співпраці, самоповаги і особистісного розвитку?

Каролін Вергофф / *Caro-
lien Verhoeff* говорить: "Одним із важливих моментів роботи в "дружелюбній школі" є те, що діти не повинні боятися говорити, висловлювати свою думку, подавати голос. Наприклад, коли починається день, ми запитуємо дітей, чи хочуть вони поговорити про свої очікування".

Для педагогів школи важливо, як діти розмовляють один з одним і як вони спілкуються з дорослими, і в цьому спілкуванні дрібниць не буває. Кожній дитині тиснуть руку, зустрічаючи чи прощаючись біля школи. Це виховує в дітей почуття поваги і відчуття, що на них зважають.

До слова, діти можуть вплинути на порядок уроків у розкладі, про це їх запитує учитель на початку дня. Можливість самим заповнювати розклад на день допомагає дітям краще працювати, мотивує. Дітей навчають, що так і в суспільстві – на деякі речі можна вплинути, на деякі ні. Змалку школа дбає про залучення дітей в суспіль-

Медіатори зі школи в Овервехті розповідають про ситуації з практики вирішення конфліктів, які найбільше їм запам'яталися, та про роль медіаторських навиків у житті їх сімей

ні процеси. Малюки і учні середнього віку (кожна дитина) мають обов'язки у школі, а старші виконують певні обов'язки у районі.

Щоб сприяти особистісному розвитку, в "дружелюбній школі" прийнято хвалити дітей. Ставити у приклад сильних – це не педагогічно, переконана *Каролін Вергофф*. Хвалять і заохочують тих дітей, у кого щось не дуже добре виходить. Є тренер-психолог, який навчає і дітей, і учителів, як правильно "подати" компліменти, зосереджує увагу дітей на тому, що вони відчують, коли їх хвалять, як це може позитивно на них вплинути. Водночас і викладачів, і дітей навчають давати позитивну критику.

У коридорах цієї школи багато гасел, плакатів – на них діти можуть самі писати заохочувальні фрази. Періодично на зборах тих дітей, котрі добре справилися з певною ситуацією або комусь допомогли, нагороджують значком. Діти самі вирішують, кого слід нагородити.

І нарешті, принцип демократичного обговорення рішень

Каролін Вергофф / Carolien Verhoeff: "Виховна програма "дружелюбної школи" складається із кількох блоків: "наш клас"; "комунікація"; "різноманітність"; "вирішення конфліктів"; "посередництво". Наприклад, темі "наш клас" присвячується в тиждень по 2 уроки на тиждень і починається він з діалогу про те, як клас буде існувати як група, тобто як у ньому вирішуватимуться проблеми, як краще облаштувати шкільний простір. Після закінчення 6-тижневого періоду діти самі роблять висновки щодо цієї теми і записують їх у жовті рамочки, які ви можете бачити в кожному класі".

Мешканці Утрехта

Спільно з Утрехтським університетом педагоги *Овервехту* вивчають питання про демократію у великій групі. Розроблена особлива модель дружелюбної школи, або "турбо-варіант", як вони її називають.

Елементами цієї моделі є такі групи: посередники, батьківська рада, зібрання викладачів, комісія з безпеки (її члени – діти). Наприклад, з'являється ідея, і завжди ставиться питання: хто що думає з цього приводу. Реагують всі названі групи, разом обговорюючи найкраще рішення. У центрі моделі – нарада класу. Темі, ідеї, предмети для обговорення та рішення обирають діти. Викладач лише спостерігає, скеровує діалог.

Далі ми відвідали 4 філіали "дружелюбної школи", де спілкувалися з педагогами і дітьми. Потім відбулася зустріч з директором Фонду державної початкової освіти Утрехта (SPO-Utrecht) п. *Теєю Меєр / Thea Meijer*.

Функція Фонду – підтримка шкіл. "Основна робота відбувається в школах, і тому ми вирішили, що повинні їм помагати. Вся відповідальність за ре-

зультати навчання лежить на школі", – говорить *Т. Меєр*.

Як Фонд підтримує директорів? Встановлено зв'язок між директорами, адже важливий діалог: не приховувати помилок, ділитися з колегами. SPO-Utrecht допомагає директору вирішити питання фінансування; має 4-річний план роботи, де відбиває напрями роботи для шкіл. Основні завдання на 2008-12 рр. – це досягнення високих навчальних результатів, підвищення кваліфікації, покращення атмосфери в школах.

SPO-Utrecht сприяє створенню робочих груп із директорів шкіл – вони дивляться, що можна покращити і як саме.

SPO-Utrecht має систему контролю за якістю. Річний навчальний процес простежується за показниками: атмосфера в школі, принципи співпраці вчителів; проводиться самоцінювання роботи школи (анкетування). Щоб з'ясувати, наскільки реальне виконання завдань, 5-6 разів на рік працівники SPO відвідують школи.

По бруківці Утрехта (пішохідна екскурсія)

Утрехт – дуже гарне місто, за розмірами і населенням приблизно дорівнює Полтаві.

Людей на вулицях значно менше, ніж на вулицях наших міст. Причому ходити вони... не вмюють, всі – і старий, і молодий, і вагітний їздять на великах. Для транспортування малючків є спеціальні байки з корзинами. Позитив – здоровий спосіб життя, відсутність чаду від автівок (їх майже немає, на дорогах переважно автобуси), негатив – пішоходу треба пильнувати, оминати, уникати велосипедистів...

У районі готелю Парк Плаза, де ми мешкали, розміщується утрехтське "сіті" з "Раобанком", офісами, вокзалом... Навіть тут багато води – дивували канали в підземних переходах.

Неподалік готелю починається арабський квартал, де живуть емігранти. Є "чорний" район, де також мешкають емігранти, є район новобудов. Житлові райони, якими ми їхали до APS, дуже акуратні, ганок кожного 2-4-поверхового будиночка має свій унікальний квітково-клумбово-вазонний дизайн і за кількістю зелені, казковими качками й лебедями в каналах та благодатною тишею нагадують курортну зону. Хмарочосів немає.

Старе місто – справжнє диво. Вулички вузькі – ми розставляли руки і торкалися ними стін протилежних будинків. Вишочать шпиль церкви, милують око будинки з гостроконечними дахами й вишуканими фронтонами – ступінчастими, "горловими", колоколоподібними, прикрашені квітами балкончики.

Все іграшкове і дуже нагадує ілюстрацію до казок. Саме сюди нас повів Баудевайн ван Вельзен, зробивши велику честь і приємність бути нашим гідом.

Ось надзвичайно гарна "анфілада" двориків із бронзовою фігуркою святого Якова на невисокому постаменті, клумбами, декоративними куцями, іграшковими парканчиками – дерев'яними і навіть солом'яними, плющем на стінах 200-300-річних будинків. Це – найдорожчий райончик міста, як мовиться, "центр і тихо". Зупиняємося вражені, дружно кидаємося фотографувати. Баудевайн ван Вельзен пропонує зайти. Ми боязко: "А приватна власність?". Проте у дворик кличе відхилена хвіртка. Тієї краси не охороняли ні охоронці, ні злі пси... Дивують відчинені і незавішені вікна – протестантська традиція демонстрування благоприсутності.

В Утрехті дуже чисте й прозоре повітря. Тому багато бігунів і охочих поплавати на човні по Рейну чи посидіти над водою в затишних кафе на диванчиках або в шезлонгах.

Наприкінці екскурсії на решті зрозуміли, що таке не чути під собою ніг. Але не пошкодували.

Екскурсію Утрехтом веде Б.ван Вельзен (перший справа)

День 4-й, 14 травня. Провінція Drenthe

"Зелене серце" Нідерландів

Сьогодні розпочалася наша подорож на північ Нідерландів. В провінції Drenthe ми відвідали школи, що піклуються про розвиток дітей різного віку.

Drenthe – це місцевість, де багато маленьких сіл. Тут жителі Королівства проводять свої відпустки в оточенні лісів та пісків.

Складне питання для аборигенів Drenthe – знання нідерландської мови. Це й визначило спрямованість місцевої школи Пітер ван Таюл / Pieter van Thuyl – маленької (на 100 учнів і 9 викладачів) школи суспільного напрямку (тобто готової прийняти всіх дітей, незалежно від віросповідання).

Прямуючи бусом до селища Hoogersmilde, де знаходиться ця школа, милуємося пасовищами; зеленими полями, розділеними не лісопосадками, як у нас, а каналами...

Роб Міох бере мікрофон і як гід з гордістю пояснює, що цю місцевість називають "зеленим серцем" Нідерландів. Тут, де ми бачимо багато фермерських господарств, колись було болото, яке висушили, зробили дренажні системи й облаштували станції, які відкачують воду в канали, а з каналу вода перетікає в річку. З XVI сторіччя в Нідерландах численні вітряки відкачували воду із земель, перегорожених дамбами. Відвойовані у моря землі використовувалися в сільському господарстві. В структурі аграрного експорту Королівства переважають овочі і квіти (12 млрд євро) та продукти молочного тваринництва (5 млрд євро).

Українська делегація з учнями школи Пітер ван Таюл

Багато іноземців знають, що Нідерланди займають низько розташовану територію, де водна стихія завжди готова знову відібрати відвойований у неї простір. Але за кордоном мало хто знає, що Нідерланди посідають восьме місце у світі серед експортерів та імпортерів, третє місце, після США та Франції, за обсягом експорту сільськогосподарської продукції².

Нідерланди – одна з 10 найбагатших, високотехнологічних країн світу. Одне із свідчень – суперсучасні вітрогенератори, які ми захоплено фотографували з вікна буса. Атомних станцій у Нідерландах немає. 5 % енергії виробляється вітряками (найбільші з них поставляють близько 3 тис мегавольт енергії на рік), решту дають вугілля чи газ, частіше газ, бо чистіший. Ці білі велетні сягають 115 м заввишки, мають висоту башти 70 м, діаметр лопастей – 90 м. Здебільшого вітри віють з південного заходу, але це не має значення, тому що вітряки вміють скеровуватися відповідно до напрямку вітру.

Сільська початкова школа Пітер ван Таюл / Pieter van Thuylschool (с. Hoogersmilde)

Hoogersmilde, як нам було представлено Робертом Міохом, – "глуха сільська місцевість". У селі немає ні кінотеатру, ні середньої школи, до якої треба їхати 15 км на велосипеді. Однак мешканці Hoogersmilde ведуть сучасний, активний, динамічний спосіб життя. Вони мають добрий інформаційний та транспортний зв'язок (Інтернет в школі; судноплавні канали й дороги в містах Ассен і Смілду, куди дітей вивозять на культурні заходи). Та головна ознака цього сучасного способу життя – не інфраструктура, а вміння людей організуватися, налагодити діалог, щоб покращити своє життя.

Є універсальні процеси розвитку: залежність – незалежність – взаємозалежність. Вони властиві для історії Європи, окремі держави якої були залежні, входили до складу певних конгломератів; потім держави ставали незалежними, і тепер європейські країни взаємозалежні у складі ЄС.

²Нідерланди: низькі землі, високі амбіції // http://www.netherlands-embassy.com.ua/low_lands_ua.html

Ці процеси – залежність – незалежність – взаємозалежність – ми побачили і в освіті Нідерландів, зокрема у освіті провінції Drenthe: спочатку – залежність шкіл від Міністерства, потім незалежність (автономія) внаслідок прийняття у 2006 році відповідного законодавства, і врешті школи прийшли до необхідності взаємозалежних відносин у складі шкільних об'єднань.

Основна ідея в освіті Drenthe – всі співпрацюють з усіма (школи між собою, школи з партнерськими організаціями, владою, батьками). Мета цієї співпраці – піклування про розвиток дітей. Саме це характеризує і сільську школу Пітер ван Таюл, де директором *Анне Хогевейн / Anne Hoogeveen*, і суперсучасну школу в столиці провінції *Деніссом Ассінком / Dennis Assink*.

Сільська школа Пітер ван Таюл. Для покращення якості освіти тут є комп'ютери, 3 електронні шкільні дошки. Школа чутлива до потреб жителів містечка. Два приклади. Оскільки батьки в с. *Noogersmilde* мають не дуже високий освітній рівень і менше можливостей помагати дітям у мовному розвитку і з цієї причини останні відстають з нідерландської мови, школа вирішила, що важливо розвивати мовні навички дітей містечка, навички читання з розумінням. (У вільному виборі освітнього напрямку полягає автономія цієї школи). А отримавши цього року від Міністерства 8 тис. євро на школу продовженого дня, педагоги закладу зробили добру справу для батьків: вони можуть о 7-й годині привести дитину в школу і о 19-й забрати.

В Нідерландах кожна школа вирішує сама, який розподіл бюджету (він залежить від кількості учнів) буде ближчим до потреб вчителів та дітей. В школі

Пітер ван Таюл вирішили поставити кавову машину, у дружелюбній школі в Утрехті – купують фрукти для вчительської.

Школа вільна у розподілі годин на навчальні предмети. *Анне Хогевейн:* "Оскільки державна інспекція виставила дуже високі вимоги до навиків рахунку, письма й читання, доводиться забирати час у інших предметів". До слова, за результатами тесту Cito школа показала середні і вище за середні результати і задоволена цим. Автономія полягає ще і в тому, що кожна школа може сама вибрати систему відслідковування результатів навчання дітей – Cito або якусь іншу. Cito – це тест, єдиний для всіх шкіл в Нідерландах, 2 рази на рік у січні та червні всі діти з 1 до 8 класу проходять тестування. Наприкінці 8 класу – найвідповідальніший тест, згідно з яким 12-річні діти обирають майбутній профіль навчання.

Зворотним боком автономії є відповідальність перед батьками, громадою. Тому школа уважно стежить за успішністю і особистісним зростанням кожного учня, розробила спеціальні таблиці для інформування батьків про результати навчання дітей, постійно розмовляє з ними про навчання дітей. Спів-

працюють також з організаціями, які надають послуги з харчування дітей.

2 роки тому за участі APS розроблено план співпраці громадської школи Пітер ван Таюл та школи християнської, дитячого садочка, сільського клубу, яка допоможе вихованню дітей. Утворилося шкільне об'єднання. Разом можна буде проводити більше заходів, укладати колективні контракти, отримувати більше фінансування.

Нам дуже сподобалися любовно оформлені приміщення цієї школи, душевна, камерна, домашня атмосфера, приязне спілкування з педагогами й директором... Фотографуємося напам'ять з дітьми, місцевими жителями, приміряємо подаровані *Анне Хогевейн* кльюмпи – нідерландські національні черевики з м'яких порід дерева...

Почути голос сіл та хуторів

Пані Юл тен Хове, муніципальний політик *Midden-Drenthe*, розповіла, як органи місцевого самоврядування співпрацюють зі школами широкого профілю. У 2006 році школам була надана можливість для самоуправління.

Принцип роботи муніципалітету *Midden-Drenthe* –

Учениця школи Пітер ван Таюл

увага до потреб локального середовища. Для муніципальних політиків було дуже важливим почути голос селищ і хуторків, щоб інформація з місць підживлювала напрями їх роботи. З цією метою муніципалітет спонукав жителів укласти документ з метою представити свої потреби. Ми почули, що це унікально навіть для Нідерландів.

"Компас" – школа, яка спрямовує

Гарна назва для школи – "Компас". "Ми даємо напрям", – каже її молодий директор Денніс Ассінк.

А ми одразу даємо цікавим адресу школи **Компас / Het Kompas (м. Ассен, столиця провінції Drenthe)** в Інтернеті, якщо нашої розповіді буде замало: www.kompasassen.nl

Компас – заклад християнської спрямованості, найбільш сучасна школа Ассена. Компас має різнорівневу 4-8-поверхову будівлю, яскраві приміщення в стилі хай-тек з підігрівом підлоги; електронні дошки в класах (звичайні не використовуються зовсім), власну комп'ютерну мережу. *Компас* включає школу, житловий будинок і церкву.

В підході до розробки дизайну інтер'єру була важливою відкритість, щоб діти бачили один одного, не були зачинені в межах шкільної кімнати за дверима. Школа є відкритою і в тому сенсі, що приймає на навчання дітей і голландців, і іноземців, тут вивчаються різні релігії, хоча основна спрямованість закладу – протестантська. Викладачі обов'язково мають вірити в Бога, на дітей це правило не поширюється, але вони повинні поважно ставитися до віри.

Школа демонструє високі результати навчання. Кожного року близько 20% учнів ідуть в середню школу з підготовки у вищі навчальні заклади.

В школі "Компас" використовуються лише електронні дошки, а ще тут є власна комп'ютерна мережа

Та основна унікальність цієї школи в тому, що її ідея походила не від держави, муніципалітету, а від людей. "Ми придумали цю школу так, як ми її придумали. Навкруги нашої ідеї та відповідно до нашої ідеї", – каже Денніс Ассінк.

До обговорення ідеї школи, яке тривало декілька років, були залучені муніципалітет, представники церкви, будівельні організації; багато бесідували з учителями і батьками, і вони сказали, що хочуть бачити багато відкритого простору, щоб діти могли гратися і навчатися, і щоб тут були ясла і дитячий садочок... В результаті сформувалася точка зору: ця будівля має носити багатофункціональний, відкритий характер.

Була ще одна надмета: як зробити, щоб ця будівля практично нічого не коштувала. Із цієї причини було вирішено об'єднати під одним дахом різні організації – ясла, дитячі садки, аптеку, поліклініку, групи подовженого дня, 60 квартир на верхніх поверхах, гараж. З 8 архітекторів лишили 3-х. Аби здешевити будівництво, прилучили студентів-будівельників. Тепер *Компас* має перевагу: власна нерухомість дає додаткові фінансові ресурси.

У 2001 році у них з'явилася ідея, у 2006 році були підписані документи, і у 2008 році переїхали в нову будівлю.

Фундатор і перший директор *Компаса Альберт Фельтхаус / Albert Velthuis*, а нині координатор двадцяти однієї християнської школи *Drenthe* каже: "Моя порада: постійно вірити в свою мрію і постійно триматися своєї цілі. І тоді все вдасться".

Р. С. Бургомістр Ассена проєкт "Компас" назвав одним із видатних проєктів за значенням для міста за останні 10 років.

День 5-й, 15 травня. м. Лееуварден

*Провінція Фрисланд
знаменита своїми озерами.
Не дивно, що тут популярний
конькобіжний спорт. Зимом 11 міст
Фрисланда з'єднані конькобіжною
доріжкою завдовжки 400 км. Цю відстань
місцеві конькобіжці на традиційних
змаганнях долають за 12 годин.*

Фрисланд-коледж / Friesland College (www.frieslandcollege.nl) – заклад професійно-технічної освіти, куди ми вирушили цього дня, знаходиться у столиці провінції – місті Лееуварден.

Фрисланд-коледж: "Навчаємося у практиці"

Фрисланд-коледж у цифрах. В коледжі отримують професійну освіту 15 тисяч студентів віком з 16 до 22 років з 8 напрямів (спеціальностей).

Мета коледжу – підготовка студентів до життя в суспільстві, пробудження в студента почуття, що він працює на себе, знає, що він хоче, є відповідальним за своє життя й освіту.

Як це досягається?

По-перше, завдяки реалізації місії коледжу: навчаємося у практиці. Учні Фрисланд-коледжу отримують практичні знання, працюючи над проектами, які можуть обрати самостійно. В процесі навчання, виконання проектів студенти отримують замовлення різних фірм та компаній, збирають портфоліо з результатами виконаної роботи.

Портфоліо – їхній головний козир на екзаменах. Переліку екзаменаційних питань немає, учні мають представити свої творчі доробки. Оцінювання роботи студентів не відбувається. Оцінювання – це отримання диплома. В процесі освітньої діяльності студенти здобувають компетентності – комбіна-

ції знань, умінь, ставлень. За словами Баудевайна ван Вельзена, "якщо хочете дізнатися, чи компетентна людина, поставте її в таку ситуацію, щоб вона довела, що уміє виконати певну роботу".

Особливості Фрисланд-коледжу

Перша і головна – це використання діалогу як запоруки розвитку коледжу, намагання коледжу бути партнером для оточення.

Коледж підтримує зв'язки із школами, учні яких є потенційними студентами коледжу, та організаціями, у яких проходять практику й стажування випускники.

Директори цих компаній разом з педагогами коледжу обговорюють його програми, розклад, проблеми. Працюють з 4-річними періодами, потім після завершення цих 4 років вони як організація дивляться, у чому вони вивищилися, а в чому досі є проблеми. 2008 року в коледж запросили 16 груп із організацій, про які йшлося вище. Ці люди говорили, що покращити в коледжі, а працівники коледжу тільки слухали. Пропозиції стали основою

для майбутніх змін і розробки плану розвитку коледжу на наступні 4 роки.

Багато інвестують у підвищення кваліфікації, співпрацюють з APS.

У традиційних закладах спочатку навчають теорії, а потім – практика. У Фрисланд-коледжі – все навпаки. Навчання відбувається в практиці. Викладачі теж повинні адаптуватися до такої системи освіти. Для цього проводиться підвищення їх кваліфікації. Це психологічні тренінги для коучів (класних керівників) з питань керівництва групою, ворк-шопи (робочі групи), де вчителі на практиці повинні показувати вміння використовувати нові методики в процесі роботи зі студентами.

З вражень учасників проекту

Ольга Сутула (Карлівка Полтавської області): "Цікавим було те, що перекладачами під час відвідування Фрисланд-коледжу були його студенти, які свого часу навчалися у школах України та Білорусі. Завдяки Віці та Алексу мали можливість побачити життя та особливості організації навчання "очима студентів".

Студенти відзначають, що найважчим у процесі навчання є самостійно орі-

Навчання у Фрисланд-коледжі

єнтувати себе на навчання, вчасно здавати проекти. Як і кожному студенту, "не вистачає однієї ночі", щоб вчасно здати роботу.

Позитивним є система наставницької діяльності в роботі з групами студентів "Класний керівник", так званий майстер (бахалайдер) турбується про те, щоб кожний студент навчався, виконував навчальні завдання. Наприкінці тижня проводяться класні години, де студент розповідає, що він досяг упродовж тижня, які в нього труднощі і разом з коучем (класним керівником) намічає шляхи подолання проблем.

Цікавою для нас є система отримання стипендії студентами. Обсяг стипендії залежить від того, де проживають батьки. Якщо батьки проживають в місті, де знаходиться навчальний заклад, то розмір стипендії менший, ніж в тих студентів, батьки яких проживають в інших населених пунктах.

Стипендія складає 535 євро. Оплата квартири становить приблизно 66 % загальної суми стипендії. Студенти можуть отримати кредит у навчальному закладі і протягом 15 років повертати його. Якщо погано вчишся, то є загроза покинути коледж без освіти та й ще гроші доведеться повертати. Тому ніхто вчитися не примушує і ніхто зі студентів не зацікавлений у прогулах".

Відвідування Фрисланд-коледжу завершилося. Переїзд з Лееуваардена через селище Волендам / Volendam в Амстердам запам'ятався переїздом через грандіозну 32-кілометрову дамбу Афсльойтдейк (Afsluitdijk), яка збудована, щоб відділити внутрішнє море Зейдерзее від Північного моря, поєднати 2 північні провінції та убезпечити Нідерланди від затоплень, а також прогулянкою й вечерею у Волендамі – маленькому селищі з великими рибальськими традиціями.

У Волендамі досі є багато людей, які носять національні костюми, дерев'яні черевики, говорять на місцевому діалекті, і все це – наслідок безвиїзного життя багатьох сімей Волендама впродовж століть у замкнутому просторі свого селища.

Жителі Волендама праві: хіба можна його було покинути? Тут лебеді плавають по каналах, милують око добре відремонтовані і реставровані старовинні вітряки, рибальські човни кличуть у море, а набережною розгулюють ручні качки й чаплі...

З коментарів учасників проекту

Ольга Сутула (Карлівка, Полтавська обл.): "Побачене у Нідерландах викликає захоплення: вміння жителів працювати, створювати красу, зберігати її, вміння домовитися з природним середовищем".

Дні 6-й і 7-й, 16-17 травня. Амстердам

За вікнами Амстердам. На думку спадають слова Гете: "Зупинись, мить, ти прекрасна...". Дякуємо Шпір Тендосхат і Робу Міоуху за прогулянку історичним центром Амстердама, круїз на катері каналами Амстердама, за турботу й опіку.

Амстердам – тобто "дамбу на ріці Амстел" – характеризують такі цифри: тут 1, 5 млн жителів, 600 тис. велосипедів (щорічно крадуть 150 тис. велосипедів), 2 500 будинків на воді, 165 каналів (на 15 більше, ніж у Венеції), 206 шедеврів Ван Гога.

Про відчуття радості і хвилювання, що охоплюють у музеї Ван Гога – Галина Мога (Білгород-Дністровський Одеської області):

"В амстердамському музеї Ван Гога (Van Gogh Museum) ми то відходили від "Соняшників", то знов поверталися до них. Начеб нас щось кликало і причарувало: подивіться на нас, ми ж такі живі, такі яскраві, сяючі, красиві, притягальні, дивіться, дивіться лише на нас!!! А інші картини? Пшеничне поле, зоряна ніч, гілка мигдалю, сільські вулички, міські канали... Та вони же промовляють! Про любов і страждання, життя й смерть, прекрасне та жахливе, земне й неземне... Усе написано так просто: звичайні люди, пейзажі, квіти. І водночас перехоплює подих від сили, швидкості руху, реальності життя, що відчувається в полотнах".

Середньовічні картини, серед яких - всесвітньвідома "Нічна варта" Рембрандта - роблять Національний історичний музей - колишній дитячий притулок - справжньою скарбницею міста

Внутрішній дворик Національного історичного музею

"Мадам Тюссо" – місце зустрічі з прославленими нідерландцями та всесвітньвідомими людьми

В Амстердамі вікна важливіші за двері

День 8-й, 18 травня. Утрехт

Після подорожі "Золотим кільцем" північних нідерландських міст наша делегація повернулася в Утрехт ще завідно 17 травня.

А 18 травня ми знову поринули в шкільну атмосферу. Кожен з нас мав можливість відвідати 2 школи, що впроваджують інновації в рамках цікавих концепцій. "Об'єкти" нашої уваги – це школи-новобудови в новому мікрорайоні Утрехта. "Усе це "школи майбутнього", – схарактеризувала їх Шпір Тендосхат.

Початкова школа-новобудова Waterrijk – "Водяні угіддя" (Утрехт)

Інновації як місія школи

Кожному – своє: початкова школа-новобудова Waterrijk – "Водяні угіддя" (Утрехт)

Цей заклад працює за принципом гуманної (особистісної) динаміки (методи навчання залежать від індивідуальних особливостей дитини, викладач пристосовується до стилю дитини навчатися, таким чином освіта "підганяється" під рівень і інтереси дітей). В школі 180 учнів, у молодших класах навчаються гетерогенні (різновікові) групи дітей, у старших – гомогенні.

З коментарів учасників проекту

Ірина Козак (Полтава): "Відвідування початкової школи Waterrijk вразило нас новими підходами до оцінювання особистостей учнів і вчителів. Тут класифікують особистість за 3 основними критеріями: розумовим, фізичним і емоційним, враховуючи, що одна із цих якостей є панівною, але обов'язково доповнюється й іншими двома".

Педагог школи *Miriam Van der Poll / Mirjam van der Poll* каже: "Діти, у яких переважає фізичний параметр, схильні до ручної праці, це кінестетики; розумовий – спочатку ма-

ють задуматися, добре продумують кожен крок завдання і потребують усамітнення; емоційний – потребують спілкування, спільного вирішення проблем, схильні до швидких емоційних рішень.

Раніше, коли я працювала в школі, де не було цієї системи, дивувалася, чому, скажімо, дитина не починає виконувати завдання вчителя. Тепер зрозуміла, що в кожного свій стиль, і навчилася інакшими очима дивитися на учнів. До речі, в колективах дорослих часто бувають конфлікти через те, що колеги не розуміють, як людина працює. Для дорослих у нас є спеціальні курси, на яких вони себе пізнають".

З коментарів учасників проекту

Ірина Козак (Полтава): "Принцип гуманної (особистісної) динаміки (автор – англійська дослідниця Сандра Сігал), дає змогу дібрати для дитини відповідні їй ролі, завдання, форми і ритм навчання. Найважливіше же в колективі педагогів – "носіїв" різних типів поведінки – дає змогу дотримуватися балансу особистісних, професійних відносин.

Важливим нам видався факт додаткового фінансу-

вання школи при наявності дітей з "обмеженими можливостями". В Нідерландах намагаються якомога менше посилати дітей у спецзаклади, натомість впроваджують інклюзивне навчання".

Інтер'єр школи Waterrijk – це не просто приміщення, а приміщення, яке навчає і виховує, і то завдяки поєднанню непередбаченого: техно-стилю і східного стилю.

Підкупило те, як "обжиті" холи й коридори: тут є куточки усамітнення, диванчики з подушечками, багато креативу на кшталт аплікацій, композицій, завіс з легких прозорих тканин, столиків для занять, покритих органзою. Неформальна обстановка допомагає відпочити, милує око, виховує відчуття краси.

До речі, релаксу в цій школі приділяють багато уваги: раз на день проводять вправи на розслаблення. Запалюють свічку і дивляться на неї, або на картину, або, закривши очі, медитують про те, куди поїдуть улітку на відпочинок...

І щодо техноакцентів: сподобалося те, що архі-

тектор лишив комунікації відкритими. Труби нічим не обшиті і є чудовим наочним приладдям для вивчення фізики.

У цій школі також є посередники (медіатори), котрі, як і в Овервехті, допомагають іншим дітям у вирішенні конфліктів (як уже зазначалося, в Утрехті всі школи працюють за принципом "дружелюбної школи").

Батьки активно залучені в шкільне життя: в кожному класі є чергові батько чи мати, які обираються на рік, батьки мають можливість у визначений час позайматися з відстаючими чи просто почитати дітям книгу. Домашніх завдань немає, виняток – діти з проблемами в навчанні.

Школа-новобудова Hof ter Weide (Утрехт)

використовує еквадорську методика – всі діти вільні самі вибирати, що вони хочуть вивчати впродовж дня. Девіз школи – *met kinderen leren* (навчання з дітьми).

З коментарів учасників проекту

Грина Козак (Полтава): "Знайомство з "еквадорською методикою" показало значення довілля і органів чуття дитини у її працездатності. Діти можуть обирати залежно від настрою кабінет, у якому їх чекає навчання у певний день. Також позитивним є факт формування змішаних за віком груп дітей".

Основа шкільного простору в *Hof ter Weide* – це шкільний блок з 4 класними кімнатами і 2 санвузлами. У жовтій кімнаті викладаються мистецтво, рукоділля, техніка, музика, в зеленій – математика, біологія, в голубій – мови, письмо, читання.

Юдіт, педагог школи, пояснює: "У нас організовано так, що діти від 4 до

8 років навчаються в групі з 25 осіб. Вони починають і закінчують день в одній із класних кімнат і можуть вибирати будь-яку із них.

Дитина сама складає план роботи на день, тиждень. Ось план 8-річної дитини: "1) математика; 2) навчитися писати слова між рядками; 3) навчитися складати оригами; 4) відвідати бібліотеку; 5) працювати на комп'ютері з предмета, який вивчаю поглиблено".

Оцінок в школі немає, коли дитина закінчує роботу, то підходить до вчителя і показує йому результати, а той говорить, добре виконано завдання чи ні.

Як діти можуть знати, що їм можна вивчати? Дирекція склала список компетенцій, тобто того, що їм потрібно знати, вміння робити. Учителі пояснюють це дітям зрозумілою мовою. Дітей знайомлять зі зразком, і разом з учителем діти складають план, чого їм треба досягти за 3 місяці. Всі діти працюють, маючи власні цілі.

2 рази на рік учні складають тест. Вчителі постійно спостерігають за дітьми, наскільки якісно вони виконують роботу, і

за результатами спостережень складають лінію розвитку (див. фото). 2 рази на рік діти укладають портфоліо і виступають з ним".

Ми запитали, що дітям найбільше подобається в цій школі, і Юдіт відповіла, що їх приваблює те, що вони під час навчання не сидять, не прив'язані до одного місця.

В Нідерландах немає подібних до *Hof ter Weide* шкіл, це унікальний досвід. Випуску учнів ще було, вчителі самі ще вчать. Грандіозний експеримент, який дивує, шокує, але якому хочеться побажати успіху, бо він враховує головне у навчанні – мотивацію дитини.

Середня школа-ліцей культурно-освітнього напрямку "Амадеус" (Amadeus Lyceum)

З вражень учасників проекту

Людмила Степуріна (Одеса): "Ліцей Амадеус – заклад освітньо-культурного напрямку. Особливості ліцею:

1. Інформатизація освіти. Немає звичних навчальних посібників, уся інформаційна база – в комп'ютері, Інтернеті. Проблеми навчального плану вирішуються в гру-

Архітектор лишив комунікації в приміщеннях школи *Waterrijk* відкритими, створивши своєрідне наочне приладдя

пах, труднощі – під керівництвом тьютора.

2. Традиційної класно-урочної системи немає. Домінує самостійна робота або робота в малих динамічних групах.

3. Спрямованість навчального закладу – прикладні знання, тому є різні лабораторії, де студенти застосовують теорію.

4. Проблема переробки відходів займає важливе місце. Студенти навчаються створювати декоративне оформлення інтер'єру на основі пластикових відходів. Створені разом з учителем проекти експонуються на виставках, а тоді переробляються в блоки для стін і використовуються у будівництві".

З коментарів учасників проекту

Ольга Сутула (Карлівка Полтавської області): "Найбільше враження справив поверх, де діти перебувають на перерві. Тут є подушки, гумові стільчики у вигляді коників, і є навіть трон. Запамяталася спеціальна арт-студія, де діти із вторсировини – пінопласту, пластикових пляшок, упаковки, стаканчиків від морозива роблять "місто майбутнього" на площі 60 м. кв. Коли дитина купує речі в магазині, вона думає, що зробить з упаковки".

З коментарів учасників проекту

Ірина Козак (Полтава): "Школа-лицей "Амадеус" не є типовою і для Нідерландів. Поруч з індивідуальним підходом до кожної дитини, що дозволяє метод проектів, усі – учні та вчителі – працюють у команді. Учителі проводять заняття вчетвером, що допомагає краще контролювати процес навчання, "глибше" занурюватися в тему, замінити один одного за необхідності.

Стосовно предметів, то інваріантна частина складає 40 %, а варіативна – 60 %. При цьому діти вправі вибирати необмежену кількість предметів.

Природно, тим значніші витрати школи на оплату роботи вчителів.

В цій школі немає підручників. Учні працюють з карточками, комп'ютерами.

Оцінки не ставлять, але постійно відбувається моніторинг знань шляхом тестування, вирішення задач, звітів за проектами чи їх частинами. При цьому використовуються позитивні "оцінки" – "о'кей, добре, відмінно".

Особливістю цієї школи є те, що спеціалізацію діти обирають не після першого року навчання, а лише після третього. І якщо дитина не погоджується з рекомендаціями учительської ради, результатами тестування, вона має можливість протягом I семестру довести, що може навчатися в університеті.

Мудрим нам видалося рішення про складання дидактичних уроків (тобто розробку тем). Цим займаються або досвідчені вчителі-письменники, або фахівці APS.

У другій половині дня побачили майстер-класи з психолого-педагогічних підходів до освіти, математичної грамотності і роботи з обдарованими дітьми. *п. Ерік ван Власт / Erik van Vliet* поділився секретами викладання і ролі активності головного мозку в цьому процесі. В Нідерландах дуже багато дискусій, діалогів стосовно того, що таке математика і як її навчати дітей. *Кесс Хугланд / Kees Hoogland*, Senior Consultant on Mathematics and Mathematical Literacy, Co-chairman Committee on Education and Research of Mensa – the Netherlands в цікавій формі і з використанням цікавих ілюстрацій ознайомив нас з елементами математичної грамотності.

Цікаві приклади роботи з обдарованими дітьми представила *п. Моніке*

Daalhuijsen, Coach of gifted students (primary education), Co-chairman Committee on Education and Research of Mensa – the Netherlands (тренер обдарованих дітей у початковій школі). Нам цікаво було дізнатися, як колега визначає IQ у маленьких дітей. За словами *Monique Daalhuijsen*, їх мовлення значно відрізняється від мовлення однолітків багатшим словниковим запасом. У них також високий рівень абстрактної думки. Так, 2-річна дівчинка, питаючи в мамі про вечерю, стала описувати той овоч, який би хотіла скуштувати: "Не горошок, не шпінат, не морква...". Приклад свідчить: обдаровані діти вибудовують категорії і системи значно швидше за звичайних.

Як розвивати обдарованих дітей? Казки – дуже багатий насичений світ фантазії, з якого вони можуть черпати інформацію для себе. Дуже багато натхнення їм дає мистецтво та спілкування з природою. Якщо посприяти, щоб обдаровані діти вступили в контакт з дуже багатим світом, то це, безперечно, буде їх розвивати.

Ще одна рекомендація *Monique Daalhuijsen* – багато гратися з предметами, що не ведуть до статичних результатів – водою, піском, адже діти можуть їх самі змінити і створити щось власне, не маючи прикладів результатів, досягнутих іншими людьми. Пісок, вода течуть, сиплюються, мінються і примушують і думки текти й сипатися...

Завершенням дня було відвідання ресторану на території красивого великого парку з озером. Розлоге віття дубів, соковита зелень лужків, пташині трелі – райський куточок Королівства...

Смачні млинці по-нідерландськи вкотре підтвердили гостинність наших друзів.

День 9-й, 19 травня. Утрехт

Видавництво Thieme Meulenhoff: "Наше завдання – вирішувати проблеми школи"

В Нідерландах є 4 потужні видавництва, які забезпечують підручниками початкову школу. *Thieme Meulenhoff* (www.thieme-meulenhoff.nl) – одне з них. Річний оборот компанії – 100 млн євро на рік. Раніше в країні існувало 35 видавництв шкільних підручників. Однак не всі витримали жорстку конкуренцію.

В *Thieme Meulenhoff* ми спілкувалися з п. *Frank van Amerongen*, який розповів про розробку й маркетинг шкільних підручників і посібників.

Коментар учасника проекту

Марина Мосієнко, генеральний директор видавництва "Шкільний світ": "Якби мене попросили одним реченням розповісти, у чому полягає відмінність нідерландської системи освіти від української, це було б речення про те, що в Нідерландах 300 млн євро на рік витрачається на підручники. Для порівняння: Україна витрачає на навчальну літературу 12 – 15 млн євро на рік.

Ми побували у видавництві, яке займає друге за величиною місце в країні. Для порівняння: в Україні крупних видавництв приблизно 20. Ще 25 років тому в Нідерландах працювали 35 видавництв. Вижили найсильніші. Гадаю, що в нас буде так само.

Хотіла б спинитися на тих моментах видавничої справи, які не властиві для України.

По-перше, у видавництві *Thieme Meulenhoff* є консультанти з освіти, які відвідують школи і пояснюють педагогам, як слід працювати з підручниками й

навчальними матеріалами видавництва. В Україні, як правило, це роблять автори або методисти інститутів післядипломної освіти.

По-друге, в навчальних комплексах, що їх видає *Thieme Meulenhoff*, є не тільки підручник і методичка для вчителя, а й різномірні зошити для учнів (для обдарованих, для дітей з особливими потребами тощо), а не один зошит, як у нас. "Один підручник – два чи три зошити", – гадаю, що в нашій школі це теж буде.

Видавництво фінансує наукові розробки, з'ясовуючи особливості дитячого сприймання. Це справляє враження! Не знаю жодного видавництва в Україні, яке б фінансувало наукові розробки. І ще один момент, якого немає у нас в Україні: *Thieme Meulenhoff* проводить спеціальні курси для авторів підручників.

п. Frank van Amerongen: "Автори підручників – це вчителі й наукові співробітники. Ми як видавці створюємо концепцію, а потім звертаємося до вчителів і дітей, і вони її "наповнюють". Їх навчають,

як формулювати питання, як писати тексти. Отож, автори наших підручників – не теоретики, а люди, які безпосередньо займаються навчальним процесом".

Підручник створюється кожні 4 роки і загалом розрахований на 8 років. 8 років життя підручника в Україні – це просто неможливо, адже навчальні програми змінюються надто часто. І зверніть увагу, як коректно поводить державна відносно всіх 4 видавництв: якщо щось міняється в програмі, держава радиться і проводить консультації, як змінити краще відобразити в навчальних матеріалах.

п. Frank van Amerongen весь час говорив: "У нас дуже багато маркетингу" і "Ми починаємо пошук клієнтів до появи продукту у продажу". Мені дуже імпонує те, що в Нідерландах не побоюються називати школи клієнтами. Українські видавці сором'язливо називають їх іншими словами, хоча насправді видавництво – це бізнес, і школи, і вчителі – це клієнти того продукту, який виробляється видавництвом. Від правильної роз-

Менеджер (*Directeur-Uitgever*) видавництва п. *Frank van Amerongen*: "Ми проводимо дуже багато досліджень у сфері маркетингу. Постійно запитуємо у шкіл, що їх цікавить, що є для них важливим. Наприклад, коли розробляли інтерактивний курс англійської мови, запитували у шкіл, як, на їх думку, виглядатиме ідеальний урок англійської"

становки наголосів – якщо речі називають своїми іменами – багато що залежить.

У Нідерландах автор, який створює підручник, є таким же учасником бізнес-процесу, як і видавець, котрий фінансує новий проект. Вони обидва ризикують. Хочу звернути вашу увагу на такий момент, як гонорар. Автор отримує гонорар залежно від того, наскільки добре продається його книжка. *

В Нідерландах діє система роялті – гонорар, що сплачується потиражно. РОЯЛТІ [англ. royalty – королівська влада; відрахування автору] – 1) періодичні відрахування за куплений за ліцензією винахід або ноу-хау, що сплачуються ліцензіару протягом певного періоду, обумовленого в ліцензійній угоді; частина доходів, що не оподатковуються на території однієї з держав, що домовляються, за використання авторських прав у галузі мистецтва, літератури, науки, патентів та ін. інтелектуальної власності; 2) арендна плата за розробку надр; 3) відсоток від доходу. (Російсько-український словник іншомовних слів. – Х. : Прапор, 1999). За кожен тираж видавці платять авторіві 10 %, а якщо книга не продася – не платять нічого. Молодці!

Неуспішний автор не отримує від видавництва жодного євроцента, а є такі, котрі отримують 1-3 сотні євро, і навіть декілька десятків тисяч євро. Інколи авторів залучають до поширення книг, але не завжди: люди, які добре пишуть, не завжди красномовні.

* Прим. В Україні гонорари зазвичай затверджуються в межах близько 10 000 грн, що входять до редакційних витрат видавництва згідно з калькуляцією, яка є додатком до договору про надання послуг з підготовки і випуску навчальної літератури. Гонорари виплачуються за підручники, видані українською мовою і, зазвичай, російською. Гонорари за підручники, видані мовами нацменшин, виплачуються за наявності державних коштів.

Підручники, які надходять у вільний продаж поза державним замовленням, та альтернативні підручники, що мають відповідні грифи Міністерства освіти і науки та допуск МОН до друку, фінансуються самими видавництвами. Авторські гонорари за такі підручники виплачуються на розсуд видавництва.

Продукція видавництва Thieme Meulenhoff : підручник (20 євро) і зошит (2-3 євро). Інвестиції видавництва у розробку підручника – 3, 5 млн євро . Розробка триває 4-5 років, продаж – 8-10 років, упродовж цього часу видавці зможуть заробити 20 млн євро . Кожні 4-5 років підручник перевидається з метою оновлення. Якщо вчителі мають зауваження і хочуть щось змінити, у видавництва є можливість швидко підправити підручники

Те, чого немає в українській школі – це пробні матеріали. Видавництво вкладає в них величезні гроші. Цими матеріалами школи можуть скористатися для проведення пробних уроків, а потім мають їх повернути. Інколи школи потребують півроку, аби прийняти рішення, який підручник оберуть. На мою думку, маємо запропонувати це рішення нашим українським видавництвам.

Видавництво Thieme Meulenhoff лише 15 % літератури продає самостійно, решта 85 % реалізують оптові компанії (їх загалом 4), які торгують не лише підручниками, а й шкільним обладнанням, меблями тощо. Для шкіл це зручно: всі підручники та обладнання зібрано в одному місці.

Підручники закупаються школою на бюджетні кошти. Закупівлі підручників робляться вже в травні, якщо школа хоче

розпочати працювати за ними у вересні.

На дитину витрачається 80 євро на рік на підручники. І теж така дуже цікава для нас цифра: 2 400 євро держава витрачає на рік на учня – на утримання будівлі, викладання. Усього в Нідерландах трохи більше ніж 1 млн учнів.

Нідерландські видавництва готові у майбутньому перейти на електронні навчальні продукти. Нині 109 шкіл країни замість підручників користуються (у нас немає жодного такого навчального закладу).

Підручники друкуються дешевше, ніж у Нідерландах”.

"Профспілка директорів шкіл": через діалог – до підтримки й захисту директора школи

Коментар учасника проекту

Ищенко Л.М. (Полтава): "Цього ж дня відбулася зустріч з паном Гаррі Блюме / Harry Blume, головою християнської організації "Профспілка директорів шкіл", та його помічницею, пані Міріам Ліскамп / Miriam Lieskamp.

Усього у Нідерландах 7 тис. директорів початкових шкіл, із яких 3 тис. є членами названої профспілки, решта – членами конкуруючої профспілки. Головні напрями роботи профспілки:

1. Укладання колективних договорів між директорами шкіл та Міністерством.

2. Підтримка роботи директора, а саме консультації директорів з метою допомогти їм виробити власний стиль.

Міріам Ліскамп: "Оскільки посада директора стає дедалі важчою, ми організували контактну мережу для директорів, даємо їм завдання для виконання, щоб підвищити їх кваліфікацію. Є "гаряча лінія" для директорів.

У країні є слабкі школи, і причина – слабкі директори. У роботі зі слабкими школами наша профспілка має план покращення їх діяльності. Забороняємо скарги. Заохочуємо директорів прийти у профспілку з готовими рішеннями проблемної ситуації, щоб більш позитивно поглянути на проблему".

3. Утворення мережі молодих директорів з метою налагодження діалогу між ними та їх консультування.

4. Робота з педагогічними працівниками, батьками, батьківськими радами, умовно назвемо це робочим оточенням директора. Нагляд за конструктивністю і продуктивністю роботи з

батьками: за законом директор зобов'язаний рахуватися з інтересами батьків і кожна школа повинна мати батьківський комітет.

5. Ведення діалогу із Міністерством освіти щодо покращення умов роботи директора в школі. Наразі актуальним є питання зменшення канцелярського та господарського навантаження директора й вивільнення його часу для творчої роботи.

"Важливо, – говорить Міріам Ліскамп, – не "просувати" власні думки, а розглядати ситуації, з якими стикаються шкільні директори, і на основі цього обирати напрями нашої роботи. Усю інформацію, яку ми отримуємо від шкіл, передаємо прямо в Міністерство, для цього маємо прямий канал. Так, початкові школи мають мало грошей на фінансування, і сьогодні з делегацією директорів шкіл ми підемо в Міністерство.

Ми намагаємося також у постійному діалозі з Міністерством зменшити кількість документів, яких директорам доводиться писати впродовж року за вказівкою Міністерства і підвищити їх зарплатню".

5. Робота щодо підбору кадрів на директорські по-

сади як серед студентів педагогічних інститутів, так і серед охочих зайнятися цією справою педагогів.

Міріам Ліскамп: "В Нідерландах посада директора стає професійною. Директорів шкіл навчають у педінститутах. І якщо студент стає членом "Профспілки директорів шкіл", то може отримати знижку на освіту. Для директорів початкових шкіл у Нідерландах вже 25 років існує 4-ступенева освіта, а для директорів середніх шкіл такої освіти немає. Завдання нашої профспілки – зробити так, аби усі директори шкіл у Нідерландах мали освіту хоча б 1 ступеня.

Ми впроваджуємо проект підвищення кваліфікації директорів-початківців. Вони мають можливість пройти стажування і на живому прикладі побачити, що являє собою робота директора. Очікуємо, що в результаті проекту з'явиться 60 нових директорів, які заповнять вакантні посади – усього їх 150. Проект дає змогу директорам-початківцям отримати досвідченого наставника. Посада наставника не оплачується, але він має змогу понизити своє навантаження завдяки стажеру. Стажер навчається 3 дні в іншій школі в досвідченого настав-

Футболки, ручки, цукерки від видавництва Thieme Meulenhoff: "Маркетинг існує для того, щоб давати задоволення"

ника при збереженні заробітної платні".

7. Забезпечення директорів професійними виданнями (журнал, щотижневий бюлетень, сайт).

9. Проведення заходів: семінарів, зустрічей для різних груп директорів шкіл.

Міріам Ліскамп: " Ми з Гаррі лише вдвох працюємо в нашій профспілці, аби менше було ви трат на працівників, так як профспілка фінансується із внесків її членів. Ми знаємо практично усіх 3 000 членів профспілки, і тому маємо велику готовність до організації заходів. Це планові і спонтанні заходи, іноді такі спонтанні, що не дають спати вночі".

Усі напрями діяльності профспілки об'єднані спільними цілями: діалог, підтримка, порада, захист директора школи".

Вплив батьків на життя школи в Нідерландах

Коментар учасника проєкту

Іщенко Л.М. (Полтава): "Під час зустрічі з представником Асоціації Громадської влади в освіті n. R van Dijk ознайомилися з участю батьків у житті школи. Що вразило: традиція небайдужого ставлення батьків до життя школи. Незабаром ця організація святкуватиме 150-річчя.

Однією з проблем громадської школи є те, що вона зобов'язана приймати всіх дітей незалежно від культури, віросповідання, на відміну, наприклад, від християнської школи.

Багато спільного між громадськими школами Нідерландів і школами України:

1. Учителі по-різному ставляться до батьків. "Можна бачити їх як клієнтів, які щось беруть і йдуть, а можна – як партнерів".

2. Батьки вимагають уваги до своїх потреб.

3. Є певні жорсткі моменти у спілкуванні "школа-батьки".

4. Грошові внески батьків в гарне життя їх дітей у школі в Нідерландах також потрібні.

5. У громадській школі існують батьківські комітети.

Але є і відмінності:

Перш за все у організації роботи батьківських комітетів і комітетів батьківської гілки влади взагалі. Батьківська рада складається з 8-10 осіб і може вплинути на організацію заходів для дітей, а на організацію освітнього процесу вони не мають особливого впливу. Деякі форми участі батьківської ради: організація заходів, допомога дітям переодягтися, якщо це урок плавання, заняття з відстаючими дітьми, поміч у пошуку книг у бібліотеці, що відповідають рівню дітей, нагляд за дітьми під час обідньої перерви, оскільки в Законі записано, що вчитель має право на 1 год на день без спілкування з дітьми.

Батьківська гілка влади присутня і в шкільній раді участі, де вони в рівних частинах представлені разом з учителями (у початковій школі) та дітьми (у середній). Якщо батьківська рада має певну ініціативу, вона звертається до батьківської частини Ради участі, і учительська частина у процесі розв'язання участі не бере. Директор знайомить Раду участі з річним планом своїх ініціатив. Рада участі може скласти свій план відносно плану директора. Тобто шляхом діалогу викристалізовуватимуться корективи, те, на що слід звернути головну увагу в діяльності школи.

Благойні внески нідерландських батьків у молодшій школі обмежуються фінансуванням свят та інших виховних заходів для дітей.

n. R van Dijk: "На організацію разових заходів (Різдво, свято Св. Миколая, екскурсії) у батьків школа просить 20-25 євро на рік. Як не робиться? Батьки не говорять: "Ми хочемо шаховий турнір для дітей у цьому році – проведіть нам його". Директор не каже: "Я купив ксерокс. Оплатіть мені його". Під час зібрання, в діалозі всі радяться, як витратити кошти, щоб покращити ситуацію в школі. Важливо, щоб при цьому вислуховувалися різні думки".

У середній школі батьківські кошти можуть витратитися і на підтримку навчального процесу. Але жодна із пропозицій школи не буде затверджена доки, поки Рада участі не дасть на це дозволу.

Жорсткі ситуації "школа-батьки" вирішуються шляхом звернення батьків до Ради участі, обговорень ситуації школою і батьками. Батьки можуть подати офіційну скаргу на вчителя в спеціальний комітет з розгляду скарг (ці комітети є протестантські, католицькі, громадські і становлять один із пунктів системи контролю за якістю), після 16 років учень теж має право звернутися в комітет. Комітет розглядає скаргу і впродовж 3 тижнів видає відносно неї пораду школі про те, як змінити підхід до певного питання.

Але перед тим, як писати скаргу, можна скористатися порадою міністерства освіти, як бути в проблемній ситуації. Для цього Міністерство організувало відкриту безкоштовну телефонну лінію.

Рада участі бере участь у співбесіді, мета якої – підбір кандидатури директора школи.

У деяких школах є угоди щодо обов'язкової участі батьків у заходах школи".

День 10-й, 20 травня. Утрехт

Погляд назад

Під час цього візиту ми ознайомилися з тим, як влаштована система освіти в Нідерландах, відвідали початкові й середні школи, університет. Чітко усвідомили: громадські платформи і діалог є запорукою освітнього, а відтак і економічного розвитку Нідерландів. Не можна не погодитися з думкою стосовно високого рівня життя в Нідерландах як результату освіти, виробництва знань в університетах.

В останній день навчального візиту нідерландська сторона запропонувала дати відповіді на запитання оцінної анкети. Ось якими були наші блиц-відповіді:

Запитання 1. Про що ви дізналися?

- ♦ "про систему освіти в Нідерландах";
- ♦ "про методи шкільного планування та поліпшення роботи школи";
- ♦ "побачили приклади автономії шкіл й способи самоорганізації людей для адаптації в соціумі ("Батьківський центр")";
- ♦ "набули уявлення про баланс між шкільною автономією та централізованим управлінням в Нідерландах";
- ♦ "отримали розуміння інновацій як місії школи, а не як упровадження окремих інноваційних методик";
- ♦ "зрозуміли, як працюють громадські платформи на практиці, побачили, у яких формах ведеться діалог між школами, батьками, владою і громадою, усвідомили, що проблеми школи вирішуються шляхом діалогу;
- ♦ "ознайомилися з нідерландським стилем підвищення кваліфікації вчителів";

Звернули увагу на такі аспекти нідерландської системи освіти:

- ♦ Автономія шкіл.
- ♦ Різноманітність шкіл.
- ♦ Індивідуальний (особистісно орієнтований) підхід до навчання дітей.
- ♦ Груповий стиль роботи.
- ♦ Адаптація учнів до демократичного суспільства.
- ♦ Компетентнісний підхід у роботі із студентами та викладачами.
- ♦ Високий рівень культури управління.
- ♦ Реальний вплив батьків на шкільне життя.
- ♦ Співпраця між школами та різними організаціями.
- ♦ Новий архітектурний дизайн школи – відкритий простір без дверей.
- ♦ Стиль співпраці між видавництвами і авторами.
- ♦ Виховання уважного ставлення до природи і навколишнього середовища.

Ми побачили шляхи виховання і стимулювання в учнів незалежності й відповідальності в навчанні:

- ♦ Навчання дітей із раннього віку працювати самостійно і відповідально ("придумай, зроби, оціни").

♦ Перехід від традиційних підручників до навчання із застосуванням нових інформаційних технологій.

♦ Ведення науково-дослідної роботи та впровадження нових освітніх технологій (школа мотивації, навчання поруч з дітьми).

♦ Акцент на формуванні компетенцій викладачів і студентів.

♦ Створення умов для дитиноцентрованого навчання.

Запитання 2. Що ви збираєтеся робити у вашій країні / регіоні?

Ми могли б зробити разом:

♦ Залучити більше людей до діалогу про освітню реформу в Україні.

♦ Організувати діалог щодо внесення змін у систему підготовки/розвитку учителя.

♦ Удосконалити систему професійної підготовки вчителів.

♦ Розробити план дій щодо покращення соціального статусу викладача на різних рівнях.

♦ Інформувати українське суспільство про систему освіти в Нідерландах через ЗМІ, сайт проекту, презентації, зустрічі, конференції у різних регіонах.

Ректор Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського В.В.Зелюк та директор APS-International Б. ван Вельзен підписують Угоду про співпрацю між ПОІППО та APS

- ◆ Поділитися з колегами ідеями, які отримали в Нідерландах.
- ◆ Розробити проект щодо вдосконалення компетентності вчителів.
- ◆ Видати спеціальний випуск журналу "Постметодика" з теми "Освіта в Нідерландах".
- ◆ Провести тренінги "Планування розвитку школи" на основі отриманого досвіду.

Tot ziens, Нідерланди!

Прощалися з Нідерландами під звуки музики – у музеї шарманок та музичних годинників (Утрехт).

Насолоджувалися прогулянкою древнім містом, сидіннями в шезлонгах над річкою, благодатною природою, ласкавим утрехтським сонцем.

А насамкінець ноги самі вивели нас до величного собору св. Августина – подякувати за прекрасний дарунок – можливість побачити Нідерланди.

Паломник. Скульптор Amiran Djanashvili. 2002. Утрехт

Людина в русі. Альберто Джакометті. Скульптура. Кур'єр ЮНЕСКО. 1983. № 2

У цій статті описано, як шкільний колектив може домогтися поліпшення шкільної освіти за допомогою плану дій. План є інструментом для сприяння прогресу в роботі, реального поліпшення взаємного контакту між керівником школи та її працівниками. План дій – це допомога у прийнятті і виконанні всіх систематичних кроків на шляху до поліпшення освіти.

Стаття описує, як шкільний колектив може досягти удючення шкільного образования с помощью плана действий. План – инструмент для содействия прогресса в работе, реального улучшения взаимного контакта между руководителем школы и ее сотрудниками. План действий – это помощь в принятии и исполнении всех систематических шагов на пути улучшения образования.

This article describes how the school management team and staff can achieve school improvement with the aid of an action plan. It is an instrument for promoting the progress of the work. The most important thing for real improvement is mutual contact between the school head and the team regarding work. An action plan is an aid in taking all those small, systematic steps on the route to educational improvement.

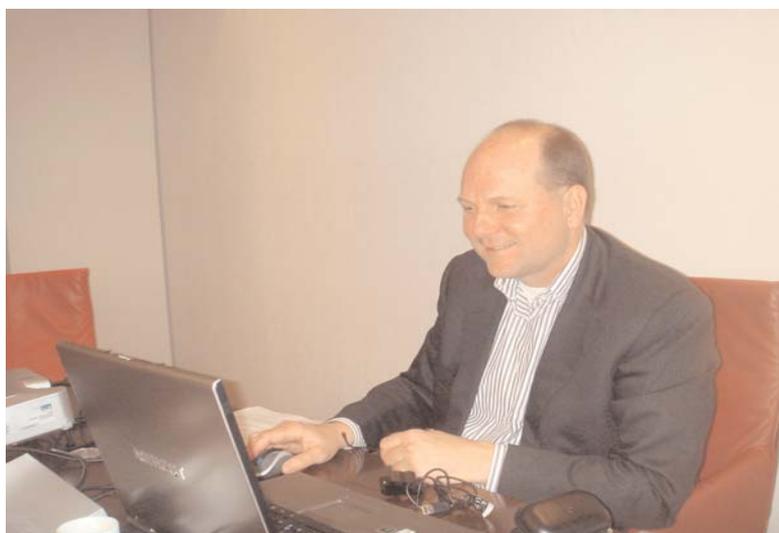
ЯК РОЗРОБИТИ ГАРНИЙ ПЛАН ДІЙ ШКОЛИ

Роберт Міох / Robert Mioch

Поліпшення шкільництва потребує цілеспрямованого, системного підходу. Щоденні турботи (викладацька діяльність, різноманітні адміністративні завдання тощо) вимагають багато часу та енергії. Якщо перед управлінською та викладацькою командами школи стоїть завдання поліпшити робочі компоненти, то зусилля слід ретельно спрямовувати. Ефективним інструментом для цього є план дій. У ньому вказується, які заходи потрібно виконати на шляху до поставленої мети. Він окреслює набір інструментів для досягнення поставлених цілей і гарантує систематичність виконуваної роботи.

У цій статті обговорюються такі питання:

- ♦ основні елементи поліпшення;
- ♦ плани поліпшення;
- ♦ функції плану дій з управління школою і педагогічним колективом у процесі вдосконалення шкільництва;
- ♦ елементи плану дій;
- ♦ використання плану дій;
- ♦ важливість спільного регулярного підсумовування у процесі виконання плану з метою визначення прогресу.

1.1. Основні елементи поліпшення

1. Цілеорієнтований підхід із точки зору концепції удюконалення

Удюконалення вимагає цілеспрямованого підходу. В основі ефективного плану дій лежить чітко сформульоване, детальне бачення місії. Це – твердження, які декларують прагнення шкільного колективу. Важливою умовою реалізації заходів є спільне прагнення усієї команди.

2. Формулювання цілей

Наступним кроком після текстового формулювання бачення місії є формулювання цілей, у яких реалізується бачення. Те-

ми і питання, що потребують уваги, витікають із бачення; результати, яких потрібно досягти, мають бути сформульовані стосовно кожної теми.

3. Співпраця у педагогічному колективі

Співпраця – необхідна умова для втілення в життя задумів. План дій може бути успішним лише за умови взаємодії, постійних консультацій і взаєморозуміння в команді.

Для того, щоб учитель доклав зусилля до виконання поставлених завдань, він повинен проїнятися їх важливістю. Діяльність повинна врахувати потреби вчителів. Консультації необхідні для того, щоб визначити, які види

діяльності мають пріоритет.

4. Співпраця

Ефективний план дій вказує, як і над якими завданнями різні підрозділи школи, управлінський і викладацький штати школи, учні і, можливо, також зовнішні зацікавлені особи чи групи повинні співпрацювати. План упроваджується шляхом консультацій із зацікавленими сторонами. Виконавці повинні докласти часу і зусиль до участі у виконанні плану.

5. Деталізація

План дій дає чітке уявлення про ситуацію для всіх, хто в ній задіяний. Ось чому бажано опрацювати його для виконання маленькими кроками. Детальний план підвищує імовірність того, що співробітники будуть співпрацювати.

1.2. Покроковий план удосконалення шкільництва

Удосконалення школи має такі елементи:

1. Постановка мети або цілей: якого результату ми хочемо досягти?

2. Виділення ресурсів. Конкретизація мети:

- ♦ визначення виконавців;
- ♦ визначення наявних можливостей і засобів (матеріали, посібники, підготовка чи навчання персоналу тощо).

3. "Переклад" задекларованих цілей на мову конкретних дій за принципом SMART (S – Specific (специфічність), M – Measurable (вимірність), A – Achievable (досяжність), R – Realistic (реалістичність), T – Timely (визначеність у часі)).

Визначення виконавців заходів.

4. Складання плану дій.

5. Підтримка та оцінювання.

Підтримка = забезпечення прогресу.

Оцінювання = регулярний перегляд і визначення, чи сприяє діяльність

План дій

SMART-Ціль Що таке SMART ціль: які зміни ми матимемо змогу бачити за рік ?	
Лідерство Що означатиме план дій для лідерства у школі ? До яких дій вдадуться шкільні лідери?	
ПЛАН ЗАХОДІВ Які заходи будуть виконаними і коли ? Хто їх виконає? Хто ще буде залучений? Хто відповідає за виконання заходів?	
СКЛАД ВИКОНАВЦІВ Що цей план означає для учителів школи ? Що ми очікуємо від учителів та інших працівників школи?	
УПРАВЛІННЯ УЧИТЕЛЬСЬКИМ СКЛАДОМ ШКОЛИ Яким чином залучити учителів до виконання заходів (навчання, збір груп, заробітна платня тощо) Як мотивувати учителів ?	
ОЦІНЮВАННЯ Як ми збираємося оцінити, чи план діяльності мав успіх.	

досягненню поставлених цілей.

6. Визначення нових завдань.

Підбийте проміжні підсумки, встановіть нові цілі, визначте подальші кроки.

Поліпшення є циклічним процесом. Воно забезпечує постійний рух.

1.3. Функції плану дій

План дій:

- ♦ Спрямований на впровадження та реалізацію поставлених цілей;
- ♦ Показує всім учасникам, які питання вирішуються;
- ♦ Вказує шлях досягнення цілей;
- ♦ Вказує, хто буде здійснювати діяльність;
- ♦ Допомогає у прийнятті рішень;
- ♦ Дозволяє контролювати процес поліпшення, надає підтримку, а отже, збільшує шанси на успіх.

Пояснення:

План дій чітко і коротко вказує заходи, необхідні для досягнення позитивних змін в освіті. У ньому міститься огляд заходів, що відбуваються. План впливає із цілей школи. Таким чином встановлюється прямий зв'язок між кінцевим результатом, до якого прагне школа, і заходами, необхідними для досягнення поставлених цілей. Це зацікавить, за допомогою якого

здійснюються регулярні перевірки виконання дій і їх наслідків, перевіряється правильність обраного шляху. Важливо визначити рамки плану на 1 чи 2 сторінки до кожної теми.

Рекомендація:

Пишіть план дій, використовуючи якомога більше дієслів (напр., прийняти рішення, зібрати інформацію, досягнути консенсусу тощо). Декларований план дій повинен привести до їх реального виконання. Саме з цієї причини важливо бути якомога конкретнішим, прописуючи в плані необхідні до виконання заходи.

Принципи SMART – це прекрасний допоміжний засіб для конкретизації роботи. Крім того, принципи SMART змушують розробників планувати заходи, які дають чітке уявлення про ситуацію.

Складання плану дій:

План дій – це маршрут, що веде до поставлених цілей, огляд заходів, які потрібно здійснити. В основі плану дій лежать заходи. Час, необхідний для їх реалізації, залежить від обсягу плану.

Критерії чіткої діяльності

Специфічність: зосередженість на темі;

Чіткість уявлення: конкретність, чіткі рамки;

Контрольованість: може бути реалізована протягом визначеного часу із залученням наявного персоналу;

Деталізованість.

Підготовка

План дій потребує підготовки. Розробників плану визначають згідно з темою. Розробку планів, які впливають на загальну роботу школи, найкраще доручати внутрішньому керівному складу навчального закладу. Розробку планів з тем, які впливають на увесь освітній регіон, краще доручити наглядовим органам.

План дій ефективний лише тоді, коли він переростає рамки документа, впроваджується в реальне життя. Отже, створюючи план, необхідно ретельно продумати, кого потрібно обов'язково поінформувати і залучити до наповнення його змісту. Зацікавленими особами можуть бути викладачі, управлінський склад школи, студенти, батьки, інспектори, представники місцевої влади тощо.

1.4. Сім раз відмір – один відріж

Важливий принцип у роботі з поліпшення: **спочатку думай, а потім дій.**

SMART-принципи застосовуються під час складання плану. Зокрема, принципи SMART допомагають:

0. Сформулювати місію в ключових словах.

1. У них визначити цілі, над досягненням яких ви збираєтесь працювати.

2. Описати заходи щодо кожної мети / кроки, необхідні для її досягнення.

3. Вказати кінцеві результати.

4. Розмістити заходи в логічній послідовності.

5. Вказати, хто буде здійснювати діяльність.

6. Визначити засоби, необхідні для досягнення ме-

ти (фінансові, матеріальні, людські ресурси). (Див. *схему*)

Необхідно описати заходи якомога конкретніше, адже, у протилежному випадку, існує небезпека того, що справи далі добрих намірів з місця не зрушать. Можна намалювати міріади чудових планів, але це зовсім не означає, що людина уживатиме заходів, аби їх досягти.

1.5. Як ви плануєте заходи?

Приклади.

Директор школи ставить завдання: щомісяця обговорювати з учителями роботу в класі.

План дій у цьому випадку спрямований на організацію групового обговорення. Які заходи повинен здійснити для цього директор школи?

Розробка схеми:

Місія: Що я хочу досягти в моїй школі?

Мета: Що я хочу досягти в результаті обговорення у світлі місії?

Хто: повинен уживати заходів для того, щоб обговорення стало успішним? Команда повинна працювати разом, а чи потрібен поділ на групи?

Хто: підготує дискусію?

Хто: головуватиме під час дискусії?

Що: буде темою обговорення?

♦ мені потрібно зробити до і в день обговорення?

♦ мені потрібно підготувати?

♦ вчителі повинні готувати?

♦ я повинен вирішити?

Яку інформацію я повинен зібрати?

Коли: найкраще провести обговорення?

Як: я переконаюсь, що вчителі будуть присутні на обговоренні і вони будуть достатньо мотивовані?

А. Перш за все я заздалегідь поясню, що я хочу, чому я це хочу, і потім їх запрошу;

В. Продумаю, які викладачі в команді можуть допомогти у підготовці до дискусії;

С. Я заздалегідь попереджую потенційних учасників засідання про дату, на яку планую призначити проведення обговорення.

Яких результатів буде досягнуто по завершенні:

Наприкінці дискусії я планую призначити зустріч у класі ... І ми спільно визначаємо час щомісячних зустрічей.

1.6. Яких результатів досягнемо по закінченні

Під цим слід розуміти: необхідно вказати конкретно цілі, яких ви хочете досягти.

Приклади:

♦ Ми домовилися кожен день розпочинати ...

♦ Ми організували допомогу для учнів, у яких є проблеми з вивченням математики.

♦ Ми зробили загальний огляд успішності учнів у визначеному класі.

1.7. Визначте учасників

У здійсненні плану вдосконалення беруть участь різні люди. Залежно від їх функції, кожен повинен мати свою власну роль. Командна робота буде більш успішною, якщо всі знатимуть, хто за що відповідає.

Схема

Місію слід формулювати у вигляді:

Цілі   Хто   Що   Коли   Як   Яких результатів досягнемо наприкінці

Ось приблизний план визначення учасників і їх поля діяльності.

Приклад:

- ♦ Хто залучений до цієї діяльності? А, В, С, D, Е, F
- ♦ Хто є виконавцем? А, В, С, D
- ♦ Хто несе відповідальність? D
- ♦ Хто виконує допоміжну роль? Е, F
- ♦ Хто спостерігає за прогресом? D, F

1.8. Часова діаграма

Часова діаграма – це календар із датами, важливими для проекту, який містить загальний огляд проекту в часі та називає види діяльності, що повинні бути виконані. Часова діаграма відображає прогрес, наголошує на важливих віхах, допомагає у дотриманні графіка.

Ще два важливих питання стосовно кожного етапу плану:

Чи можливо виконати поставлені завдання у відведений для цього час?

Чи повинен я розбити це завдання на кілька завдань для оптимізації його виконання?

1.9. Підтримка впровадження

Одразу після завершення складання плану ви повинні починати виконувати його. Цей процес не може відбуватися сам по собі. Часто люди хибно вважають: "Написання плану – запорука його виконання". Особа, яка несе відповідальність за кінцевий результат, повинна постійно дбати про підтримку активності тих, хто безпосередньо втілює план у життя.

Підтримка є важливим засобом успішного завершення всіх етапів окремо і плану загалом. Бажано, щоб відповідальний працівник регулярно:

- ♦ *Перевіряв:* виконання плану;

Приклад часової діаграми:
(в цьому прикладі числа означають день, місяць)

28-2	15-3	15-4	15-5	15-6	15-8
Укладання плану дій завершено	Початок обговорення	Завершення обговорення ...	Упровадження плану в життя	Поточне обговорення, внесення коректив	Затвердження результатів обговорення

♦ *Запитував:* що відбувається у правильному руслі, що потрібно зробити поіншому;

♦ *Обговорював питання:* як підлеглий працівник збирається вирішити ту чи іншу проблему;

♦ *Аналізував:* що мені особисто потрібно зробити, щоб сприяти виконанню завдання?

1.10. Оцінювання

Удосконалення шкільництва – це циклічний процес. Оцінка та аналіз роботи є необхідною складовою частиною плану дій. Вона дає можливість аналізувати результати. Дати проведення оцінювання можуть бути вказані в плані дій. Також корисно вказати, хто буде брати участь в оцінюванні.

Стан справ можна перевірити за допомогою питань:

- ♦ Чи можемо ми йти далі обраним шляхом?
- ♦ Чи збираємося ми що-небудь змінювати?
- ♦ Чому ми повинні це зробити (або не робити)?
- ♦ Що робити, якщо частина плану не реалізована до вказаної дати?

Момент оцінки:

♦ *Наприкінці періоду.* Огляд присвячено перевірці того, яких результатів ми домоглися того, що хотіли досягти, а також і визначенню наступного кроку.

♦ *У ході реалізації проекту.* Щоб перевірити, чи ми на правильному шляху.

Чи вдасться нам виконати намічене до кінця терміну?

Таке оцінювання може бути стислим.

1.11. Де повинен знаходитися план дій?

План дій – це допомога на шляху до вдосконалення роботи шкіл. Він буде "живим" лише за умови його активного використання. Отже, найкраще місце для плану дій – центр вашого робочого столу.

Переклала Л.М.Іщенко

Стаття надійшла в редакцію 1.09.09

Про організацію, проблеми і здобутки початкової освіти в Нідерландах - у цій статті.

Об организации, проблемах и достижениях начального образования в Нидерландах - в этой статье.

This paper is about management, issues and achievements in the education of The Netherlands.

НА НАВЧАННЯ - З 4-Х РОКІВ

М.П.Крилевець

Хтось із відомих письменників сказав, що писати потрібно про те, що знаєш дуже добре, або про те, чого не знаєш взагалі. У цьому випадку це скоріше буде другий варіант, ніж перший. Бо неможливо за десять днів у чужій країні знайти відповіді на всі запитання. А запитань було дуже багато. Та після перебування в Нідерландах їх стало ще більше. Але деякі моменти вдалося прояснити.

Королівство Нідерланди в усьому світі відоме вітряками, дамбами, сиром і квітучими полями. "Бог створив море, а голландці – береги". Тут панує дух вседозволеності, свободи. Воістину космополітична країна, де принцип рівності і свободи є реальністю.

Нідерланди називають воротами до Європи, бо звідси легко потрапити у всі європейські столиці. У міжнародній практиці для оцінки життєвого рівня в різних містах світу часто застосовують Індекс якості життя, при підрахунку якого використовують такі параметри: політична і соціальна обстановка, стан економіки, медичне обслуговування і охорона здоров'я, система освіти, рівень злочинності, забезпеченість житлом. За значенням Індeksu якості життя Амстердам займає десяте місце у світі після Цюриха, Женеви, Ванкувера, Відня, Сіднея, Окленда, Копенгагена, Франкфурту і Берна.

Конституція Нідерландів гарантує свободу освіти. З моменту заснування Королівства Нідерланди у

1813 році держава взяла на себе турботу про достатню та якісну освіту. Це не означає, що в нідерландській системі освіти існує монополія держави або державна педагогіка. Основним Законом 1848 року була встановлена свобода освіти, що означає можливість створення групами людей шкіл на основі особистих релігійних, світоглядних або педагогічно-дидактичних поглядів.

Загальна середня освіта в Нідерландах обов'язкова і безкоштовна. Держава, звичайно, здійснює нагляд над усією системою освіти. У країні існує обов'язок учитися, дійсний для дітей від 5 до 18 років. Останні два роки цього періоду обов'язок вчитися є частковим. Коли дитині виповнюється три роки, муніципалітети направляють батькам лист, у якому повідомляють, що вони зобов'язані записати дитину на на-

вчання в школу, оскільки деякі школи є надзвичайно популярними і на зарахування до числа учнів існує черга.

Школи, засновані державою, називаються публічними, засновані приватними особами – спеціальними. Єдина відмінність між приватними і державними школами – це те, що перші можуть відмовити в навчанні дитині, а державні школи повинні приймати на навчання всіх. Незважаючи на те, що більше ніж три чверті загальної кількості шкіл у Нідерландах є керованими приватними особами, усі школи, що задовольняють певні умови, отримують від держави бюджетні кошти. Усі вчителі отримують зарплату від держави. Батькам, вік дітей яких до 16 років, платити за освіту не потрібно. Шкільна освіта в Нідерландах фінансується із надходжень платників податків.

За навчання учня у звичайній початковій школі держава платить 3 086 євро на рік, у спеціальній школі для проблемних дітей – 6 444 євро на рік.

Однак підручники та інші навчальні посібники для дітей, котрі навчаються в середній школі (не у початковій), батьки оплачують самостійно. Незалежно від цього внеску всі батьки отримують від держави дитячу допомогу [2].

Позитивно вразила цілісність та комплексність шкільної освіти, її гнучкість та безперервність. Кожна людина, в цій країні, незалежно від її громадянства, національності, релігійних уподобань, соціального статусу та фінансового рівня має можливість не просто отримати освіту, а й обрати власний шлях інтелектуального, морального і професійного розвитку [5].

Муниципальні школи (їх більшість) засновуються та керуються місцевою владою. Також багато шкіл, заснованих приватними особами. Якщо таку школу відвідує достатня кількість учнів і вчителі виконують закони і правила, встановлені Міністерством освіти, культури і науки Нідерландів та провідними установами в галузі освіти, – ця школа фінансується урядом. Існують школи на основі релігійних уподобань, наприклад, римо-католицькі, протестантські, іудейські. Працюють школи за такими відомими методами, як школа Монтессорі, Далтон-план тощо.

Державою також визначаються обов'язкові типи програм, мінімальна і максимальна кількість годин на кожен тип програм, річне і тижневе навантаження учнів, предмети, які належить викладати в кожному класі, тривалість уроку, кваліфікаційні вимоги до вчителів, умови їхньої праці та обсяг її оплати, зміст та порядок проведення іспитів і тестів.

Початкова освіта в Нідерландах розрахована на дітей віком від чотирьох до дванадцяти років. На-

вчання, що передбачає вісім років занять, спрямоване на емоційний, розумовий та творчий розвиток дитини та набуття достатніх соціальних, культурних та фізичних навичок. Кожна початкова школа сама складає свій навчальний план на базі вимог держави. У початковій школі зазвичай навчається від 50 до 600 учнів.

Для дітей із проблемами фізичного або розумового розвитку або проблемами в соціальній сфері є спеціальні школи, які, поряд зі стандартною програмою навчання, забезпечують індивідуальний підхід до кожної дитини.

У початковій школі в кожній групі лише один учитель, інколи до нього прикріплюється студент-практикант із педагогічного ВНЗ. Уроки побудовані в довільній формі без перерв. Учитель самостійно вибудовує програму дня, сам визначає, скільки часу відвести на вивчення кожного предмета. Не існує чіткого розкладу уроків. Усі зошити і підручники знаходяться в школі, діти додому їх не носять, бо до 12 років домашніх завдань дітям не задають. Інколи вчитель може задати дітям завдання, але тільки як творчу роботу або проект. А якщо врахувати, що батьки взагалі не залучені до навчального процесу, не контролюють виконання дітьми домашніх зав-

дань, не допомагають їм, то дитина вчиться тільки в силу природних здібностей і абсолютно не має жодних шансів домогтися успіхів шляхом "зубріння".

Керівним документом для початкової школи є Акт про Початкову Освіту. Він визначає основні принципи розбудови та розвитку змісту початкової освіти; кількість навчальних годин на день, тиждень, рік та загалом на весь період початкової школи, що становить 7 520 годин за 8 років навчання, і кількість навчальних днів на тиждень; основні положення навчального плану. Діти в групах від 5 до 8 років повинні відвідувати школу 1 000 годин на рік. У цьому ж Акті зазначені головні цілі початкової освіти, спрямовані на розвиток емоційної сфери дитини, інтелектуальних і творчих здібностей для подальшого формування необхідних знань, умінь і навичок, культурного і фізичного розвитку.

Більшість дітей іде до школи у віці 4 років, хоча обов'язковим для початку навчання у початковій школі є 5-річний вік. 4-річні діти звикають відвідувати навчальний заклад, привчаються до шкільного розпорядку дня. Цей віковий відрізок вважається сензитивним для надбання навичок мовлення та спілкування, соціалізації [5].

Головне завдання кожної школи в Нідерландах – навчити дитину розуміти та спілкуватися нідерландською, особливо якщо вдома вона розмовляє іншою мовою. Нідерланди – багатонаціональна країна. Співіснування з багатьма європейськими сусідами, свобода вибору громадянами Європи місця проживання та праці, приплив емігрантів з інших країн вимагає від педагогів урахування особливостей існування у полікультурному суспільстві. Дедалі більше набувають актуальності такі напрями, як громадянська освіта, полікультурна освіта. Рідна нідерландська мова вважається однією з національних цінностей і надзвичайно цінується та підтримується урядом і громадянами Королівства Нідерланди.

У кожній школі педагоги приділяють велику увагу дітям, котрі не зовсім вільно або зовсім не розмовляють нідерландською. Школа має додаткових вчителів, які допомагають дітям вивчити державну мову. Водночас, якщо нідерландська не є рідною мовою, деякі школи пропонують вивчати рідну мову дитини, культуру її народу. Такі уроки не обов'язкові, вони можуть займати до 5 годин на тиждень. Учитель з таких предметів може бути призначений у школу, якщо ці уроки будуть відвідувати 10 або більше учнів. Школа в Нідерландах є "школою для всіх", у ній знаходять своє місце, "відчувають себе вдома" всі учні, незалежно від їх індивідуальних здібностей та особливостей. Водночас школа є не тільки "школою для всіх", але і "школою для кожного". Її головне завдання – розвиток учня, причому не тільки розвиток його мислення, а насамперед цілісний розвиток його особистості та готовність до подальшого розвитку – за стінами школи... [8].

Навчальний план початкової школи складається з таких предметних циклів:

- ♦ сенсорне виховання і фізкультура;
- ♦ нідерландська мова;
- ♦ арифметика і математика;
- ♦ англійська мова;
- ♦ предмети соціально-природничого циклу: географія, історія, природознавство, соціальна структура і релігійні та ідеологічні течії;
- ♦ образотворча активність: використання образотворчих засобів мови, малювання, музична освіта, художня праця, рухливі ігри;
- ♦ соціально-побутові навички, моделювання соціальної поведінки.

Дітей навчають розуміти, писати, читати і добре розмовляти нідерландською, арифметики. Крім того, вивчається багато предметів глобального циклу, що розповідають дітям про світ, у якому ми живемо (географія, історія, природознавство, правила дорожнього руху). Не завжди ці предмети викладаються окремо. Знання з них інтегрують в інші предмети або об'єднують в окремі курси. Значне місце займають цикли предметів розвивального характеру. На таких уроках діти вчаться працювати руками, володіти власним тілом, голосом (співи, гімнастика, ремісництво). Також дітей вчать спілкуватися одне з одним, бути ввічливими, не ображати одне одного. Велика увага в школах приділяється фізичній культурі і

спорту. Кожен учень початкової школі Королівства Нідерландів зобов'язаний одержати три дипломи з плавання. І тому діти ростуть сильними, здоровими, спортивними.

Навчальний рік у нідерландських школах починається, на відміну від традиційного 1 вересня в Україні, не в один день. Для зручності країна поділена на 3 області, і в кожній літні канікули тривають у різний час, але кількість навчальних годин на рік, звичайно, зберігається. Майже завжди навчальний рік закінчується в липні, але це не обов'язково. Володіють цією інформацією директор школи та органи місцевої влади. Самі нідерландці вважають таку організацію шкільних канікул раціональною і доцільною. Вона дає можливість батькам провести канікули разом зі своїми дітьми і це не викличе масових одночасних батьківських відпусток і припинення трудової діяльності та перевантаження транспорту або місць відпочинку. Нідерландські діти відпочивають лише 6 тижнів. Оце і всі канікули. І батьки змушені так спланувати свою роботу, щоб у цей час максимум уваги приділити своїм дітям. Дитячих таборів відпочинку немає, організувати відпочинок дітей є обов'язком батьків. Вважається, що дитину потрібно виховувати в родині. Ось так і проходить дитинство

нідерландських дітей – у сім'ї і, звичайно ж, у школі.

Кількість сімей, у яких обидва із батьків працюють, зростає, і вільний від занять у школі час дитини становить проблему для них, що не лише байдужим уряд і школу. У деяких із шкіл працюють різновікові центри, у яких діти віком від 4 до 12 років можуть перебувати після занять. Адміністрації шкіл проводять роботу з батьками, спрямовану на порозуміння та співпрацю. Функціонують консультативні комітети, які допомагають координувати дії батьків і школи.

Початкова освіта в Нідерландах безкоштовна, але за спеціальну діяльність педагогів (наприклад, шкільне свято, екскурсію, подорож або спортивний захід) школа може попросити батьків зробити грошовий внесок [5].

Протягом перших 8 років дитина ходить у початкову школу, яка є майже в кожному населеному пункті і найчастіше дістатися до неї можна пішки. Батьки мають визначитися, учнем якої школи стане їх дитина. Для полегшення вибору адміністрація пропонує батькам ознайомитися з інформаційними буклетами, що розповідають про навчальний заклад, а також поговорити з керівництвом і вчителями школи, що допоможе їм у виборі. Після отримання початкової освіти школа може сприяти подальшому вибору дитиною середнього навчального закладу. Вчитель та адміністрація порадять, у школу якого профілю краще вступити учню. При цьому будуть враховуватися бажання самої дитини, тобто чим вона хоче займатися у майбутньому, та результати закінчення початкової школи.

Після закінчення початкової школи учні складають тест, результати якого є показником рівня навченості дитини незалежно від того, за якими підручниками організувалося

навчання. 70 % усіх нідерландських початкових шкіл використовують СІТО-тест. Тестування триває 2 дні. Результати тесту і рекомендації учителя визначають подальшу долю дитини. Така форма перевірки знань дає можливість визначити, що знає учень, наприклад, із арифметики, з мови, чи вміє користуватися атласом, картою тощо. Крім того, вчитель регулярно складає звіт і передає його з дитиною батькам. В ньому записані оцінки за поточний період і поведінка школяра. У Нідерландах початкова школа існує без оцінок, вчитель у звіті пише про прогрес дитини у навчанні та про її поведінку. Проте в деяких навчальних закладах знання оцінюються за десятибальною системою, у якій 1 – нижча оцінка і 10 – вища. Якщо учень отримує оцінку 6, то робота з предмета вважається незадовільною [4].

Режим роботи школи також відрізняється від українських шкіл. Кожна школа вирішує сама, о котрій годині ранку мають починатися уроки. Здебільшого навчальний день розпочинається о 8.30, через годину – перерва на перекус. З 12 до 13 години в школі перерва на обід. На обідню перерву діти можуть залишатися в школі, батьки вносять за цей час платню; іноді кошти на це може виділя-

ти місцева влада. У деяких школах дітям дають молоко та фрукти, а взагалі, дитина повинна мати з собою їжу. Коли діти залишаються у школі під час обідньої перерви, за додаткову батьківську плату вчителі наглядають за ними. Шкільний день закінчується о 15.15. Кожну середу діти навчаються тільки до 12.00 [6].

У кожній школі віддається перевага тим чи іншим формам і методам викладання матеріалу, що створює власний стиль школи. В одних школах всі діти вивчають одні й ті ж предмети одночасно. Але збільшується кількість шкіл, у яких віддають перевагу індивідуальній або груповій формам навчання, використовується диференційований підхід у викладанні предметів. Вчитель намагається врахувати те, що одна дитина здатна працювати швидко, а друга – в повільному темпі.

Велика увага приділяється організації навколишнього простору – створенню розвивального середовища, у якому дитина мала б повний діапазон вибору діяльності і змогла та захотіла б проявити свої індивідуальні здібності. З меблів у кімнатах лише килимки і легкі столики, які самі діти можуть переносити з місця на місце. Безліч навчальних посібників лежить у спеціально

відведених місцях, куди їх самі ж діти і повертають після заняття – це одне з основних правил, як і те, що потрібно упорядковувати місце після себе і не заважати іншим займатися їх справою. Коли, як і чим займатися, вибирає знову ж таки сама дитина, адже краще за все діти розвиваються, якщо вони розвиваються із задоволенням, вирішуючи самостійно, чого вчитися в певний момент і скільки часу цьому присвятити. Саме таку свободу вибору надає методика Монтесорі, яка поширена у нідерландських школах, в основі якої лежить ставлення до кожної дитини як до унікальної неповторної особи з власними планом розвитку, способами і термінами освоєння навколишнього світу. Ігрова форма, індивідуальний підхід до кожного учня і самостійне виконання вправ лежать в основі всього навчального процесу початкових шкіл. Тут дають можливість розвинути саме ті навички, які дозволять дитині легко і природно опанувати ці види діяльності. Школа дає дітям шанс розвиватися вільно і радісно, не відчуваючи натиску, негативної оцінки і конкуренції. Кожен розвивається у своєму темпі, проявляючи закладені в нього природою здібності і таланти. Малюк вивчає світ методом досліджень і відкриттів, що не змушує до якихось певних дій та висновків. І результатом є головне – становлення вільної, самостійної та при цьому організованої особистості.

Значна увага приділяється дітям, які мають проблеми у навчанні і поведінці. Таким дітям школою надається допомога – вчитель працює з учнем окремо. Але не завжди вчитель може визначити причину, через яку дитина має проблеми у навчанні. Іноді ці труднощі пов'язані із сімейними проблемами. У школах працюють соціальні працівники, психо-

логи, що мають визначити причину негараздів і дати поради, як допомогти дитині або як розв'язати конфліктну ситуацію, змінити поведінку на ліпше тощо. У разі якщо вчитель має звернутися по допомогу до психолога, батьки будуть попереджені про це першими. При цьому саму дитину не будуть називати проблемною, а лише вкажуть на її особисту проблему. Уряд має спеціальний план здійснення допомоги такого характеру, що має назву "Weer samen naar school".

Деякі діти потребують допомоги, якої немає у звичайній школі. Для таких дітей існують школи із спеціальним навчанням. Зокрема, існують школи для сліпих і глухих дітей, із вадами зору і слуху, із серйозними мовними дефектами, фізичними вадами, для дітей, які часто і багато хворіють, для дітей-інвалідів, хвороба яких прогресує. Є навіть школи-лікарні. Кількість учнів у класах таких шкіл значно менша, тож школа надає більше допомоги цим дітям. Школи для таких дітей називають спеціальними, так само, як і релігійні школи, тим самим педагоги не наголошують на хворобі дитини і дають їй змогу наблизитися до звичайного життя.

Останнім часом і в Нідерландах, як і в Україні, поширюється тенденція навчання дітей-інвалідів у звичайних школах. На думку нідерландських колег, з одного боку, це надасть змогу хворим дітям краще пізнавати життя і, з другого боку, формувати у всіх інших дітей такі важливі загальнолюдські цінності, як співчуття, доброта, бажання допомагати тому, хто потребує допомоги, розуміння чужого лиха, толерантність [4].

Вивчення розвитку освітнього процесу Нідерландів, активного учасника європейського співтовариства, у яке інтегрується Українська держава, є надзвичайно важливим, це

дасть можливість поглибити наші знання щодо європейської освіти та сприятиме розвитку власної. Тому доцільно вивчати, як саме живе і працює нідерландська школа.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://www.gollan-dia.com/EduB.htm>
2. Ван дер Краурсбес Л. Начальное образование в Нидерландах. <http://www.gollan-dia.com/Edu.htm>
3. Винарская В. 25 вопросов Учителю. http://www.gollan-dia.com/letter_6.htm
4. Винарская В. Образование в Нидерландах. http://www.gollan-dia.com/letter_6.htm
5. Гриценчук О. О. Початкова школа в системі середньої освіти Нідерландів / О. О. Гриценчук // Початкова школа. – 2002. – № 10. – С.47 – 49. <http://www.ime.edu-ua.net/cont/Grits4.doc>
6. Николь Крамер. Первое сентября в Европе http://www.kleo.ru/items/career/europ_study.shtml
7. Ворон А. Шкільна освіта поза межами України / А. Ворон // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – № 2. – 2008.
8. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу. – М.: Рефл-бук, 1997.

Стаття надійшла в редакцію 1.09.09

Порівнюється досвід нідерландських та українських педагогів щодо формування у підлітків життєвих навичок, зокрема здорового способу життя. Зосереджено увагу на ролі підручників у процесі формування життєвих навичок.

Описується опыт нидерландских и украинских педагогов относительно формирования у подростков жизненных навыков, в частности, навыков здорового способа жизни. Сконцентрировано внимание на роли учебников в процессе формирования жизненных навыков.

The article describes the experience of the Netherlands and Ukrainian educators on the formation of adolescent life skills, including skills for healthy lifestyles. The author focuses on the role of textbooks in the process of building life skills.

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ НАВИЧОК ПІДЛІТКІВ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НІДЕРЛАНДІВ

І.О.Козак

Вступ

Сучасні підлітки мало в чому схожі на своїх учителів. Покоління дев'яностих народилося і виросло у період політичної, економічної і соціальної кризи, зміни ідеології, культурного середовища, розвитку технологій, появи Інтернету, розквіту наркобізнесу, епідемії ВІЛ / СНІДу. Економічні, політичні та соціальні зміни, які відбулися у світі з початку 90-х років і характеризуються як явище всесвітньої глобалізації, викликали різке зростання проблем у шкільному, підлітковому та молодіжному середовищі. Ці проблеми, насамперед, пов'язані з браком у молодих людей навичок швидкої адаптації до соціальних змін і самостійного прийняття рішень, здатності вирішувати життєві труднощі. Ситуація, що склалася, сприяла виникненню міжнародної зацікавленості у розробці та впровадженні програм з розвитку життєвих навичок дітей. Життєві навички розглядаються в статті як низка психологічних і соціальних компетентностей, які допомагають людині ладнати зі своїм внутрішнім світом і будувати продуктивні стосунки із зовнішнім оточенням [1, с. 38]. Перший значний крок у напрямі формування життєвих навичок був здійснений Всесвітньою ор-

ганізацією охорони здоров'я, яка ініціювала у дев'яностих роках реалізацію міжнародного проекту "Навчання життєвих навичок".

Важливо, що останні п'ять років (часом відліку можна вважати 2005 рік – період запровадження в українських загальноосвітніх навчальних закладах нового предмета інваріантної складової типових навчальних планів "Основи здоров'я" та факультативних курсів, зокрема з профілактики ВІЛ/СНІДу) в Україні не лише активно говорять про формування життєвих навичок у школярів, а і готують педагогів до викладання за допомогою нових методів, запозичаючи їх у колег за межами нашої держави.

Під час перебування в Нідерландах ми поставили

за мету з'ясувати, як тамешні педагоги навчають юних громадян життя в суспільстві, особливо як вони формують у дітей установки до здорового способу життя. Спробуємо проаналізувати досвід роботи нідерландських колег порівняно із українським щодо формування в учнів життєвих навичок.

Українська і нідерландська освіта – спільне і відмінне

Можна констатувати факт, що українська і нідерландська освіта мають спільну мету: формування особистості, яка буде здатна отримувати глибокі знання, професійні навички, самореалізовуватися, саморозвиватися і самостійно приймати відповідальні рішення згідно із

загальнолюдськими моральними цінностями в умовах мінливого світу. Звідси випливає, що головна роль школи – сформувати полікультурну особистість, розвинути інтелектуально і фізично, психологічно стійку, комунікабельну, креативну. Бо ж ніхто не заперечуватиме, що сьогоднішня потреба навичок швидкої адаптації до різноманітних явищ соціального середовища, умінь приймати самостійні відповідальні рішення та долати життєві перепони, активізувати особистісний потенціал для самореалізації та самоствердження в різноманітних сферах людської життєдіяльності. Тому важливо, щоб функції школи доповнилися, окрім навчання і виховання, ще соціалізацією школярів, розвитком соціально значимих якостей особистості, формуванням життєвої компетентності. І саме школа стала освітнім середовищем для розвитку особистості.

Нідерландська школа характеризується чіткою орієнтацією на результат. Українська школа знаходиться на шляху переходу від традиційної репродуктивної моделі школи до розвиваючої конструктивної моделі, також орієнтованої на практичний результат. А враховуючи стрімкий ріст інформатизації суспільства і появу нових професій, ми повинні насамперед навчити дітей вчитися, сформувати вміння, критично мислячи, самостійно здобувати знання.

Довкілля

Навколишнє середовище має неабияку роль для нашого здоров'я. Характерними для Нідерландів є переважно невисокі 3-4-поверхові будиночки, архітектори яких дотримувалися одного стилю. Це і не дивно, адже багатопверхівки у країні, більшість території якої знаходиться нижче рівня моря, нелегко збудувати через високо розташовані ґрунтові води. Надлишки води збираються у канали, які додають

краєвидам неабиякої краси. Уздовж них найчастіше і ведеться будівництво. На відміну від наших елітних і не дуже кварталів, тут не помітиш великої різниці у статках господарів помешкань. А виїхавши за межі міста, якби не канали, що розташовані на відстані кількох сот метрів один від одного, можна було б переплутати зелені луки нідерландських фермерів із нашими, українськими. Однак деревна рослинність обмежується вербами (висока вологість) і тополями (невисока вологість до ґрунтів). І доки у нас ведуться дискусії щодо кронування дерев, особливо таких небезпечних під час цвітіння, як тополя, у Нідерландах така обрізка застосовується з успіхом! Не викликають небезпеки старі вербові гілки під час сильних вітрів (останні стали чи не традиційними і у нас останнім часом). Гарно виглядають ці наші "національні" дерева до того ж не цвітуть і не приносять тим самим проблем алергетикам, мають більше листя і красиву вишукану шаровидну форму.

Люди

Напевно, у багатьох українців є певний стереотип щодо голландців: тюльпани, наркотики, водні канали, сир. Можливо, це і є символи Нідерландів, однак найбільш визначними є люди.

Так, тюльпани сприймаються місцевими жителями, мабуть, як калина українцями, сир – неперевершений, надзвичайно смачний, канали – нідерландська гордість, що відображає величезну працелюбність місцевих жителів, крім того, це красиво і романтично. А от щодо наркотиків, алкоголю чи паління – за майже двотижневий термін перебування не побачили жодної людини в нетверезому стані. І незважаючи на дозвіл продавати легкі наркотики, більшість нідерландців ведуть здоровий спосіб життя. Зовні – високі, стрункі, красиві, завжди усміхнені, спокійні і виважені. Внутрішньо – сильні духом, цілеспрямовані, доброзичливі і, що надзвичайно важливо, – віруючі. У сім'ях по 2-3 дітей, на вулицях немає жебраків і бродячих бездомних тварин. Чи не в сповідуванні християнських заповідей причина всіх чеснот!?

Велосипеди

Відсуваючи на задній план комфорт і швидкість особистих автомобілів, нідерландці надають перевагу екологічно чистому, корисному для здоров'я, найпопулярнішому у них виду транспорту – велосипеду! Це зумовлено пропагандою здорового способу життя, м'яким кліматом (практично без морозів цілий рік), дешевою цього транспортного засобу і створе-

ними умовами для вільного і безпечного пересування.

Їздити в Нідерландах на велосипеді можна всюди. Для них доріг обладнано більше, ніж для автомобілів. У містах майже усі вулиці мають спеціальні велосипедні доріжки та велосвітлофори. За містом на усіх автодорогах є розмітка для велосипедистів або окрема доріжка.

Вражає кількість велосипедів. Біля вокзалів двоярусні велостоянки із тисячами цих екологічних транспортних засобів. Не зрозуміти, як можна знайти саме свій! На кожного громадянина припадає в середньому по 3 велосипеди. Більшість на вигляд дуже схожі на "гібрид" нашої "України" і спортивного: легкі і маневрені. Вранці і в години пік велосипедистів – маса! Справді реалізоване гасло: "Спорт – у маси".

Часто можна побачити "сімейні" велосипеди: із додатковими сидіннями для одного або двох дітей. Або дитячий велосипед, приєднаний ланцюжком до батьківського. Або коли закохані їдуть, тримаючись за руки. Нам розповіли, що навіть мер Амстердама їздить на роботу на велосипеді.

Зараз в Україні серед молоді також став модним велоспорт. Однак умов для пересування без загроз для життя і здоров'я не створено, та і самі велосипеди досить дорогі.

Сексуальне виховання

Незважаючи на відносну свободу щодо питань статевого життя, рівень абортів у Нідерландах є найнижчим з-поміж усіх європейських країн, рівень підліткової вагітності найнижчий у світі, початок статевого життя припадає на 17 років.

У цій країні основна увага приділяється пропаганді захищеного сексу, вільному доступу до контрацептивів, функціонуванню у навчальних закладах курсів з сексуального виховання.

Відповідний навчальний курс розроблено Міністерством охорони здоров'я Нідерландів. Більшу частину курсу складають фільми. Учні вивчають, як уникнути небажаної вагітності, як забезпечити себе від хвороб, що передаються статевим шляхом, і, що дуже важливо, як дати асертивну відповідь (спокійно, без агресії протидіяти маніпуляторам і відстоювати свою точку зору). Дівчатам розповідають про протизаплідні пігулки. Ніде у світі цей метод контрацепції не є настільки поширеним. Для всіх дівчат, яким ще не виповнився 21 рік, вони в цій країні безкоштовні. Це ж саме стосується і "ранкових пігулок", які забезпечують від небажаної вагітності, але їх приймають вже після незахищеного контакту.

За даними проекту міжнародної технічної допомоги Агентства США з міжнародного розвитку "Разом до здоров'я", здійснюваного в Україні в 2006-2009 роках, понад 50 відсотків українських підлітків розпочали статеве життя у віці 14-16 років. Серед наслідків – небажана вагітність, інфекції, які передаються статевим шляхом, зокрема ВІЛ/СНІД. Захворювання на сифіліс та гонорею за

останні 10 років збільшилися у 10 разів, 15 % ВІЛ-інфікованих в Україні становлять особи 15-19 років. 75 % вагітностей у підлітковому віці закінчуються її перериванням. Офіційна статистика абортів в Україні свідчить про те, що протягом року в нашій країні проводиться від 370 до 450 тисяч таких операцій. За неофіційними даними ця цифра сягає 1 мільйона. 15 % від усіх абортів роблять неповнолітнім. Серед інших наслідків недбалості у підлітковому сексуальному житті – патології при вагітності та пологах, низький рівень здоров'я новонароджених, безпліддя [5, 7].

Формування життєвих навичок підлітків у навчальних закладах Нідерландів

Формування життєвих навичок у загальноосвітніх навчальних закладах Нідерландів відбувається за умов поєднання загальнодержавних підходів до охорони громадського здоров'я, введення спеціальних дисциплін, запровадження інтерактивних методик спілкування та навчання.

У навчальних закладах у дітей розвиваються життєві навички, охоплюються усі аспекти здоров'я,

включно з фізичним станом, соціальним, емоційним і психічним благополуччям. Навчання дітей і підлітків здорового способу життя може започаткувати в ранньому віці моделі поведінки, що сприяють здоров'ю, та запобігти ризику й передчасній смерті. Це також виховує поінформованих громадян, здатних вимагати послуги і відстоювати політику й довілля, позитивні для їхнього здоров'я [4]. А, зрештою, наслідком такої освітньої політики стане сформоване відповідальне, активне ставлення до власного здоров'я, метою якого є формування, збереження і зміцнення всіх складових здоров'я [3, с. 92].

Під час занять учні самі шукають відповіді на поставлені питання, самі роблять вибір щодо свого сьогоднішнього та майбутнього. Цьому сприяють сучасні методи активного навчання і тренінгові форми роботи. Психологічно комфортне та емоційно безпечне середовище, яке створюється у навчальних закладах Нідерландів, стимулює учнів до прояву творчості, розкриття особистісного потенціалу, пошуку ресурсів для подальшого самовдосконалення.

У нідерландській школі широко застосовується метод проектів, що сприяє розвитку пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, відбирати і накопичувати матеріал, аналізувати, зіставляти факти, приймати рішення, осмислювати і вибирати основне в знайденому матеріалі, встановлювати соціальні контакти, створювати кінцевий продукт, розвиває критичне та творче мислення. Учні проводять власні перспективні дослідження, результатом яких є проекти.

У наших школах, особливо після комплектації усіх шкіл кабінетами інформатики, часто також застосовується метод проектів. Однак часто він зводиться до простого скла-

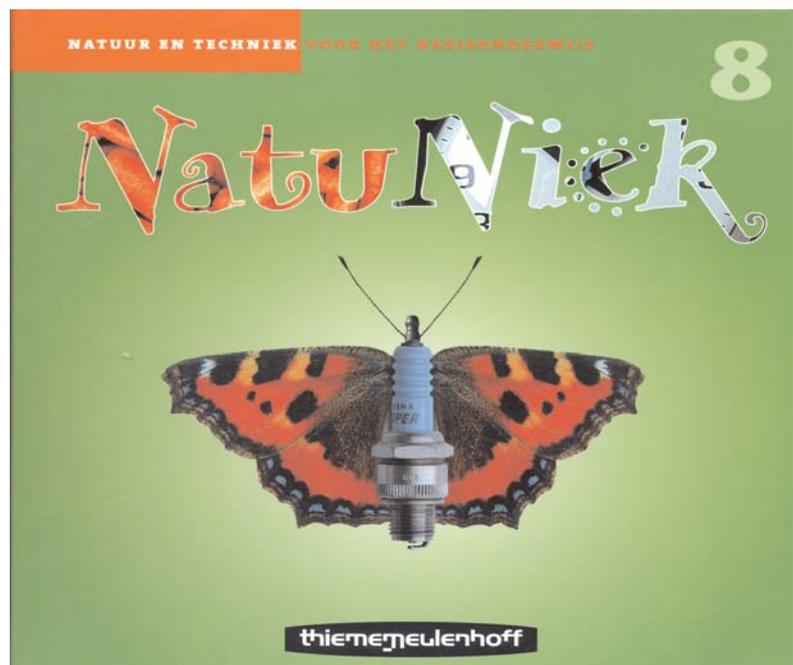
дання комп'ютерної презентації з певної теми. Ці дослідження виключають найголовнішу складову цього методу – практичну роботу, яка формує певний життєвий досвід.

В Нідерландах ми відвідали урок у ліцеї "Амадеус": діти вивчали кукурудзу. Учні самостійно знаходили інформацію про неї в Інтернеті, саджали рослини у пластмасові посудинки, оформляли теоретичні знання і практичні напрацювання.

У більшості шкіл є чудові підручники, як з поліграфічної точки зору, так і зі змістовного наповнення. Цей висновок не претендує на безперечність, бо робимо його лише на підставі одного підручника, який формує життєві навички у дванадцятирічних дітей (Karin Janssen, Bart de Koning. *Naturniek leeringsboek 8*, Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff, 2007, ISBN 9789006660067).

Нідерландський підручник Karin Janssen, Bart de Koning. *Naturniek leeringsboek 8* має продуману загальну структуру, до якої швидко звикають учні, що спрощує роботу вчителя. Кольорове, ілюстроване шрифтове оформлення враховує вікові особли-

вості учнів 10-12-річного віку. Кожна тема виділяється в підручнику певною кольоровою стрічкою. Текстова та візуальна інформація сприймається легко. Повторювані елементи (візуальні маркер-сигнали тощо) розміщені на сторінках у певних місцях, що створює комфортні умови для дітей – знайоме при вивченні незнайомого. Кількість уроків усіх тем чітко визначена (1 – 4 – вивчення матеріалу, 5 – узагальнення, 6 – 8 – робота над проектами). Це дає можливість учням прогнозувати та планувати свою діяльність. Матеріал максимально адаптований до сучасного стану інформаційно-комунікаційних технологій, має практичне спрямування, ілюструє знайомі дітям речі, явища, що допомагає ефективно формувати систему знань, умінь і навичок із активним залученням чуттєвого досвіду учнів. Фотографії та ілюстрації часто несуть сильне емоційне навантаження. Спостерігається де-що нетрадиційна для наших програм послідовність подачі тем. Проте у деяких випадках матеріал поверхневий, спрощений. Більше уваги приділяється формуванню практичних навичок.

**Структура підручника
Karin Janssen, Bart de
Koning. Naturniek leerin-
genboek 8**

Анонс

- ♦ велика фотографія (емоційне навантаження) + 3 фотографії-пояснення
- ♦ малюнок-комікс (іронічна цікавинка)
- ♦ візуальний маркер-сигнал
- ♦ текстовий анонс

1 – 4 уроки

- ♦ три фото чи схеми
- ♦ велике фото (схема)
- ♦ візуальний маркер-сигнал
- ♦ зображення знайомих у побуті предметів
- ♦ проблемні питання та основні поняття на синьому тлі
- ♦ "Увага!" Цікава інформація для ерудитів на жовтому тлі
- ♦ використання електронних презентацій, навчальних програм

5 урок – Узагальнення

- ♦ 3 фото (з попередніх сторінок – створення і закріплення асоціативних зв'язків)
- ♦ велике фото, що має емоційний, чуттєвий вплив на учня
- ♦ візуальний маркер-сигнал
- ♦ текст структурований
- ♦ на початку – загальний висновок (текстовий)
- ♦ комп'ютерне тестування

Проекти (6 – 8 уроки)

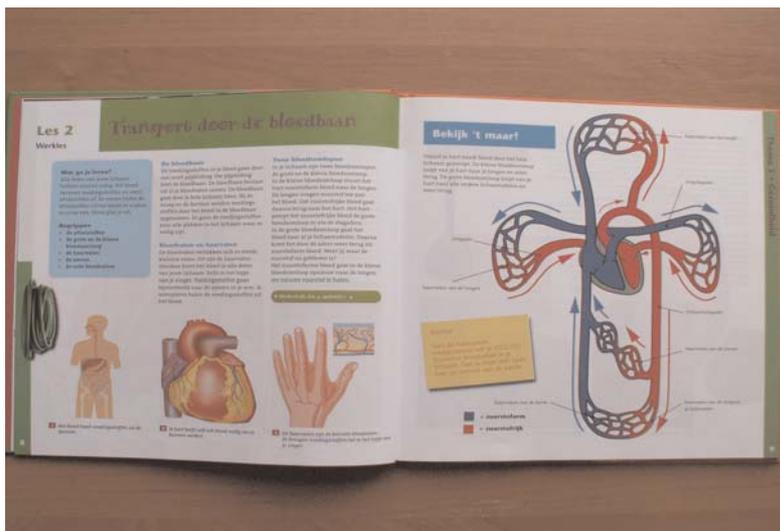
- ♦ що необхідно (на синьому тлі)
- ♦ цікавинка (на жовтому тлі)
- ♦ малюнки і фото як інструкції-підказки
- ♦ текстові інструкції
- ♦ візуальні маркери-сигнали

Глосарій

- ♦ ілюстрований малюнками та схемами з тексту підручника (візуальні вказівки)

Висновки

Підсумовуючи навчальну подорож до Нідерландів, варто зазначити, що найбільшою перевагою системи освіти цієї країни є мотива-

ція до здобуття знань змалечку. У дітей формується самостійність, критичне мислення. Це допомагає робити їм свідомий вибір стосовно позиції, цілей і засобів поведінки за конкретних обставин життя, а також сприяє формуванню навичок здорового способу життя.

Нідерландські підручники містять конкретну, адаптовану до життя інформацію, зорієнтовані перш за все на роботу за методом проектів. Вони більше, ніж українські, спрямовані на формування життєвих навичок.

Сучасні Нідерланди дають нам приклад суспільства з молоддю, в якій вже сформовані життєві навички. Цьому перш за все сприяє гармонійне поєднання зусиль влади, громади, дошкільця, освіти. Для України є корисним нідерландський досвід щодо форм і методів (методик) виховання та викладання, зокрема, виховання самостійної самодостатньої особистості, щодо сексуального виховання, щодо запровадження в ЗНЗ методу проектів з акцентом на практичній складовій, щодо видання якісних практично спрямованих підручників, а також досвід створення умов для фізичного і духовного розвитку молоді.

Нідерландський досвід дає нам можливість ще раз упевнитися в тому, що шлях, який українська освіта нещодавно розпочала в напрямку до компетентно орієнтованої освіти, є правильним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронцова Тетяна. Школа проти СНІДу. Профілактика ризикованої поведінки : посібник для вчителя / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко. – Київ : Алатон, 2004.

2. Життєва компетентність особистості / За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Сохань, Г. М. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.

3. Збереження та зміцнення репродуктивного здоров'я підлітків та молоді: потенціал громади / Авт.-упор. Н. В. Зимівець – К.: Науковий світ, 2004. – 205 с.

4. Навички заради здоров'я. Навчання здоровому способу життя на засадах життєвих навичок: важливий компонент школи, дружньої дитини, школи, що підтримує здоров'я. – К.: ВКТФ "Кобза", 2004. – Документ 9. – Інформаційна серія "Здоров'я".

5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.12.2006 № 924 "Про реалізацію проекту "Разом до здоров'я". – Цит. 16.07.09. – Доступно з: http://www.uazakon.com/documents/date_88/pg_grnwsa.htm.

6. Павлютенков Є. М. Орієнтуватися на життєву компетентність людини. Школа життєтворчості особистості: науково-методичний збірник / Є. М. Павлютенков; ред. кол. В. М. Доний (голова), Г. М. Несен (заст. голови), І. Г. Єрмаков (наук. ред.) та ін. – К.: ІСДО, 1995. – 480 с.

7. Підлітки і контрацепція: поговоримо "про це" // Мама-та-то. – Цит. 16.07.09. – Доступно з: <http://www.mama-ta-to.com.ua/article/a-487.html>

8. Растягников А. В. Рефлективное развитие компетентностей в совместном творчестве / А. В. Растягников, С. Ю. Степаньев, Д. В. Ушаков. – М, 2002.

Стаття надійшла в редакцію 1.09.09

Розглядається образ Нідерландів, який створює освіта в учнів українських шкіл. Зроблено спроба осягнути, якою бачать нідерландці Україну та які дані для них про нашу державу є широковідомими. На основі відвідування навчальних закладів під час візиту до Нідерландів досліджено особливості викладання в нідерландських школах предметів гуманітарного циклу та функціонування системи методичної роботи.

Рассмотрен образ Нидерландов, который воссоздает образование у учеников украинских школ. Предпринята попытка понять, какой видят нидерландцы Украину и какие данные для них о нашем государстве широкоизвестны. На основе посещения учебных заведений исследованы особенности преподавания в нидерландских школах предметов гуманитарного цикла и функционирования системы методической работы.

Image of education of the Netherlands, which education creates for the Ukrainian pupils is examined. Attempt to understand, how do the Netherlanders imagine Ukraine and what information about our country are widely known is done. On the basis of the reflection of visits to schools of the Netherlands teaching methods of liberal arts and functioning of the system of methodical work are explored.

НІДЕРЛАНДИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ОБРАЗІВ

О.В.Сутула

Образ художній – особлива форма відображення дійсності мистецтвом; зображення людського життя, окремих його сторін в індивідуалізованій формі. Об'єднує в собі загальне й часткове, узагальнення та індивідуалізацію. Реальне життя відбивається в художньому творі в художніх образах.

Словник літературознавчих термінів [7; 235]

Нідерланди... Якими тільки епітетами не наділяли цю країну ті, хто мав змогу подорожувати її просторами: *тиха, чиста, розлінована, королева тюльпанів, квітучий сад...* Які тільки порівняння не використовували, щоб точніше передати неповторність її ландшафтів: *"схожа на більярдний стіл – зелена, рівна, плоска",* чи то на *"велику тарілку"*. Особливо влучним є асоціативний образ країни, створений російським поетом, лауреатом Нобелівської премії Йосифом Бродським:

Голландия есть плоская страна, переходящая в конечном счете в море, которое и есть, в конечном счете, Голландия. Непойманные рыбы, беседа друг с дружкой по-голландски,

убеждены, что их свобода - смесь гравюры с кружевом. В Голландии нельзя подняться в горы, умереть от жажды; еще трудней - оставить четкий след, уехав из дому на велосипеде, уплыв - тем более. Воспоминанья - Голландия. И никакой плотиной их не удержишь. В этом смысле я живу в Голландии уже гораздо дольше, чем волны местные, катящиеся вдаль без адреса. Как эти строки. [2;162]

"Кожен хотів би, щоб його інформували чесно,

об'єктивно, правдиво – і в цілковитій відповідності з його переконаннями", – писав англійський письменник Гілберт Кій Честертон. Мої бесіди з учнями про візит у Нідерланди свідчать, що діти в Україні мають відомості про культуру Королівства Нідерланди відповідно до сприйняття її світом: тюльпани, вітряки, смачні сири, канали, баржі; можуть показати країну на карті, називають столицю – Амстердам. У побуті частим є використання вислову, що має характерні особливості фразеологізму "дама з Амстердама", що вживається або в значенні "вищий ступінь досконалості, краси жінки", або (іроніч-

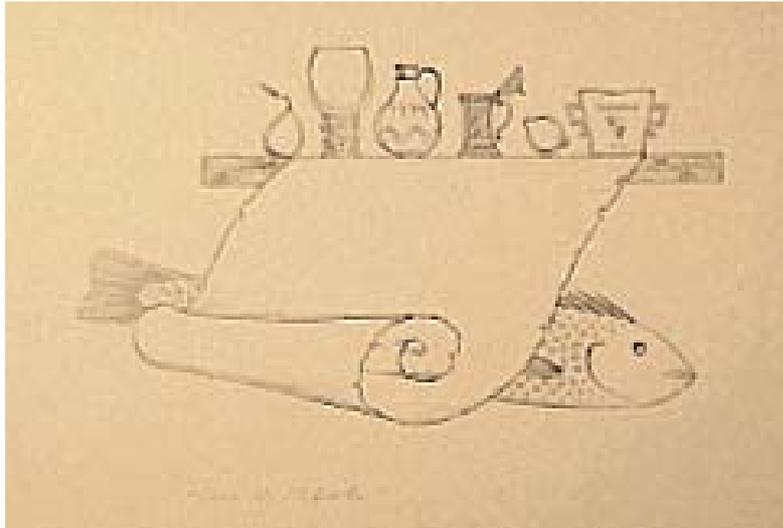
но) "надмірна, амбітна, гордівлива, пихата людина, що надто велику увагу приділяє зовнішності". Знають наші учні імена всесвітньовідомих художників – Хармеса Рембрандта ван Рейна, Вермера Делфійського, Вінцента Ван Гога, Франса Гальса, Пітера Брейгеля.

Особливого шарму в очах наших учнів набуває форма правління країни – конституційна монархія, на чолі якої стоїть королева. Оскільки героями казок часто є королі й королеви, то наші діти асоціюють ці титули з чимось казковим, ідеальним, а саму країну сприймають досить позитивно.

Перші уявлення про Нідерланди учні в наших школах отримують у 8 класі, коли ведуть мову на уроках всесвітньої історії про територію Нідерландів часів Риму та Карла I Великого як частину великих імперій.

Під час вивчення в курсі "Соціально-економічна географія світу" теми "Країни Західної Європи" учні 10 класу знайомляться з політичною картою країн Західної Європи, природно-ресурсним потенціалом країн регіону, зі специфікою населення та трудовими ресурсами країн Західної Європи, з найхарактернішими рисами економічного розвитку та місцем країн Західної Європи у міжнародному поділі. У загальному огляді Нідерланди постають як високо-розвинена індустріальна країна, що має поклади газу та належить до густонаселених країн. Учні отримують інформацію і про місце цієї країни в галузевій структурі промисловості країн Європи. Нідерланди виділяють як країну з високою концентрацією електротехнічної (радіоприймачі, телевізори, рентгенівська апаратура тощо) та суднобудівельної промисловості [5; 101].

Увага приділяється місцю Нідерландів у Європейському Союзі. У підручни-

Юлія А. Павлова. "Голландія єсть плоская страна...".
Ілюстрація до поезії Й. Бродського [18]

ку згадується факт, що в 1992 р. країни – учасниці ЄС у нідерландському місті Маастрихті уклали угоду про створення політичного та валютно-фінансового союзу ("Маастрихтський акт"), згідно з якою в країнах Євросоюзу діє єдина валюта.

Інформація авторів програми і підручника з географії про Нідерланди в 10 класі є фрагментарною. Натомість проаналізовано соціально-економічні особливості таких країн Західної Європи, як Франція, Великобританія, Німеччина, Італія.

У 10-му ж класі під час вивчення повісті Оноре де Бальзака "Гобсек" ми зустрічаємо у творі образ жінки легкої поведінки, Прекрасної Голландки – Сари Ван Гобсек, двоюрідної онуки Гобсека, справа про вбивство якої у Парижі була досить голосною [4; 207]. Та й батько головного героя Жан Естер Ван Гобсек був голландцем за походженням. Мати Гобсека в десятирічному віці прилаштувала його юнгою на корабель, і він відплив у голландські володіння в Ост-Індії, де й мандрував протягом двадцяти років.

Із наведених вище скупих даних, звичайно, можна зробити висновок про Голландію часів Бальзака та місце цієї країни в то-

гочасному політичному та економічному житті Європи і світу. Аналіз шкільних програм, підручників свідчить, що це, на жаль, усі відомості, які отримують наші учні в процесі 11-річного навчання в школі про Нідерланди, її історію, традиції, культуру, мистецтво. І це про одну із найрозвиненіших країн Західної Європи!

Більш глибоке уявлення про Нідерланди мають ті, хто самостійно цікавиться соціально-економічними особливостями, культурою цієї країни або мав можливість здійснити подорож до Нідерландів.

Не можна стверджувати, що наша освіта спричинює виникнення великої дистанції між реальним образом Нідерландів та тим, що знають наші учні, хоча образ цієї країни для наших дітей є неповним та фрагментарним.

Виникає зустрічне запитання: якою ж бачать нідерландці Україну?

У Міністерстві освіти, науки і культури Нідерландів нам продемонстрували фото популярної акторки українського походження *Вікторії Кобленко*. Її чарівність та краса захоплює нідерландців. Пізніше ми дізналися, що вдома в цій країні є й акторка, поетеса, телеведуча,

журналіст, фотомодель Галина Кияшко, що народилася в селі Кияшки Кременчуцького району на Полтавщині [19]. Вийшовши заміж за нідерландця, вона емігрувала з України 1998 р. Відтоді знялася у багатьох фільмах, телевізійних і рекламних проектах. У 2007 – 2008 рр. Галина Кияшко була зайнята в головній ролі в нідерландській експериментальній театральній виставі "Інакше разом" за постановкою іраксько-нідерландського режисера Акрама Сулаймана, яку спрямовано проти дискримінації емігрантів у Нідерландах. Галина майстерно виконує у виставі українські пісні.

Під час нашого візиту в школу "Компас" у м. Ассені ми бачили "Політичну карту світу", на якій такої держави, як Україна, не знайшли. Натомість здивувалися наявності на ній Радянського Союзу. У цьому ж навчальному закладі вчителька, почувши, з якої ми країни, дала завдання учням віднайти відомості про Україну в Інтернеті.

У розмові із вихованцями однієї зі шкіл м. Утрехта ми з'ясували, що хлопці, активні вболівальники футболу, знають про Андрія Шевченка, хоча їм і не відомо, що він українець. Та для них, дітей, це й не важливо.

Важкою є тема Чорнобиля – про нього знають всі в Нідерландах. Співчують нам і сприймають подію 1986 р. як величезне лихо.

Не можна сказати, що про Україну в Нідерландах нічого не знають.

В одній із кав'ярень Амстердама нашу увагу привернула назва книги, яку тримала в руках молода дівчина – "Коротка історія тракторів по-українськи". Так називається роман британки українського походження Марини Левицької. Цей твір здобув престижну премію в жанрі комедійної літерату-

ри "Боллінджер Еврімен Вудхауз" (за найкращу гумористичну книжку року, яку написала жінка). Досить цікавий сюжет зробив роман бестселером в англomовному світі. Британка, яка ніколи в житті не була в Україні, вперше їде на батьківщину своєї родини, з якою вона також познайомиться вперше в житті. Роман, як і саме життя письменниці, цікавий і непередбачуваний. Книга зачіпає й українську історію від часів революції, громадянської війни та Голодомору, і життя в Україні середини 90-х. Якщо цей роман читають і в Нідерландах, то цікаво, який образ України складеться в нідерландців?

Під час перебування в Нідерландах я постійно ловила себе на думці, що не можу схопити суть багатьох речей, бо не знаю фольклору цієї країни, міфів, казок, героїв, тому не можу збагнути особливостей світосприйняття нідерландців. "Людина, яка вирушає в подорож до країни, мови якої не знає, збиралася в школу, а не в подорож", – засвідчував Френсіс Бекон [1; 288]. Як виявилось, для мене як філолога це було основою розуміння культури країни. "Міф визначає свідомість", – зазначав Станіслав Єжи Лец [1; 289]. Після повернення з поїздки я активно зайнялася вивченням літератури, фольклору Нідерландів.

Щоб зрозуміти людину, потрібно дізнатися, які казки вона читає. Улюбленим фольклорним героєм у Нідерландах є Тіль Улендшпігель, популярні казки й легенди про Райнеке Лиса. Наші учні в п'ятому класі на уроках зарубіжної літератури під час вивчення теми "Народна казка" також знайомляться з походеньками Райнеке Лиса, визначають особливості характеру персонажа [6; 29]. У нідерландському фольклорі переважають чарівні казки. Дитячу нідерландську літературу наші вчителі-філологи та учні знають мало. Із Нідерлан-

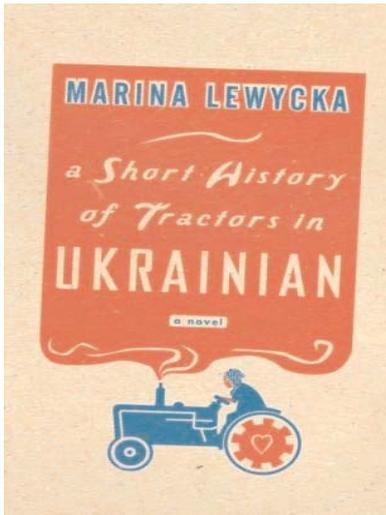
дами, її дітьми ми можемо познайомитися хіба що на сторінках книги американської письменниці Мері Додж "Срібні ковзани". Увесь світ знає про "Щоденник Анни Франк", талановитої єврейської дівчинки, що зі своєю родиною ховалась під час фашистської окупації в Амстердамі. У Росії цей "Щоденник" було видано тільки 1997 року, в Україні поки що не відомо про його видання державною мовою. Українському читачеві відомі й інші імена нідерландських дитячих письменників, зокрема Елс де Грун, автора книги "Банда тітоньки Барбери", який у співпраці з російським письменником Е. Успенським видав книгу "Рік славної дитини".

У ході візиту я намагалася з'ясувати, які книги та герої є улюбленими для нідерландських дітей. Виявилось, що найпопулярнішими є казки братів Грімм. Підтвердженням цього є те, що 2003 р. нідерландський режисер Вармердам зняв фільм "Нові казки братів Грімм", який досить скоро став популярним у світі.

Знають нідерландські діти й казки Г.К.Андерсена, але серед улюблених не згадувалася відома кожному українському школяреві "Снігова королева". "Королевою вітчизняної літератури" називають у Нідерландах Анні Шмідт

Галина Кияшко

(1911 -1996) [8; 5]. Саме вона прославила країну, адже Анні – перший лауреат державної премії Нідерландів за найкращу книгу для дітей і підлітків, лауреат Золотої медалі Г.К.Андерсена. Цікавим є факт, що премію Г.К.Андерсена Анні Шмідт отримала 1988 р. з рук Астрід Ліндгрєн, тоді як Нідерланди пропонували її кандидатуру з 1960 року. Лише в 1993 р. твори Анні Шмідт "Відьми і всі інші", "Пелюшка з коровою" були перекладені російською і наші читачі змогли познайомитися із творчістю цієї нідерландської письменниці. Потім ми дізналися про історію Мурлі – кішки, що перетворилася на дівчинку з повадками кішки. Книжкові крамниці в Україні пропонують книги Анні Шмідт лише російською мовою.

Там, у Нідерландах, перекладач Катя ван дер Війк-Соколова, яка працювала з нашою групою, продемонструвала нам для знайомства книги, що дуже люблять читати її діти: "Йип і Янеке" нідерландською мовою, що в російському перекладі мали назву "Саша і Маша". Ця збірка оповідань входить до Золотого фонду нідерландської літератури. У Нідерландах всі батьки, діти знають і люблять смішні та веселі історії Йип і Янеке. Усі написані Шмідт твори зламали усталені традиції в царині дитячої літератури: вона зуміла з'єднати воєдино і вірші, і прозу, і фольклорні мотиви, і реалізм, фантастику, гумор, оптимізм. Тому творчість цієї письменниці знають у всьому світі. А в Амстердамі є школа імені Анні Шмідт, у ній діти емігрантів вивчають нідерландську мову за книгами письменниці.

"Література – це двері, відчинені в чужі душі, що ведуть до інших народів", – стверджував А. Моруа. А тому доречним би було й нашим учителям зарубіжної літератури у п'ятому класі під час вивчення те-

ми "Дитяча література ХХ – ХХІ століття" повести мову про творчість Анні Шмідт. Ці уроки дали б змогу нашим дітям ознайомитися із деякими аспектами культури Нідерландів та дослідити особливості створення тексту та його сприйняття.

У ході вивчення зарубіжної літератури наші учні не знайомляться із нідерландською класикою, хоча вона дала світові декілька значних письменників. У часи середньовіччя нідерландська література була частиною широкої західноєвропейської течії, яка мала вираження, зокрема, у лицарських легендах, зокрема "Флоріс і Блансефлур" та "Карел і Елехаст", в епосі з героями-тваринами "Про Лиса Рейнарда" і в такому моралістичному творі, як "Елкерлейк". У ХVІ ст. розвивається течія гуманізму, найвизначнішим нідерландським представником якого був Еразм Роттердамський. Його "Хвала глупоті" – гостра сатира на суспільство та церкву – перекладена багатьма мовами.

Серед письменників ХVІІ ст. слід назвати передусім Спінозу, який і за кордоном набув високої репутації завдяки своїм філософським трактатам. ХVІІІ ст. стало часом справжнього розквіту нідерландської літератури. Досить відомими того часу були Вондела, Хоффа, Хаюхенса та Бредеро.

Великим автором ХІХ століття є Мултатулі, чий роман "Макс Хавелаар" став актом обвинувачення колоніального режиму в тодішній Нідерландській Індії (теперішній Індонезії).

У літературі після Другої Світової війни довгий час панувала "велика трійка", до складу якої входили В.Ф.Херманс, Харрі Мюліш та Херард Реве. Серед інших значних післявоєнних письменників та письменниць відомими є імена Хеллу Хаассе, Кейса Нотебоома, А.Ф.Т. ван дер Хайдена, Марсела Мьорінга, Адріана ван Ді-

са, Томаса Розенбома та Арнона Грунберга.

Відвідування шкіл, запропонованих нам організаторами візиту, не дало цілісного враження про вивчення предмета "література" та й узагалі про систему гуманітарної освіти. Про існування навчального предмета "література" інформації ми не отримали.

У навчальних закладах, що їх ми відвідували, впадає у вічі невелика кількість книг, бо учні здебільшого працюють із комп'ютерною технікою. Та цей факт не дає нам права робити висновок про ставлення нідерландців до книги взагалі.

23 квітня 2008 року у Всесвітній день книжки Амстердам офіційно став Книжковою столицею світу. Книжкову столицю світу, починаючи з 2001 року, визначають ЮНЕСКО та Міжнародна асоціація видавців за поданням національних асоціацій. Це звання отримати непросто – місто-претендент повинно не тільки мати розвинену книжкову інфраструктуру – книгарні, бібліотеки, читацькі клуби, виставки, – але й проводити активну й нетривіальну пропаганду читання. Протягом цілого року – до 22 квітня 2009 р. – нідерландці вели перед у літературі та книговидаванні. Цілорічна програма заходів під назвою "Відкрита книга" включала літературні події для широкого загалу, виставки, конгреси, міжнародні зустрічі.

Символами Книжкової столиці обрано філософа Спінозу, який більшу частину життя провів у Амстердамі, письменницю Анну Франк, а також відому дитячу письменницю Анні Шмідт. Щиро привітавши нідерландців з високим званням, хочеться гірко зітхнути. Адже наші міста навряд чи колись зможуть претендувати на статус Книжкової столиці.

Неповним є образ нідерландської школи без учителя, окреслення його місця й ролі в навчальному процесі. Учитель тільки контролює, скеровує учня, а той мусить шукати інформацію й самотужки здобувати знання. Між учителем і кожним учнем "укладається" щотижнева або шеститижнева угода, де зазначено перелік тем і понять, які мусить засвоїти дитина або отримати в ході виконання проекту. Вихованці самі планують свій час і несуть відповідальність за власне навчання.

Під час зустрічі у Міністерстві освіти, культури і науки Нідерландів ми отримали відповіді на запитання, як у країні працює система професійного розвитку вчителів. Вона сконцентровано виглядає так: "Компетентність – важке завдання, щоб думати про нього лише школі. Коли розвивати компетентність в учнів, то потрібно розвивати це й у вчителях. Не тільки бути компетентними, а й почувати себе компетентними – мета освіти в Нідерландах. Тому учитель сам обирає, коли і де йому підвищувати кваліфікацію".

Найбільше нас вразило те, що педагоги цієї країни мають право обирати ті чи інші курси за власним бажанням. Обов'язковими для них є тільки семінари із упровадження нових програм з того чи іншого предмета (як правило, розраховані на два дні).

Директори шкіл стежать за якістю освіти, тому серйозним є питання підвищення кваліфікації вчителів, та і питання про фінансування курсової підготовки забезпечує навчальний заклад власним коштом. Для нових учителів, що приходять на роботу в школу, неодмінними є курси, які вони можуть пройти на базі навчального закладу або іншої організації, що має ліцензію на

цей вид діяльності. На замовлення вчителя й директора школи створюється спеціальна індивідуальна програма, за якою потім навчають педагога. Ці курси для нових учителів мають на меті розкрити особливості навчального закладу відповідно до плану його розвитку.

Як працюють з молодими, недосвідченими педагогами? На деяких уроках ми бачили, як паралельно з учителем працює стажер. Про роботу установ, на взірць наших методичних кабінетів, мова під час візиту не йшла, тому що їх організації, на зразок нашим відділам освіти, в силу автономії шкіл займаються лише інспектуванням. Школи інспектуються за трьома напрямками: робота директора, наявність плану роботи школи та його реалізація, результативність. Інспекція теж вивчає зміст письмових документів, і якщо вони в належному стані, то більше не піддаються перевірці, а коли оцінюються "слабо", то контролюються щорічно, школи надають комісії план виходу із ситуації.

Директорів нідерландських шкіл турбують питання подолання "бюрократизму", тому що протягом року у Міністерство освіти, культури і наук вони повинні подати 86 різних інформаційних листів, а ця робота, як вони вважають, відволікає їх від навчального процесу. Питання про скорочення кількості документів вони неодноразово піднімають перед органами управління освіти. Уявляю, як заздять їм керівники наших шкіл, адже кількість вихідної інформації за рік із навчального закладу доходить інколи до тисячі.

Методична робота, організація консультацій, семінарів, курсів належить спеціальним організаціям. Послуги, які ними надаються, – платні для шкіл.

У нідерландських школах дуже схожа на нашу

система методичної роботи. Учителі теж співпрацюють у навчальних закладах, проводять щось на зразок наших "педагогічних консилиумів", "педагогічних рад", відвідування та взаємодвідування уроків. У школі є вчитель, який пройшов спеціальні курси й, одночасно працюючи з класом, відповідає за підвищення якості навчальних занять. Він відвідує уроки своїх колег, аналізує їх, робить зауваження, консультує щодо проведення уроків. Це нагадує роботу наших завучів з навчально-методичної роботи.

Якими б епітетами не наділяли Нідерланди, для мене особисто найбільш вдалим із них є слово "казкова". Ця країна настільки особлива, незвична, що іноді здається ілюзорною, несправжньою. І ще вона цілком відповідає статусу королівства. Адже воно, коли вірити казкам, повинно бути маленьким, доглянутим, гарним і багатим, а життя в ньому – щасливим. У 2006 р. британський учений Едріан Уайт з університету Лестера провів дослідження, спробувавши визначити найщасливіші та найнещасливі країни у світі. На основі аналізу відповідей 80 тис. людей з 178 країн і сотень досліджень міжнародних організацій, зокрема ООН і Всесвітньої організації охорони здоров'я, Уайт створив Всесвітню карту щастя. Найбільше щасливих людей живе у Данії (97 %), Нідерландах (95 %) та Бельгії, Ірландії і Швеції (по 94 %). [20].

Отже, Нідерланди дивовижно точно вписуються в казкові вимоги, особливо якщо довіритися першому враженню мандрівника, зачарованого буянням квітів і зелені, облаштованістю будинків, селищ і доріг, доброзичливістю та привітністю людей. Ця країна настільки багата на краси та пам'ятки культури, архітектури, що інколи нагадує скриньку з дорогоцінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія афоризмів / Упор. Л. П. Олексієнко. – Д.: "Видавництво Стакер", 2004. – 704 с.

2. Бродський Й. Стихотворення / Й. Бродський. – Таллін : Александра, 1991; Ээсти раамат, 1991. – 256с.

3. Географія. Економіка. 5 – 12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / П. Г. Тищенко, В. М. Бойко, Т. Г. Гільберг, Ф. Д. Заставний та ін. – К.; Ірпінь : Перун, 2005.

4. Зарубіжна література : Реалізм. Ранній модернізм. Посібник-хрестоматія для 10-го класу / Автори-упорядники Ю. І. Ковбасенко, Г. М. Гребницький, Л. В. Ковбасенко, Л. І. Кулікова. – К. : Грамота, 2006.

5. Економічна і соціальна географія світу : Підруч. для 10 кл. серед. шк. / Б. П. Яценко, В. М. Юрківський, О. О. Любіцева, О. К. Кузьминська, О. О. Бейдик // За ред. Б. П. Яценка / 4-е стереотипне видання. – К. : "АртЕк", 2000.

6. Ковбасенко Ю. І. Зарубіжна література : Підруч. Для 5-го кл. / Ю. І. Ковбасенко, Л. В. Ковбасенко – К. : Грамота, 2005. – 296с.

7. Лесин В. М. Словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець-К. : Радянська школа, 1971. – 486 с.

8. Любарова Е. Анни Шмидт – самая известная детская писательница / Нидерланды // Шмидт А. Ведьмы и все прочее. – М. : "Имидж". 1993. – С. 5.

9. Любарова Е. Самая остроумная бабушка Голландии / Е. Любарова // "Книжное обозрение". – 1998. – № 6. – С. 8.

10. Смирнова Е. Самая остроумная в мире бабушка / Е. Смирнова // "Эхо планеты". – 1993. – № 44. – С. 26-31.

11. Страны мира. Справочник для эрудитов и путешественников. – Харьков : Книжный клуб "Клуб Семейного Досуга", 2005.

12. Страны мира. Справочник-путеводитель / Серия "Страны и народы мира". – Ростов : Феникс, 2003.

13. Супричов О. Бенілокс / О. Супричов // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 3.

14. Хотон Б. Великие тайны и загадки истории / Б. Хотон. – Харьков : Книжный клуб "Клуб Семейного Досуга", 2008.

15. Речь голландской писательницы Анни Шмидт на церемонии вручения ей премии им. Х. К. Андерсена // Дет. лит. – 1989. – № 4. – С. 3-12.

16. Шмидт А. Виплала. – М. : Рудомино. 1995. – 231 с. // Дет. лит. – 1997. – № 3. – С. 30.

17. Шмидт А. Мурли. – М. : "Текст", 1997. Рец. Нагаєва Е. // Дет. лит. – 1998. – № 3. – С. 118.

18. www.photoline.ru

19. www.kinopoisk.ru

20. www.golosua.com

Стаття надійшла в редакцію 1.09.09

Розглядаються підходи до організації навчального процесу та розвитку шкільної освіти в Нідерландах: автономія, відповідальність, відкрите обговорення освітніх проблем на всіх рівнях суспільно-освітньої вертикалі за рівноправної участі представників шкіл, громади і влади. Наголошується, що для ефективного реформування і розвитку української школи провідним принципом співпраці вітчизняних освітніх, громадських та владних інституцій має стати ведення відкритого діалогу.

Рассмотрены подходы к организации учебного процесса и развитию школьного образования в Нидерландах: автономия, ответственность, открытое обсуждение проблем образования на всех уровнях общественно-образовательной вертикали при равноправном участии представителей школ, сообщества и власти. Подчеркивается, что для эффективного реформирования и развития украинской школы главным принципом сотрудничества отечественных образовательных, общественных институций и институций власти должно стать ведение открытого диалога.

Approaches to the educational process and development of education in the Netherlands: Autonomy, responsibility, dialogue on educational issues at all levels of the society and education vertical with equal participation of schools, communities and authority are considered. Especially stressed that the effective reform and development of Ukrainian school guiding principle of cooperation of national educational, civic and governmental institutions should be keeping an open dialogue.

ЗАХІДНІ ГОРИЗОНТИ РОЗВИТКУ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ

О.П.Лойтаренко

Досвід багатьох країн доводить, що якісно функціонують лише ті освітні системи, що сприяють активному розвитку педагогічної творчості, забезпечують проблемні дослідження для розв'язання завдань педагогічної практики, ефективно впроваджують інноваційні освітні, педагогічні та управлінські технології та продуктивно співпрацюють з учасниками громадських, культурно-освітніх, адміністративно-управлінських та інших структур, організацій чи об'єднань різних рівнів.

Однією з країн із багаторічним досвідом роботи постійних громадських платформ та практикою ведення діалогу в режимі реформування освіти є Королівство Нідерланди, за підтримки МЗС якого з 2007 р. діє спільний українсько-нідерландський проект "Громадські платформи освітніх реформ в Україні". У рамках проекту з 10 по 21 травня 2009 р. делегація педагогів із пілотних регіонів Одеси, Полтави та Києва відвідала Нідерланди, щоб на практиці ознайомитися зі станом шкільної освіти та перебігом реформ в освітній галузі.

Чим кардинально відрізняються українські і ні-

Зліва направо – п. Уре Аккетман, відділ середньої освіти Міністерства освіти, культури і науки Нідерландів, та автор статті – Оксана Лойтаренко

дерландські підходи до організації навчального процесу та розвитку шкільної освіти? Як нідерландці змусили діяти реформи і при цьому отримали схвальний відгук суспільства? Що таке інновації по-нідерландськи і чи є ще невирішені освітні проблеми в цій територіально невеликій, але економічно високорозвиненій країні? Ці та багато інших питань поставали перед нами під час відвідування навчальних закладів у великих та маленьких містечках, зустрічей із представниками муніципалітетів, управлінь шкільних

об'єднань та Міністерства освіти, науки і культури Нідерландів, діалогів із колегами з APS (інституції з підтримки та розвитку шкільної освіти).

Найперше, що вражає – відкритість і прозорість укладу життя нідерландців.

Починаючи зі створення відкритого простору в дизайні шкіл та інтер'єрі приміщень (великі світлі шкільні вестибулі, прозорі скляні стіни та двері як класних кімнат, так і міністерських офісів) до відкритого обговорення на-

гальних проблем на всіх рівнях суспільно-освітньої вертикалі за рівноправної участі представників шкіл, громади і влади. Так, нідерландці не лише знають про свої проблеми, вони не бояться чесно і відкрито говорити про те, що їх непокоїть і як вони намагаються вирішити складні питання, наприклад, стосовно зниження рівня злочинності та підвищення освіченості серед малозабезпечених та вихідців з інших країн, мінімізації кількості несертифікованих випускників шкіл (відсоток яких зараз складає близько третини тих, хто закінчив нідерландські школи минулого року), заповнення вакансії директорів та вчителів шкіл, підвищення суспільного статусу педагога. Чи готові ми визнати свої проблеми у відкритому діалозі з представниками іншої країни? Чи не занадто часто намагаємося зафарбувати чорні плями на світлому аркуші нових ідей, реформ та обіцянок змін на краєце?

Наступне і не менш важливе – самостійність і відповідальність, два основні принципи організації навчального процесу в Нідерландах.

Школи автономні у виборі навчальних програм та підручників, форм та методів організації навчання, розподілі коштів відповідно до власного бюджету на покращення навчально-методичної та матеріально-технічної бази закладу, підборі педагогічних кадрів та організації підвищення їх кваліфікації. Водночас вони відповідають перед громадою за якість надання освітніх послуг, тому кожна школа веде копійку аналіз динаміки успішності кожного учня, а кожен із батьків за бажання може не тільки ознайомитися із річним та перспективним планами роботи школи, які друкуються в шкільному батьківському "гіді"-бюлетені, а й узяти активну участь у

повсякденному житті школи – пригледити за молодшими дітьми під час обідньої перерви, допомогти тим, хто має проблеми з навчанням, організувати культурні та спортивні поза-класні заходи тощо.

Велика увага в нідерландських школах приділяється вихованню в учнів самостійності та відповідальності у процесі здобуття знань та вибору майбутньої професії.

Рання профілізація за результатами іспитів у початковій школі змушує юного нідерландця ще у 12 років замислитися над тим, ким він планує стати в дорослому житті і відповідально прийняти рішення – задовольнитися чотирирічним навчанням в середній професійній школі з подальшим здобуттям професійно-технічної спеціальності в коледжі або намагатись здобути вищу освіту після закінчення 5-6-річного курсу підготовки в середній школі академічного профілю.

Наскільки результативна така автономія окремого учня і школи загалом, на перший погляд, відповісти важко. Нам довелося відвідати середню школу-ліцей культурно-освітнього напрямку "Амадеус" в м. Утрехті. Школа знаходиться в найбільшому у Нідерландах масиві новобудов (тут проживає понад 80 000 мешканців), який і далі активно забудовується.

Сама назва школи – "Амадеус" – обіцяла нам зустріч з прекрасним та обов'язково геніальним. Як ми дізналися згодом, цю чудову назву ліцей отримав від своїх перших учнів, які переступили поріг закладу всього декілька років тому.

Школа є не тільки закладом нового типу з інноваційною концепцією культурно-естетичного розвитку учнів, а і культурно-освітнім центром навколишньої громади, оскільки, крім навчальних

корпусів, включає католицьку церкву, велику бібліотеку з Інтернет-забезпеченням, драматичний театр, музичні, вокальні та танцювальні студії, архітектурну майстерню та концертний зал.

Будівля школи не лише відповідає сучасним технічним та естетичним вимогам, а є відзеркаленням і уособленням концепції закладу, спрямованої на гармонійний інтелектуальний, фізичний та творчий саморозвиток особистості. І хоча процес будівництва ще триває (деякі приміщення – у стадії завершення), творчий колектив "архітекторів педагогіки", як їх називають у школі, постійно слідкує, щоб форма та дизайн створюваних корпусів та приміщень відповідали обраному напрямку школи, були відкритими, просторими, світлими, ультра-сучасними, привабливими та максимально комфортними для всіх учасників освітнього процесу. Це ми відчули одразу, як зайшли до шкільного вестибулу, сконструйованого та розташованого таким чином, що сонячне світло проникає в нього з усіх сторін протягом усього дня, чим створює відчуття відкритості, тепла та піднесеного настрою. Не дивно, що це улюблене місце зустрічі та спілкування дітей (див. фото).

Ліцей "Амадеус" є навчальним закладом для дітей із 12 до 16 (18) років та забезпечує здобуття середньої освіти за трьома напрямками: 4-річна середня спеціальна освіта з наступним вступом до технічного коледжу, 5-річний ліцей із підготовкою до здобуття професійної освіти в інституті та 6-річний курс академічної школи, що готує до вступу в університет.

Як і всюди в нідерландських школах, в "Амадеусі" на курс середньої школи діти зараховуються за результатами тестувань, які вони здають по закінченню початкової школи. Рання профілізація

в 12 років, на думку багатьох у Нідерландах, не є цілком виправданою, тому перші два роки в середній школі "Амадеус" викладаються базові для всіх учнів дисципліни за однаковими програмами.

У 14 років учні проходять повторне внутрішнє тестування, за підсумками якого мають можливість змінити напрям навчання наприклад з технічного на академічний. Після цього настає час жорсткої спеціалізації відповідно до курсу навчання: відсоток теоретичного матеріалу та практичних завдань для 4-річного курсу пропорційно однаковий, водночас як в п'яти- та шестирічній школі частка опрацювання академічного матеріалу поступово збільшується, а програмовий матеріал відчутно ускладнюється. Однак незмінними та обов'язковими для відвідування протягом усього курсу навчання є заняття з інформаційно-комп'ютерних технологій, спорту та культурно-естетичних дисциплін (драматургія, музика, скульптура, художнє мистецтво, архітектура), що є складовою загальної концепції школи.

В "Амадеусі" відмовилися від традиційної класно-урочної системи: немає розкладу занять, дзвінків з уроків, перерв, навіть підручників у звичайному розумінні цього слова.

Навчальний матеріал із предметів подається за модульною системою, кожний модуль якої розрахований на 6 тижнів. Всю необхідну інформацію учні отримують на електронних носіях у персональних ноутбуках, які їм замінюють традиційні підручники. Кожен учень має розроблений учителем план (блок питань та практичних і тестових завдань), який йому необхідно опрацювати для успішного засвоєння матеріалу відповідного модуля.

На початку опрацювання модуля вчитель проводить настановче заняття,

надає необхідні інструкції щодо роботи над темою, що вивчається. Наприкінці кожного тижня учні повинні надати звіт про виконану роботу. Слід відзначити, що завдання модуля мають компетентісно-орієнтований характер, спрямований не лише на здобуття учнем необхідних знань та додаткової інформації через різноманітні джерела, а й на формування навичок практичного їх застосування у життєвих ситуаціях.

Яскравим прикладом компетентісного підходу до навчання у світлі особистісної орієнтації слугує назва одного з модулів суспільствознавства "Як навчитися приймати політичні рішення?". Імовірно, що не всі з тих, хто опанує матеріал цього модуля, пов'яже своє життя з політикою, але отриманий досвід не буде зайвим у подальшому житті.

Процес навчання в "Амадеусі" впевнено можна назвати самонавчанням, за результат якого повною мірою відповідальний саме учень, який самостійно опрацьовує матеріал або за необхідності звертається по додаткову консультацію до вчителя (тьютора). Цікаво, що діти самі обирають режим навчання і складають власний графік занять. Вони можуть навчатися різнокількісними динамічними групами під керівництвом учителя-консуль-

танта у просторах аудиторіях або ж за бажання усамітнитися в невеличких комфортних класних кімнатах.

Учителі також мають власний графік роботи, згідно з яким вони поспішають у школу, щоб прочитати лекції, провести інструктаж чи практичні заняття, надати необхідну консультацію тощо. В результаті кожен із учасників навчально-виховного процесу отримує власний вибір для організації своєї діяльності, що не тільки культивує почуття відповідальності за самостійно прийняті рішення, а є основою для проектування демократичних відносин, головною ознакою яких є взаємоповага, взаємозалежність та взаєморозвиток.

Важливою складовою концепції школи є культурно-естетичний, фізичний та творчий розвиток учнів. Саме тому у визначений час (після перерви на ланч) вони поспішають на обов'язкові щоденні заняття в культурному центрі, художніх та музичних студіях, театрі, архітектурній майстерні та на спортивних майданчиках.

У майстерні архітектора на нас очікувала зустріч із чудовим творчим проектом – учні створювали місто своєї мрії з окремими вибудованими житловими кварталами, офісними центрами, пам'ятника-

ми, зонами відпочинку, матеріалом для чого слугували гіпсові форми на основі використаних пластикових упаковок. Такий проєкт має дві мети: ознайомлення з архітектурними стилями та виховання екологічної культури учнів.

Крім того, у дітей розвивається творче мислення, як практично можна застосувати пакування, що залишилося, наприклад, від йогурту, для декорування власного інтер'єру, створення комфорту чи просто естетичної насолоди.

Це чудова ідея, яку слід перейняти і запровадити хоча б заради її неймовірного творчого і виховного потенціалу.

Профільна освіта в Нідерландах спрямована на виховання самостійної, відповідальної, інтелектуально і творчо розвинутої особистості, котра знає, як досягти поставленої мети і прагне до постійного самодосконалення та саморозвитку. Звісно, є багато дискусійних питань: щодо ролі вчителя у процесі самонавчання учнів; наскільки виправданими є відмова від традиційного набору педагогічних методів та прийомів під час уроку та надання широкій автономії учням. Але очевидні позитивні моменти, які кожен із нас повинен для себе відзначити, щоб рухатися далі й успішно розвиватися.

Те, що захоплює в Нідерландах раз і назавжди, коли спілкуєшся з різними людьми в різних ситуаціях – безмежна гордість нідерландців за свою країну, її складну історію, багату культуру, за своє рідне місто, школу, за друзів та колег, за родину і кожну справу, виконану з любов'ю та гідністю. Чи не варто і нам з кожним новим днем поступово відновлювати віру у свої сили, вчитися поважати себе, тих, хто поруч, землю, на

якій народилися і справу, яку виконуємо?

Одне знаю напевно – ведення відкритого діалогу має стати стилем діяльності не тільки нової школи, у якій повинні працювати вчителі, що швидко адаптуються до психофізичних особливостей учнів, освітніх проблем суспільства та родини, мають високий рівень педагогічної свідомості та культури. Діалог має стати провідним принципом співпраці освітніх, громадських та владних інституцій, тому що лише за таких умов можна забезпечити перехід національної школи від простого функціонування до реформування і розвитку. Ефективність реалізації таких нововведень значною мірою залежатиме не тільки від інноваційного потенціалу власне школи, а й від здатності і підготовки громади та адміністративно-управлінської вертикалі сприймати, відкрито обговорювати та реалізовувати ці нововведення. Можливо, тоді і ми з гордістю зможемо сказати – "Це школа, яку побудували ми!".

ЛІТЕРАТУРА

1. Ukraine Public Platform for Educational Reform (UPPER), – <http://www.apsinternational.nl/international/Projects/Ukraine/>
2. School Improvement Partnership. – <http://www.apsinternational.nl/international/knowledgecenter/School+Improvement+Partnership.htm>
3. *Twenty Two Theories*. – Utrecht, APS International Ltd., 2005. – 96 p.
4. Rob Limper. *Parents' role in primary schools*. – VOO-Almere, 2000. – 38 p.

Стаття надійшла в редакцію 1.09.09

У статті аналізуються тенденції розуміння математичної грамотності 15-річних випускників обов'язкового рівня шкільної освіти переважно країн-учасниць ОЕСР (Організації економічного співробітництва і розвитку) та підходи до її оцінювання шляхом участі у міжнародних моніторингових дослідженнях TIMSS та PISA.

В статті проаналізовані тенденції розуміння математичної грамотності 15-річних випускників обов'язкового рівня шкільного освіти переважно країн-учасниць ОЕСР (Організації економічного співробітництва і розвитку) та підходи до її оцінювання шляхом участі у міжнародних моніторингових дослідженнях TIMSS та PISA.

In the article existent tendencies are analysed to understanding of mathematical literacy for the 15-year-old graduating students of obligatory level of school education mainly countries of participants of OECD (Organization of economic collaboration and development) and approaches to its evaluation by participating in international monitoring researches of TIMSS and PISA.

МАТЕМАТИЧНА ГРАМОТНІСТЬ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ

Л.І.Ніцуговська

Протягом довгого періоду в Україні панувала думка про переваги системи її шкільної освіти та математичної зокрема порівняно з багатьма країнами світу. Цьому сприяли не лише високі показники наших школярів на міжнародних олімпіадах, а і майже стовідсоткова успішність та вражаюча кількість випускників-медалістів тощо як домінуючі характеристики якості вітчизняної системи освіти. І тому реформи та педагогічні зусилля в освітній галузі, як правило, зводилися до пошуку шляхів її удосконалення, незважаючи на дедалі більше голосів про невідповідність національних шкіл потребам постіндустріального суспільства інформаційної ери.

Відомий латинський вислів "VITAE NON SHOLAE DISCIMUS" ("для життя, а не для школи ми вчимося") набуває особливої нагальності в контексті потреби виокреслення сукупності математичних знань та відповідних умінь і навичок, необхідних нашим юним співвітчизникам як основи для вироблення раціональності їх мислення, що сприятиме успішній адаптації до реалій життя.

Підтвердження цієї думки було одержано не зовсім звичним способом.

Як тільки літак Королівських авіалій, що пря-

мував за маршрутом "Київ-Амстердам" перетнув повітряний кордон Нідерландів, майже всі пасажери, серед яких – і полтавська делегація, звернули увагу на дивовижний ландшафт унизу. Чітко окреслені зелені прямокутнички луків, пасовиць та нив межували з будівлями не зовсім звичних для нас архітектурних форм і все це різноманіття облямовувалося блакитними каналами різних конфігурацій, адже дві третини території країни розташовані нижче рівня моря. Ми моволі майнула думка, що цей рукотворний ландшафт може слугувати взірцем практичного втілення раціональності мислення жителів Королівства Нідерланди, рівень сформованості якого знач-

ною мірою обумовлюється загальною математичною грамотністю.

Передумовою цього висновку може слугувати те, що багато сучасних психологів розглядають математичні операції як вищий рівень операційної системи у мисленні [1, с. 129].

Адже в реальному житті на кожному кроці доводиться рахувати, розмірковувати, округлювати, підбирати наблизений результат, оцінюючи його вірогідність, давати прогнозні оцінки щодо динаміки розвитку певних явищ тощо, тобто практично займатися математикою. Доцільним є урахування, що операційність, можливість забезпечення того чи іншого теоретичного поняття (факту) числовою оцінкою

завжди високо цінувалася і надавала актуальності пошуку шляхів досягнення конструктивного компромісу між "чистою математикою" та її прагматичною складовою, аналогом якої у європейському вимірі вважається математична грамотність. І тому

в системах освіти багатьох економічно розвинених країн і в Нідерландах зокрема спостерігається тенденція щодо переходу від знаннєвого підходу в опануванні математикою до компетентнісного, тобто до формування відповідних компетенцій у випускників загальноосвітніх закладів. Слід зазначити, що останнє в системі нідерландської шкільної освіти, як правило, пов'язують із поняттям культури обчислень (K.Hoogland, M.Groenestijn, W.Decijferdheid та ін.).

Зокрема, як підкреслюється у протоколах 14-ої міжнародної конференції "The Changing Face of Adults Mathematics Education: Learning from the Past Planning for the Future",

"... операційна культура – це поєднання знань, умінь та особистісних якостей індивідуума, що адекватно забезпечують його потреби у виробленні певних дій при необхідності реагування на кількісні аспекти навколишнього середовища" [6, С.167].

Водночас у Нідерландах поширена думка, що рівень операційної культури індивідуума може слугувати в якості оцінки його компетентності. Саме тому в системі нідерландської початкової освіти значна увага приділяється арифметиці як галузі знань про числа та операції в числових множинах. Останнє не лише формує у школярів уявлення про виникнення та розвиток поняття числа як кількісного аналога реальних речей навколишнього світу, а й навчає їх

05 10 2009 20:11

прийомів та засобів практичних операцій над об'єктами різноманітної природи, забезпечуючи таким чином основу операційної культури.

Слід зазначити, що у вітчизняній психолого-педагогічній та методичній літературі не сформовано однозначного розуміння взаємозв'язку математичної грамотності та операційної культури обчислень випускників обов'язкового рівня загальноосвітніх шкіл, тоді як в освіті європейських країн формування операційної культури учнів загальноосвітніх закладів розглядається як домінуюча складова їхньої математичної грамотності.

Саме останнє і вказує на одну із основних відмінностей між вітчизняною системою математичної підготовки в загальноосвітніх школах та відповідною її організацією в країнах Євросоюзу.

У цьому аспекті доцільно нагадати, що термін "математична грамотність" не є "know how" винятково європейської освіти, про що засвідчує указ, підписаний 31 січня 1714 р. Петром I, де зазначається: "Послажь во все губернии по несколько человек из школ математических, чтобы учить дворянских детей, кроме однодворцев и приказного чина, цифири и геометрии и поло-

жить штраф такой, что невольно будет жениться, пока сего выучится". А священникам суворо заборонялося вінчати дітей дворян без "соизволения" шкільного преподавателя" [4].

Зрозуміло, що протягом такого довгого періоду суспільного розвитку відбулася трансформація поняття "математична грамотність". Вона почала трактуватися не лише як набуття азів математичних знань, а одержала глибше змістове наповнення переважно як дієві математичні знання, уміння та здатність їх використовувати з метою задоволення зростаючих потреб мислячих, креативних і зацікавлених у зростанні якості життя громадян ХХІ сторіччя.

Використання терміна "математична грамотність" дає змогу перенести наголос з оволодіння відповідними знаннями та уміннями, що визначаються програмами загальноосвітніх шкіл, до його результатів у прагматичному розумінні, тобто до здатності учнів використовувати математичні знання в різноманітних ситуаціях, наближених до реалій життя.

Крім того, у майбутньому – це потреба в технологічній, інформаційній грамотності тощо, розвиток яких значною мірою обумовлений саме рівнем практичної математичної

підготовки членів суспільства. Останнє є нагальною проблемою сучасності, про що свідчить участь багатьох країн світу у міжнародних дослідженнях за відповідними моніторинговими програмами. Одержана у такий спосіб інформація аналізується на всіх рівнях управління освітою та на цій підставі своєчасно корегуються напрями, виокреслюються стратегії змін у державній освітній політиці та визначаються реальні шляхи подальшого вдосконалення національної системи загальноосвітньої підготовки в контексті підвищення її міжнародного авторитету.

Щодо математичної освіти, то за останні 20 років серед найбільш поширених у світі міжнародних досліджень доцільно виділити TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) та PISA (Programme for International Student Assessment)

Україна лише у 2007 р. вперше взяла участь у TIMSS – міжнародному порівняльному дослідженні навчальних досягнень із математики й природничонаукових дисциплін випускників початкової та базової шкіл (4-ий та 8-ий класи відповідно), яке було організоване МОН України за підтримки міжнародного фонду "Відродження". У проекті TIMSS-2007 брали участь школярі 59 країн. Одержані результати щодо країн-лідерів подані у таблиці 1 [7].

На думку вітчизняних педагогів, основна причина не зовсім вдалих результатів українських школярів у дослідженні TIMSS полягає не лише у браку необхідного для цього досвіду, а й у тому, що, згідно з міжнародними вимогами цього моніторингу, зміст завдань має суттєво відрізнятися від змісту шкільних програм кожної із країн-учасниць, фокусуючись тільки на її головних змістових лініях. І тому значний обсяг знань, одержаних під час навчання в

Таблиця 1
Навчальні досягнення з математики та природничонаукових дисциплін за результатами TIMSS-2007

Учні 8-х класів		Учні 4-х класів	
Країна	Рейтинг країни	Країна	Рейтинг країни
Тайвань	1	Гонконг	1
Південна Корея	2	Сінгапур	2
Сінгапур	3	Тайвань	3
Гонконг	4	Японія	4
Японія	5	Казахстан	5
Угорщина	6	Російська Федерація	6
:	:	:	:
-	-	Нідерланди	9
:	:	:	:
Україна	25	Україна	26

загальноосвітніх школах, залишився без потреби, але багато із того, що було необхідно для успішного тестування, ще не вивчалось або вже було забутим.

При цьому експерти стверджують, що під час дослідження TIMSS українським школярам, зокрема, початкової школи не вистачало розвинених просторових уявлень, умінь працювати з діаграмами, виявляти закономірності, виконувати набліжені обчислення та використовувати знання із природознавства, тобто загалом їм бракувало математичної грамотності базового рівня, хоча остання і не було предметом саме цього дослідження.

У цьому контексті більш універсальною моделлю освітніх індикаторів, що базуються на оцінюванні грамотності читання, математичної та природничонаукової грамотності як основи функціональної грамотності випускників обов'язкового загальноосвітнього рівня є програма PISA, що у 2009 році була визнаною більше ніж у 62 країнах.

Доцільно нагадати, що програма PISA здійснюється консорціумом, що складається із провідних між-

народних наукових організацій за участю національних центрів та організацій економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Керує роботою консорціуму австралійська рада з педагогічних досліджень (the Australian Council for Educational Research, ACER). Учасниками консорціуму є такі організації: Нідерландський національний інститут педагогічних вимірів (Netherlands National Institute for Educational Measurement, CITO); Служба педагогічного тестування США (Educational Testing Service, ETS); національний інститут досліджень у галузі освіти (National Institute for Educational Research, NIER) у Японії; Агентство Уряду США з проведення різноманітних обстежень (WESTAT).

Метою дослідження знань та умінь учнів за Міжнародною програмою PISA є зокрема одержання надійних відомостей щодо результатів навчання в різних країнах світу, що порівнюються на міжнародному рівні. Процес дослідження поширюється на учнів 15-річного віку. Цей вибір обумовлено тим, що у багатьох країнах у цьому віці завершується обов'язковий рівень шкільної освіти, а програми навчання в різних державах мають багато спільного. Особли-

вий інтерес у цьому моніторингу пов'язаний із можливістю виявлення тих знань, які можуть бути корисними для учнів у майбутньому, а також визначення оптимальних шляхів щодо формування вмінь самостійно їх одержувати та застосовувати, що є необхідним для адаптації в сучасному світі. Саме тому в тестових завданнях PISA від учнів насамперед вимагається самостійно зрозуміти суть проблеми, вибрати доцільний математичний інструментарій для її розв'язання, оцінити одержаний результат та представити його в адекватній формі. Розрахунки, які для цього необхідні, достатньо прості, але перш ніж їх виконати, необхідно проаналізувати деяку практичну ситуацію та вилучити із тексту задачі потрібну інформацію. Наводимо приклад завдання середньої складності, взяте із PISA-2003 [2]:

"На думку геологів, імовірність, що в найближчі 20 років у місті N відбудеться землетрус, два до трьох. Необхідно із п'яти варіантів можливих відповідей, що передають зміст твердження геологів (частина із них містила математичні формули) вибрати одну правильну, а саме: "Ймовірність того, що в наступні 20 років в місті N відбудеться землетрус, більше ніж ймовірність того, що цього не станеться".

Ураховуючи, що серед країн – учасниць Міжнародного проекту PISA немає України, але є Російська Федерація, результати досягнень російських учнів гіпотетично можуть бути використані українськими освітянами як "інформація для роздуму". Зокрема, тільки 40,7 % російських школярів вибрали правильну відповідь у наведеному прикладі, а взагалі найвищий рівень математичної грамотності (6-й) продемонстрували лише 1,6 % російських школярів, тоді як в країнах

ОЕСР таких учнів в середньому 4 %. Водночас, за результатами PISA-2006 серед шістки країн-лідерів (Фінляндія, Тайвань, Гонконг, Південна Корея, Нідерланди, Швейцарія) найвищий рівень математичної грамотності значно більший і становить приблизно 6,7 % – 10,5 % загальної кількості учасників у кожній державі. Водночас, дослідження PISA звертає увагу, що п'ятнадцятирічні учні основної школи недостатньо володіють такими розділами математики, як комбінаторика і функції, не повною мірою уміють інтерпретувати інформацію.

Наприклад, до завдання (PISA-2003) найпростішого рівня може бути віднесено таке: Маша і Коля вчаться в одній школі. Маша живе в трьох кілометрах від школи, а Коля в п'яти. На якій відстані один від одного живуть Маша і Коля?

Коментар: Найбільш поширена помилка – однозначна відповідь на це питання.

Досить проблематичним для учасників тестування залишається вибір вагомих аргументів, що сприяють виокресленню та обґрунтуванню їх власної точки зору в аналізі життєвих ситуацій із застосуванням математичних методів і моделей, особливо коли виникає потреба у використанні навчального матеріалу, одержаного при вивченні інших дисциплін. Це характерно для завдань, що містять запитання на кшталт: "Поясніть, як Ви це зробите?". Наводимо приклад такої ситуації:

"У певній країні із національного бюджету, який становив 600 млн доларів, на оборону виділено 40 млн доларів. У наступному році бюджет на оборону дорівнює 40 млн доларів, тоді як увесь бюджет – 710 млн. доларів. Рівень інфляції за цей період становив 10 %.

а) Вас запросили прочитати лекцію у колі паціфістів.

Ви маєте намір обґрунтувати, що бюджет на оборону за цей період зменшився. Поясніть, як Ви це зробите.

б) Вас запросили прочитати лекцію у військовій академії.

Ви маєте намір обґрунтувати, що бюджет на оборону за цей період збільшився. Поясніть, як Ви це зробите".

Аналіз результатів зовнішнього незалежного оцінювання з математики підтверджує, що навіть випускники загальноосвітніх середніх шкіл не зовсім звичні до нестандартно поставлених задач (у деяких умовах, наприклад, пропонуються надлишкові дані, які просто потрібно відкинути) і у них виникають труднощі, коли необхідна інформація подається у форматі графіків, таблиць, діаграм. Зокрема, українські школярі одержують загалом достатньо високий рівень фундаментальних знань, але впевнено можуть відтворювати їх тільки на класній дошці. Їм складно застосовувати знання до ситуацій, наближених до реалій життя, пов'язаних із навчанням, відпочинком, заняттям спортом тощо, що певною мірою свідчить про наявність у них проблем із математичною грамотністю.

Все вищезазначене ще раз підкреслює актуальність питань, пов'язаних із математичною грамотністю взагалі та для українських школярів зокрема. У цьому контексті зрозумілим є намагання кожної країни, що не потрапила в групу лідерів, виробити дієві освітні стратегії щодо покращення наявної ситуації.

Наприклад, уряд Великобританії замовив групі фінансових консультантів дослідження щодо взаємозалежності розвитку економіки країни та рівня математичної грамотності її громадян.

Було досліджено, що слабка математична грамотність жителів Об'єднаного Королівства Великобританії обходиться платникам податків цієї

країни майже у 2,5 мільярди фунтів стерлінгів щорічно. При цьому, приблизно у семи мільйонів жителів Великобританії знання математики не кращі ніж у їхніх дев'ятирічних співвітчизників. В результаті вони менше займаються і частіше втрачають роботу.

Крім того, труднощі з обчисленнями є обмежувачим фактором протягом усього життя. На думку експертів впливової британської газети "The Independent", здатність упевнено рахувати є не тільки визначальним чинником при прийомі на роботу, але й важлива для економіки держави та єдності суспільства загалом.

Усвідомлення наслідків ситуації, що склалася з математичною грамотністю в суспільстві, знайшло відображення в реакції банківського сектора британської економіки. Зокрема банк "Barclays" першим в Об'єднаному Королівстві вирішив підтримати вивчення математики у загальноосвітніх закладах і виділив 1,2 мільйони фунтів стерлінгів на те, щоб направити своїх співробітників у школи, де вони (БАНК???) будуть допомагати навчання практичних основ математики [5].

Тенденції щодо активного залучення громадськості та бізнесу до розв'язання освітніх проблем тією чи іншою мірою є характерними для економічно розвинених країн. Останнє, як правило, супроводжується проведенням наукових досліджень, метою яких є встановлення реальних причин наявного стану функціональної підготовки 15-річних випускників обов'язкового рівня освіти в галузі читання, природознавства та математики, зокрема з виробленням ефективних стратегій щодо підвищення їх якості.

Наприклад, дослідження американських педагогів засвідчують, що однією

із головних причин відставання в галузі математичної освіти (28 позиція за результатами PISA-2006р.) є брак у юних громадян США розуміння цінності і значущості математики в розв'язуванні практичних, реальних життєвих проблем. Більшість американських школярів бачать у математиці лише своєрідний тренінг для підготовки до тестів та беззмістовне зубріння значної кількості формул та теорем, що може бути віднесено до наявності кризових тенденцій в чинних традиційних підходах до навчання математики в США. І тому у відповідні державні стандарти шкільної математики чітко прописані, як керівництво до практичних дій, цілі формування математичної грамотності, досягнення яких буде ініціювати нові навчальні стратегії, що, на думку розробників держстандартів, зможуть:

- ♦ навчити школярів цінувати математику як науку і навчальний предмет;
- ♦ виховати в учнів впевненість у власних математичних силах;
- ♦ сформувати вміння розв'язувати математичні задачі і проблеми;
- ♦ розвинути комунікативні математичні вміння;
- ♦ навчити школярів розмірковувати [3].

Однак, потрібно мати на увазі, що успішне вирішення проблем, пов'язаних з освітою, у будь-якій країні не може бути спонтанним, а потребує, як засвідчує практика, системних перетворень на рівні держави.

У цьому аспекті природно, і для України зокрема, постає питання, наскільки результати міжнародних досліджень щодо оцінювання математичної грамотності важливі для певного суспільства і чи потрібно змінювати чинну систему оцінювання якості математичної підготовки, а відповідно й методичні підходи до організації навчання математики в загальноосвітніх школах.

Водночас, при відповіді на це питання важливим є враховувати намагання України стати рівноправним членом європейського освітнього простору. Це, своєю чергою, потребує не лише фіксації стану неповної відповідності чинної системи організації шкільної освіти в загальноосвітніх закладах сучасним вимогам постіндустріального суспільства, а й пошуку причин та шляхів виходу із цієї ситуації. Зрозуміло, що цей процес потребує ретельного аналізу у межах "Філософії освіти" та "Економіки освіти".

Ознайомлення з досвідом організації нідерландської системи освіти дає змогу методом аналогій виокреслити декілька важливих чинників, недооцінка впливу яких на результативність навчально-пізнавальної діяльності школярів загальноосвітніх шкіл суттєво обмежує їхні можливості щодо опанування дієвих основ функціональної грамотності.

Перш за все, це стосується підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах. З одного боку, для України властиво зниження в суспільстві рейтингу професії вчителя, що характерно не тільки для нашої держави, наслідком чого є намагання молоді вибрати більш престижні професійні напрями діяльності. Саме тому у багатьох країнах світу постійно відчувається дефіцит кваліфікованих учителів. Наприклад, у Нідерландах він становить близько 170 тис. осіб.

З іншого боку, потрібно враховувати наявність жорсткої конкуренції на ринку освітніх послуг між ВНЗ у будь-якій країні світу взагалі та в Україні зокрема. Адже, за даними МОН України, в нашій державі – близько 900 ВНЗ усіх рівнів акредитації і форм власності. Для довідки: в системі нідерландської вищої професійної освіти близько 60 інститутів та 14 академічних

університетів, але при цьому чисельність населення Королівства не перевищує 16 млн жителів, що майже втричі менше, ніж в Україні. Останнє змушує кожен ВНЗ будь-якої країни та нашої зокрема виробляти власну стратегію виживання, реалізація якої призводить до появи серед студентів-першокурсників значної кількості молодих людей, далеких за інтересами від педагогічних проблем теорії і практики взагалі та шкільної освіти зокрема. Останнє обумовлює низьку мотивацію до опанування професійно орієнтованими та спеціальними навчальними дисциплінами, в результаті чого загальноосвітня школа нерідко поповнюється фахівцями з невисокою кваліфікацією.

Однак вищезазначене – не єдина проблема нашої держави, пов'язана з питаннями забезпечення кваліфікованими кадрами системи шкільної освіти. Не менш важливі у цьому аспекті і соціально-економічні чинники, а саме: фінансування освіти за залишковим принципом, низька заробітна плата і соціальна незахищеність (особливо молодих фахівців), наявність достатньо великого прошарку вчителів передпенсійного та пенсійного віку, що певною мірою обмежує їхні можливості щодо професійного самовдосконалення тощо.

Крім того, *певна індивідуальність громадянської та батьків до ефективності організації навчального процесу в загальноосвітній школі у поєднанні з жорстко структуризованою системою управління на відміну від автономії шкіл в нідерландській освіті.*

Ураховуючи вищевикладене, доцільно ще раз підкреслити:

згідно з міжнародними дослідженнями PISA, 15-річні школярі Нідерландів займають стабільно високі місця (4-те або 5-те) щодо рівня математичної грамотності. Водночас,

згідно з TIMSS-2007, рівень навчальних досягнень учнів четвертих класів лише на 9-й позиції, отже, спостерігається позитивна тенденція щодо підвищення якості математичної підготовки в середній школі.

Цей факт, на нашу думку, не випадковий, його поява обумовлена особливостями організації системи навчальної діяльності учнів нідерландських шкіл. У контексті впливу на формування математичної грамотності особливої ваги, на нашу думку, набувають такі.

По-перше, це *чітко відпрацьована технологія формування відповідалної (за свої вчинки, поведінку, за вибір траєкторії в навчанні, за опанування цінностями демократичного суспільства тощо) особистості*, здатної до самовизначення і самореалізації, до рефлексивного аналізу власної діяльності і самостійного прийняття рішень та доведення їх до логічного завершення. Тому не випадково в Нідерландах учнів уже середньої школи називають студентами, підкреслюючи цим престижність освіти взагалі та повагу суспільства до кожного із учасників цього процесу зокрема.

По-друге, це *виважена переорієнтація традиційних стратегій навчання шкільних предметів і математики зокрема на мультимедійні технології*. Останні надають широкі можливості для виокреслення індивідуальної траєкторії в опануванні певної дисципліни, тому що комп'ютерна версія, тобто дизайн дидактичної розгортки її розділів орієнтований, перш за все, на самостійну когнітивну діяльність школярів і загалом відповідає універсальній моделі діяльності.

Саме тому структура дизайну дидактичної розгортки певного розділу дисциплін і математики зокрема повинна, на нашу думку, містити базові позиції, такі як:

1) доцільність – виокреслення та постановка проблем, пов'язаних із навчальним матеріалом розділу, їх формулювання, мотивація, імплікація (розгортання);

2) презентація – пред'явлення й сприймання семантизації (розкриття змісту нових термінів, понять тощо) та первинного засвоєння основних позицій навчальної теми як ілюстрації можливих підходів до аналізу й обґрунтування та вибору способів розв'язання певного спектра різноманітних завдань теми;

3) тренування – оволодіння навичками та вироблення вмінь аналізу умови задачі, її ідентифікації, встановлення змістовної схожості та відмінностей, знаходження необхідних формул та використання необхідних обчислювальних алгоритмів;

4) трансфер – перенесення сформованих умінь на нові тематичні області, які можуть бути зведені до уже відомих аналогів розв'язання;

5) практичне підтвердження – демонстрація універсальності математичних засобів при розв'язанні задач, пов'язаних із різноманітними сферами людської діяльності.

Нідерландським освітянам вдається створювати такий дизайн дидактичної розробки з математики, що має спонукальний до одержання математичних знань характер і узгоджується з ідеями інтенсивного навчання.

Приклад – ліцей "Амадеус" (м. Утрехт), у якому 90 школярів класу під керівництвом учителя та трьох помічників самостійно опрацьовують навчальний матеріал із математики, використовуючи персональний комп'ютер та відповідну дидактичну розробку. При цьому результатом опрацювання відповідного навчального матеріалу є індивідуально розроблений нав-

чальний продукт, який може бути представлений у формі гри, пакету рекомендацій, казки, довідника тощо, який підлягає оцінюванню та поповнює портфоліо учня.

При такому підході і створюється активне навчальне середовище, що передбачає не просту репродукцію знань, а перенесення школяра в ситуацію, у якій може формуватися у першому наближенні модель базової математичної грамотності.

По-третє, **це чітко налагоджений моніторинг якості навчальних досягнень учнів засобами СІТО, що більш відомий як СІТО-тестування.** Саме його результати надають можливість на кожному освітньому рівні оцінити не лише рівень функціональної грамотності, математичної зокрема, а й спрогнозувати можливий розвиток потенціалу особистості на рівні школи та внести, при потребі, необхідні корективи у відповідний план її розвитку як керування до дії. У цьому аспекті особлива вага надається обов'язковому державному СІТО-тесту після закінчення початкової школи незалежно від її типу (державна, приватна тощо). Слід зазначити, що не більше ніж 40 % учнів успішно складають цей тест і результати тестування є підставою рекомендації для батьків щодо вибору подальшої освітньої траєкторії для кожного учня. Статистика засвідчує, що саме ці 40 % випускників початкової школи мають реальні шанси одержати надалі якісну освіту в інститутах або класичних університетах, тоді як 60 % школярів буде рекомендовано продовжити навчання у середніх школах, що орієнтовані на професійну підготовку. Звернімо увагу, що і суспільство, і батьки учнів погоджуються з технологією СІТО-тестування на кожному освітньому рівні, що сприяє не лише формуванню освіченої національної еліти, а й надає реаль-

ні можливості кожному школяреві одержати професію, яка найбільшою мірою відповідає його наявному потенціалу та задовольняє внутрішні потреби особистості.

Отже, все вищевикладене засвідчує, що проблема формування математичної грамотності як складової функціональної у 15-річних випускників загальноосвітніх шкіл (обов'язкового рівня) є однією із ключових проблем сучасної освіти в економічно розвинених країнах. Вона постійно перебуває в центрі уваги не лише освітянського загалу та відповідних управлінських органів, а й громадськості, батьків та суспільства. Щодо України, то доцільною є більш активна її участь у міжнародних моніторингових дослідженнях для усвідомлення реального стану математичної грамотності українських школярів порівняно з учнями країн Євросоюзу тощо, адже це надасть можливість формувати кожному учню індивідуальні освітні траєкторії з урахуванням рівня опанування ним функціональною грамотністю та математичною зокрема. Такий підхід є достатньо прогресивним, адже він цілеспрямовано працюватиме на майбутнє кожного юного громадянина країни в контексті підвищення його адаптаційних можливостей щодо вирішення різноманітних життєвих проблем. При цьому існує велика вірогідність, що такі освітні новації можуть позитивно вплинути не лише на результати зовнішнього незалежного оцінювання щодо математичних досягнень українських випускників середніх загальноосвітніх шкіл, а й сприятимуть розвитку їх індивідуальних здібностей, що відповідатиме сучасним євроінтеграційним тенденціям у галузі освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пиаже Ж. *Избранные психологические труды / Ж. Пиаже ; [пер. с франц.]*. – М. : Просвещение, 1969. – 659 с.
2. *Примеры заданий, проверяющие математическую грамотность*. http://www.centeroko.ru/pisa_pub.htm. 27.03.2008р.
3. Чошанов М. А. *Анализ стандарта школьной математики в США*. <http://www.oim.ru/reader@nomer=151.asp>
4. <http://newsway.ru/> *Новости и образование // История // 31.01.2007.*
5. <http://www.info@adelanta.info06.01.2009>
6. Hoagland K. *Towards a multimedia tool for numeracy education. Proceeding of the 14th International Conference of Adult Learning Mathematics (ALM)*. – University of Limerik, Ireland. – С.165-176.
7. *Trends in International Mathematics and Science Study. TIMSS-2007*. <http://www.nces.ed.gov/timss/results07.asp>

Стаття надійшла в редакцію 1.09.09

Стаття розглядає тенденції інноваційного розвитку освіти Нідерландів, місце інновацій у діяльності закладів початкової та середньої освіти цієї країни.

Статья раскрывает тенденции инновационного развития образования Нидерландов, место инноваций в деятельности заведений начального и среднего образования этой страны.

Paper tells about innovations in the educational system of the Netherlands, role of innovation in primary and secondary educational institutions of this country.

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ НІДЕРЛАНДІВ

Л.М.Ищенко

Інновації на системному рівні

У Нідерландах першочерговим завданням держави є неухильне дотримання інноваційності в освіті. Уряд взяв курс на надання більшої автономії школам, підвищення рівня їх свободи (дерегулювання) та їх звітності перед державою і суспільством за досягнуті результати. Така державна інноваційна політика в галузі освіти надає більше простору для творчого підходу до вирішення освітніх завдань, підвищення професійного рівня працівників освіти, їх ефективнішого використання. Дерегулювання створює більше простору для шкіл, які можуть ефективніше реагувати як на сучасний, так і на потенційний місцевий контекст. Уряд щорічно оприлюднює звіти і доповіді з найактуальніших питань розвитку освіти: "Інновації", "Якість", "Управління школою", "Успішність".

У цих доповідях указано актуальний стан справ у досліджуваній сфері, а також заходи, які держава запланувала на майбутнє. Помітним досягненням держави є адресне фінансування шкіл у вигляді грантів, яке почалося у 2005 р. і здобуло загальну підтримку і схвалення. Політичні наміри уряду супроводжуються відповідними практичними заходами із їх упровадження, рефлексії результатів, розробки подальших планів. Такий шлях обрали у Нідерландах для забезпечення наступності і послідовності у здійсненні освітньої політики.

Але існує і зворотний процес. Одночасно з дерегулюванням та посиленням автономії школи отримують можливість звернутися по допомогу з питань управління школою, викладацької діяльності, досягнення внутрішньої якості школи до структур підтримки на зразок APS, Q*Primaair.

Серед державних пріоритетів у галузі освітньої політики – підвищення результативності навчання дітей. Ця мета досяжна лише за умови активної участі учителів у оновленні освіти, зокрема, початкової. Активні учасники цього процесу отримують фінансові заохочення.

У Нідерландах з 2005 р. діє "Рамковий план впровадження інновацій" (*Raamplan Innovatie*). Проект отримав фінансову підтримку, організовано мережу сприяння поширенню наукових знань через організацію конференцій і базу даних.

У 2007 р. розпочато субсидювання проекту "Школи взаємно навчаються".

Загалом усі заходи популяризації інновативності стимулювали значне поширення "прикладів ефективної педагогічної практики", забезпечили наступність і послідовність супутніх заходів.

На загальнодержавному рівні працює Рада інноваційного проекту середньої освіти (*VO-raad*). Вона покликана сприяти покращенню якості середньої освіти шляхом популяризації інноваційної діяльності на рівні школи. Проект також сприяє обміну досвідом між школами.

У своїй діяльності Рада інноваційного проекту керується Програмою інноваційного розвитку середньої освіти. Рада має незалежний статус і передбачає участь у своїй роботі громади.

Наприкінці травня 2008 р. представники вищих навчальних закладів та науковці Нідерландів відвіда-

ли низку середніх шкіл країни. Головною метою візитів був огляд інноваційного руху закладів середньої освіти. За загальним визнанням, найцікавішими темами інноваційних проектів є проекти з цифровими освітніми ресурсами, які дають змогу вчителям упорядкувати власні навчальні програми і відкрити до них доступ учням. Це новий багатообіцяючий шлях розвитку шкільної освіти.

Ще один важливий інноваційний крок зробили вищі навчальні заклади. Вони почали надавати науково-методичні консультації школам, навчати працівників середньої ланки освіти швидко реагувати на зміни в житті суспільства, займатися дослідницькою діяльністю. Це взаємопроникна інновативність, адже викладачі, збагачуючи знання інших, також збагачують особистий педагогічний досвід і розширюють теоретичні знання про інноваційний рух.

У Нідерландах працює 8 000 базових шкіл, і всі вони дуже різні. Базова школа як інститут виникла досить недавно, 1985 р. Доти ж існували садочки для дітей від 4 до 6 років і початкові школи для дітей 6-12 років. З введенням базової школи багато що змінилося. У повсякденній практиці школи дотепер зайняті реалізацією нового підходу. Одні школи просунулися на цьому шляху далі, ніж інші. Методи їх роботи також різні. Те загальне, що об'єднує всі школи, пов'язано з їх функціями і законодавчо затвердженими завданнями.

Школи в Нідерландах виконують три основні функції:

- ♦ участь у формуванні особистості учня, що розглядається як частина їх виховання;

- ♦ участь у соціальному і культурному формуванні учнів, у вихованні громадянської самосвідомості та відповідальності;

- ♦ участь у підготовці до майбутньої професії і функціонування на ринку праці.

Завдання базових шкіл витікають з указаних основних функцій. У "Законі про базову освіту" 1985 р. вони формулюються так: "Навчальний процес слід організовувати так, щоб надати учням можливість безперервного розвитку. Навчальний процес потрібно орієнтувати на індивідуальний розвиток кожного учня. Навчання потрібно націлювати на емоційний і розумовий розвиток, на розвиток творчих здібностей, а також на придбання необхідних знань, соціальних, культурних і фізичних навиків. Організація навчання базується на принципах мультикультурного суспільства.

Стаючи на інноваційний шлях, школа у Нідерландах обирає одну із інноваційних концепцій і розробляє власний інноваційний проект. Загалом інноваційні проекти можна поділити на кілька підрозділів: "Культура, спорт, наука, освіта", "Школа і суспільство", "Професійний розвиток учителя" "Використання ІКТ в освітньому процесі", "Організація та участь в академічних програмах", "Багатовекторна програма розвитку учня", "Спеціальна освіта і догляд", "Якість освіти". Ось приклад одного з інноваційних проектів – інноваційна програма "Розвиток куль-

тури на основі освіти", ліцей "Amadeus", Утрехт.

Останні кілька років ліцей "Amadeus" працює над розробкою навчальної програми з теми "Розвиток культури на основі освіти". У коледжі глибоко вивчають культурну спадщину нації у поєднанні з різними художніми дисциплінами (архітектура, образотворче, музичне, театральне, хореографічне мистецтво).

Інновації:

Мистецтво і культура – це засіб навчання. В основі інноваційної освітньої концепції цього навчального закладу покладено культуру. Це основа освітньої діяльності ліцею Amadeus, а також основа для розробки навчальних програм з усіх предметів і галузей знань. Важливим принципом є те, що вивчення художніх дисциплін має сприяти підвищенню мотивації і максимального розвитку власного стилю навчання студента.

П'ять випробуваних часом інноваційних концепцій у школі Нідерландів

Незважаючи на значні внутрішні відмінності між базовими школами, серед них можна виділити п'ять характерних напрямів: дальтонські школи, школи Френе, Йена-план-школи, школи Монтесорі і вільні вальдорфські школи.

Їх об'єднує інноваційний підхід до освіти, роз-

роблений у рамках самостійної педагогічної концепції, заснованої на певному погляді на людину і суспільство. Центральне місце тут відводиться формуванню дитини як самостійної і відповідальної особи. Кожна педагогічна концепція проявляється у практичній роботі школи, яка в індивідуальній манері виконує завдання освіти, узгодивши напрями своєї діяльності з можливостями і здібностями окремих учнів.

1. Дальтонська школа

На сьогодні, за даними Нідерландської асоціації дальтонських шкіл, до прихильників цієї концепції належить 341 основна школа, 22 навчальних заклади для здобуття середньої освіти та 19 закладів НВО-рівня.

Їх кількість зростає, оскільки цей підхід довів свою педагогічну цінність. Крім цілісного використання, багато шкіл застосовують окремі елементи Дальтон-плану.

2. Вільна вальдорфська школа

У Нідерландах – близько 100 шкіл-прихильників Вальдорфської педагогіки. Союз вільних (вальдорфських) шкіл проводить активну наукову, просвітницьку, громадську роботу. Вальдорфська школа прагне до гармонійного розвитку усіх якостей дитини: не лише розумової, але й емоційної сфер. На практиці це означає додаткові заняття з живопису, драми, музики, праці, ремесел, евримиї (мистецтва руху).

3. Рух шкіл Френе

У нідерландському русі шкіл Френе бере участь 17 шкіл, які керуються п'ятьма правилами: потрібно жити в нормальному руслі – разом з іншими дітьми – але незалежно – працювати над цікавими проектами, що дарують досвід – разом нести відповідальність за взаємовідносини. У школах руху Френе важливе місце відводять вивченню ІКТ.

4. Нідерландська асоціація Йена-план-шкіл

Асоціація включає 207 шкіл. Усього 220 шкіл

пов'язані з асоціацією Йена-план: серед них громадські, протестантські, католицькі і спеціальні школи. Головна ідея концепції – "всі люди різні". Наприклад, міська школа відрізняється від сільської. У кожній школі – сильні і слабкі сторони. Однак, усі школи Йена-план дотримуються спільних основних принципів обраної педагогічної концепції: поєднання індивідуалізації навчально-виховного процесу з колективною діяльністю учнів.

5. Нідерландська Монтессорі-асоціація

У країні існує більше ніж 160 акредитованих шкіл та дитячих груп Монтессорі, де загалом навчається 40 000 учнів.

Нідерланди також мають двадцять шкіл середньої освіти, що працюють за принципами Монтессорі, охоплюючи загалом 10 000 учнів.

Вирішення проблеми – стимул для інноваційної діяльності

♦ У стрічці новин року на сайті Міністерства освіти, культури і науки Нідерландів від 4 червня є повідомлення про виділення урядом 20 млн євро для новаторських експериментів, покликаних на полегшення ситуації із недостатньою кількістю учителів.

В основу покладено ідею активного використання ІКТ для заміни учителя у випадках, коли це можливо без втрати якості надання освітніх послуг, збільшення робочого навантаження. Передбачається, що експеримент почне діяти на початку 2010/11 навчального року.

♦ На тому ж сайті у новинах від 2 вересня 2009 року знаходимо повідомлення про виділення 14 млн євро для інноваційних підходів до вирішення тієї ж проблеми у мережі навчальних закладів середньої професійної освіти. Держава підтримує створення шкільної мережі версії 2.0, яка відкриє двері навчальних закладів навіть під час канікул, продовжить

час виконання навчальних проектів. Також суттєвим є те, що використання ІКТ дає освіті змогу більше персоналізуватися.

Підсумок

Єдиний шлях для освіти Нідерландів – прагнути кращого, передавати набути знання та досвід, бути незалежним інноватором, проводити практичні дослідження, підтримувати починання інших. Найціннішим здобутком інноваційного розвитку освіти є новаторське мислення учителя. Важливо, щоб ентузіазм починався в стінах школи. Енергія, яку вчителі-інноватори передають своїм колегам, безцінна. Гаслом освітньої діяльності у Нідерландах є: "Давайте змінимо напрямок інноваційної ініціативи замість "Для Вас" на працюймо "Разом з Вами".

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформаційний ресурс Ради інноваційного проекту середньої освіти Нідерландів <http://www.durvendelendoen.nl>
2. Kwaliteitszorg, innovatie en schoolontwikkeling. Eindrapport. BO-PO-projectnummer 413-07-003. Groningen/Leuven, juli 2008. rh Hofman. R. Vandenbergh. B.J. Dijkstra
3. Пять испытанных инновационных концепций. Редакция Арно Й. Маарсхалкервеерд. Общій педагогический учебный центр (APS) Нидерланды, 1995.
4. 20 miljoen voor innovatieve oplossingen lerarentekort // <http://www.minocw.nl/actueel/nieuws/35864/20-miljoen-voor-innovatieve-oplossingen-lerarentekort.html>
5. 14 miljoen euro voor innovatieve aanpak lerarentekort in mbo // <http://www.minocw.nl/actueel/nieuws/35969/14-miljoen-euro-voor-innovatieve-aanpak-lerarentekort-in-mbo.html>
6. Нідерландська асоціація дальтонських шкіл <http://www.dalton.nl/>
7. Союз вільних (вальдорфських) шкіл <http://www.vrijescholen.nl/>
8. Рух шкіл Френе <http://www.freinet.nl/>
9. Нідерландська асоціація Йена-план-шкіл <http://www.jenaplan.nl/>
10. Нідерландська Монтессорі-асоціація <http://www.montessori.nl/>

Стаття надійшла в редакцію 1.09.09

У редакцію надійшли нові книги

ПРИРОДНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАХОПЛЕННЯ /

Iris de Leeuw. Natural Learning as a Passion. –
Glethoorn-Ten Brink, Meppel, 2005. – 96 с.

APS-International (Національний центр удосконалення шкільництва) у м. Утрехті (Нідерланди) – це установа, що надає професійні послуги (консультації, тренінги тощо) для тих, хто працює в освітній галузі. Місія APS – інвестування у потужне, значиме, дієве навчання (*investeren in krachtig leren*). Навчання розглядається як нескінчений процес для кожної особистості та як єдиний процес для кожної особистості та як єдині, навчання – це соціальне мистецтво. "Природне навчання" базується на новій парадигмі, новому погляді на навчання.

У виданні "Natural Learning as a passion" / "Натуральне навчання як захоплення" нідерландська художниця Айріс де Ліув детально розповідає про концепцію "природного навчання" та її художнє втілення в оформленні фойє APS. Це – спільний проект адміністрації, співробітників APS та творчого колективу архітекторів, художників, дизайнерів.

У передмові Голова ради APS веде мову про те, як був започаткований означений проект. У першому розділі Герард ван ден Ховен, генеральний менеджер APS, розповідає про мету проекту. Другий розділ описує втілення проекту на різних стадіях творчого процесу. Третій розділ – це фотографії і тексти про художнє втілення концепції природного навчання в оформленні фойє APS.

З фотографій бачимо, що художниця Айріс де Ліув створила спіральний, яскравий, кольоровий хвилеподібний рух у просторі фойє. Висхідною точкою художнього образу є "стрічка Мьобіуса", яка перетинає приміщення, "створюючи" простір у просторі, що символізує природне навчання. Полотно стрічки і стіни покриті написами (текстами) про основні положення концепції природного навчання: *бурхлива творчість та взаємодія, репрезентація та краса, інтелект та емоції*.

Цей витвір мистецтва втілює складники природного навчання – енергію, мобільність, творчість, дисципліну, безперервність, протистояння і трансформацію.

В.О.Цехановська

У редакцію надійшли нові книги

**МАРТУРІЯ: ПІД ОДНИМ ДАХОМ/
Marturia: samen onder een dak.** – Comm'Art,
Assen, 2008

"Marturia: samen onder een dak" – брошура про школу "Компас" / Het Kompas – інноваційний навчальний заклад християнської спрямованості, що у м. Ассен, столиці провінції Дренте, Нідерланди.

Грецьке слово "мартуріон" (або "мартурія") перекладається як "свідчення", "очевидець", "свідок". В Новому Заповіті слово "мартуріон" найчастіше використовується відносно Євангелія, і, передовсім, його свідчення про спасіння (Джон Ф. МакАртур. Тлумачення Першого Послання до Коринтян, <http://www.church.kiev.ua/Librery/htm/interpretation/00192.htm>)

На сторінках брошури фундатор і перший директор "Компаса" Альберт Фельтхаус / *Albert Velthuis*; директор "Компаса" Денніс Ассінк / *Dennis Assink*, бургомістр Арсена Сікко Хелдоорн, архітектор Рاینер Геррітсма та інші розповідають про те, як в Ассені з'явилася ідея збудувати школу, церкву і житловий будинок під одним дахом, які переваги такої багатофункціональної будівлі. Брошура має зокрема такі розділи: "Радий, що ця будівля є", "Красивий орієнтир міста", "Marturia виглядає цікаво та потужно", "Жоден проект не є настільки складним", "Компас" вказує шлях у школу завтрашнього дня", "Фантастичний величний вигляд", "Зручність для клієнта, ефективність нашої роботи" та містить багато фотографій дизайну школи "Компас" (www.kompasassen.nl).

Взаємини між школою і батьками - важливе питання, що стоїть на порядку денному освітньої спільноти Нідерландів: у школі серед учителів і адміністрації, на всіх рівнях, від дошкільної до спеціальної та вищої освіти, а також на національному рівні. У зв'язку з цим постійно використовують термін "співпраця" (освітня). Але що цей термін означає і як кожна школа формує співпрацю з батьками?

Отношения между школой и родителями - важный вопрос, который стоит на порядке дня педагогического сообщества Нидерландов; в школе среди учителей и администрации, на всех уровнях, от дошкольного до специального и высшего образования, а также на национальном уровне. В связи с этим постоянно используется термин "сотрудничество" (педагогическое). Но что этот термин означает и как каждая школа формирует сотрудничество с родителями?

The relation between school and parents is an important item on the agenda in the Netherlands: at the school and school board level but certainly also at the national level, and at all levels of education, from pre-primary to even post-secondary vocational education. The term (educational) partnership is regularly used for this relation. But what does this term mean and how do you, as a school, shape this partnership, together with parents?

СПІВПРАЦЯ МІЖ ШКОЛОЮ І БАТЬКАМИ

У інтересах дитини

Kees de Wit / Cees de Wit¹

У цій статті ми будемо говорити про початкову школу (для дітей від 4 до 12 років). Однак, досвід показує, що основоположні позиції можна легко застосувати до ясельного, інших форм дошкільного виховання та освіти, професійно-технічної освіти. Зрозуміло, що між цими рівнями освіти є суттєві відмінності. І, звичайно, ці відмінності впливають на стосунки між школою (інститутом) і батьками². Наприклад, відрізняється тривалість перебування дітей у школі, так само як і вік дітей та ступінь особистої відповідальності дитини за її вчинки. І природно, що у міру змушнення дітей їх батьки дедалі більше відходять на задній план. Є також відмінності в оснащенні педагогічних працівників та навчально-виховних кімнат, у яких вони працюють. Але ці відмінності насамперед впливають на методи, які школа застосовує для реалізації обраного нею педагогічного бачення. Однак, багато методів, які використовуються в галузі початкової освіти для формування відно-

син із батьками, після деякої корекції можна використовувати і в яслах, і в закладах середньої освіти.

1. Співпраця як свідомий вибір

На практиці співпраця – не очевидний і єдиний вибір для залучених сторін. Часто батьки вибирають інші позиції. У крайніх випадках ми, з одного боку, маємо активних батьків, охочих брати участь у життєдіяльності школи, а з іншого – пасивних споживачів, яких ледве можна побачити на порозі школи. Є батьки, чийм єдиним засобом спілкування зі школою є телефон, і є ті, хто прагне бути активним гравцем команди під назвою "Школа моєї дитини" (таблиця 1).

Ролі, вказані у паралельних комірках, розглядаються як комплементарні. Однак, свідомо чи несвідомо, сама школа не завжди обирає для себе комплементарну роль стосовно батьків. Якщо батьки, наприклад, обирають позицію "постачальника" дітей, то здебільшого школа

буде не задоволена нав'язаною їй роллю "отримувача" дітей. Зрештою, вона має власну концепцію плідних зв'язків із батьками.

Така ситуація приховує певні ризики. Адже кожна роль має власний паттерн очікувань, який визначає відповідну поведінку як для вас, так і для вашого партнера. Саме по собі це не погано. Однак, часто ролі батьків та школи імпліцитні. Все йде добре доти, доки проблеми не почнуть тиснути на встановлені стосунки. Наприклад, коли викладачі і батьки протистоять проблемі і розходяться в думках про те, як це потрібно робити.

Звичайно, це не ідеальний момент, щоб безболісно спілкуватися про відмінності в очікуваннях і концепціях, але діалог такого змісту повинен відбуватися якомога швидше. Іноді ситуація стає ще складнішою: позиції партнерів стають протилежними.

Ролі від "а" до "г" тією чи іншою мірою ставлять батьків за межами спільноти. Ролі "д" та "е" розгля-

¹Джерело: <http://www.ecnais.org/> (міжнародна асоціація співпраці між національними асоціаціями незалежних шкіл в країнах Європи). Про автора: Cees N.M. de Wit - старший радник організації сприяння освіти "KPC Groep", Нідерланди. Серед його інтересів - нові форми навчання, соціально-педагогічні завдання, місія школи, партнерство школи та батьків, виховання молоді та молодіжна політика. Електронна адреса: c.dewit@kpcgroep.nl

²Для спрощення будемо говорити про батьків, усвідомлюючи той факт, що багато дітей живуть у неповних сім'ях або з опікунами.

Таблиця 1. Короткий огляд можливих ролей батьків та школи

Ролі батьків

- а) (Нібито) член шкільного правління
- б) «Постачальник» дітей
- в) Пасивний / критично налаштований споживач / клієнт, покупець послуг
- г) Зацікавлена сторона та / чи уповноважений перевіряючий представник місцевої спільноти
- д) Активні батьки, постачальник и послуг
- е) Партнер

Ролі школи

- а) Виконавець рішень правління
- б) «Одержувач» дітей
- в) Постачальник послуг
- г) Кінцева відповідальна сторона, той, хто звітує перед стейхолдерами та місцевою громадою.
- д) Споживач послуг батьків
- е) Партнер

дають батьків як членів живої навчальної шкільної громади, або ж змушують батьків так вважати.

Ускладнені умови гри, поки не зроблено жодного вибору

Коротко кажучи, рольова взаємодія між батьками та школою часто вельми складна. Це може призвести до розчарування і навіть конфліктів, зокрема, якщо ролі школи і батьків не комплементарні.

Свідомий вибір комплементарного набору ролей прояснить ситуацію і зробить її краще керованою. Зрозуміло, що такий вибір не виключає можливості того, що школа і батьки у будь-який момент можуть змінити свої ролі на інші.

Водночас фундаментальним вибором зроблено важливий крок назустріч спільності – школа і батьки починають дедалі частіше вибирати співпрацю. Наступний крок – гарантувати, що цей вибір став елементом культури спілкування і навчально-виховного процесу шкільної громади.

2. Співпраця, що заснована на спільних інтересах

Про спільний інтерес детальніше

Батьки, як і школа, прямо залучені до виховання і спрямування життя дітей. Батьки і школа мають спільний інтерес, для задоволення якого пот-

рібно створити оптимальні умови розвитку і навчання дітей у школі і вдома. Об'єднавши зусилля, вони можуть зробити для дітей більше, ніж кожен партнер поодиноці.

Усвідомлення спільності інтересів особливо цінне з точки зору подолання проблем, лівова частка яких пов'язана з дедалі більшою багатоманітністю і багатокультурністю суспільства. Школа працює з представниками культур із різними системами цінностей, педагогічними традиціями і методами. Ось чому школа постійно відчуває необхідність співпраці з батьками для вироблення взаємоприйнятних шляхів вирішення проблем. Школа розуміє, що батьки також стикаються з подібними проблемами, але в сенсі соціалізації членів їх сім'ї. Ось чому школі так важливо обговорювати можливі відмінності у педагогічних методах і баченнях з батьками.

Співпраця має додаткову вартість. Це припущення підтримується дослідженнями, проведеними Хендерсоном (Henderson), Епштейном (Epstein) та багатьма іншими дослідниками.

Батьки можуть позитивно впливати на розвиток їх дитини, керуючись своїми очікуваннями і виявленням інтересу до її успіхів у школі.

Співпраця може сприяти створенню сприятливого клімату в школі, може

стимулювати участь батьків у всіх програмах, може переконати батьків спонукати їх дитину до навчання удома, може впливати на взаємини між батьками, чиї діти вчать в такій самій школі, а також на відносини батьків зі шкільною громадою. Відчуття підтримки також може сприятливо вплинути на загальне самопочуття вчителя-професіонала.

Партнерство не має кінця

Розглядаючи поєднання спільних інтересів батьків і школи шляхом співпраці, стає зрозуміло, що партнерство не є самоціллю. Співпраця фактично слугує для виконання трьох завдань (таблиця 2).

Педагогічне завдання

Педагогічне завдання найтісніше пов'язане зі спільним інтересом батьків і школи – створити оптимальні умови для розвитку і навчання дітей. Ці умови створюють шляхом ліквідації розриву між родиною і школою, якщо є змога, гармонізуючи обидва освітніх середовища, у яких діти зростають.

Гармонізація має градації. Основна форма гармонізації означає, що сторони добре знайомі і знають, як партнер думає і діє у своєму освітньому середовищі. Подальша гармонізація відбудеться тоді, коли партнери налаштовують своє життя на єдиний лад. Наприклад, батьки і викладачі

Таблиця 2. Завдання для співпраці між школою і батьками

Завдання відносин між школою і батьками	Інтерпретація у разі налагодження співпраці.
Педагогічне завдання	Реалізація певного рівня «налаштування» і, можливо, висока гармонізація педагогічних підходів до дітей удома і в школі – починаючи з інформації, що відбувається в школі та вдома.
Організаційне завдання	Батьки залучені до справ школи – не лише практичні заходи, але й до обговорення в батьківському колективі насущних питань.
Демократичне завдання	Батьки і школа спільно на офіційному і неофіційно му рівнях думають про майбутнє. Школа звітує про свою роботу перед батьками.

можуть домовитися про структурування життя дітей шляхом зменшення кількості альтернатив, із яких дитина може особисто зробити вибір. Ця домовленість може бути частиною плану дії.

Спільні зусилля, обмін інформацією і думками протягом вступного та подальших засідань, візити учителів у родини учнів є рушійною силою для досягнення основної форми гармонізації.

Перевага таких заходів очевидна. Якщо батьки знають, хто і яким чином навчає їх дитину в школі, вони можуть узяти на озброєння ці знання у домашньому вихованні. І навпаки: якщо вчителі знають, як батьки виховують свою дитину вдома, вони можуть використовувати ці відомості в школі. Залученим партіям не конче потрібно погоджуватися один з одним, проте, буде корисно знати думки та педагогічні методи, якими користуються партнер, адже, врешті-решт, діти зростають в обох середовищах.

Той, хто знайомий з відмінностями, має змогу їх нівелювати.

Організаційне завдання

Це завдання стосується практичних справ школи і часто вимагає допомоги батьків. Проте, є інші шляхи, якими школа як організація може скориста-

тися допомогою батьків. Зокрема, дедалі більше шкіл проводять експертну оцінку школи і створюють мережеві об'єднання батьків школи. Наприклад: а) школа дозволяє батькам брати участь у роботі експертних груп і формуванні висновків її роботи; б) школа використовує експертні оцінки батьків як джерело дослідження і роздумів для учнів, надаючи їм можливість на основі висновків найдорожчих для них людей самостійно зробити висновки про стан і перспективи їх навчання; в) на основі отриманих висновків батьки мають змогу самостійно діяти у напрямку покращення ситуації. Ці та інші варіанти взаємодії можуть забезпечити прямий або непрямий внесок в оптимізацію навчально-виховного процесу, спонукають дітей до підвищення свідомості, саморозвитку і відповідальності за своє життя. Саме це і є спільним інтересом батьків і школи.

Демократичне завдання

Це завдання націлене на заохочення до використання права голосу. Це завдання актуалізується в ході удосконалення управління школою на усіх рівнях. Школи та управління освітніх округів у Нідерландах мають досить широкий повноваження і незалежність у цій галузі. Інспектування вищими державними інстанціями від-

ходить на задній план, натомість самоаналіз і самооцінювання дедалі більше впливають на якість освітнього менеджменту на місцях, а отже, і на якість зв'язків школи із зовнішніми зацікавленими сторонами, зокрема, батьками. Чим більша частка участі місцевої громади у житті школи, тим більше з'являється елементів громадського контролю над ним. Особлива роль у цих процесах належить батькам.

Беручи розвиток і навчання дітей як головну контрольну одиницю, розуміємо, що ці дії можуть забезпечити суттєвий внесок в оптимізацію умов, у яких діти навчаються і розвиваються.

Фокус

Аналіз вказаних вище завдань, взаємозв'язки між школою і батьками набувають критичної ваги. Ефективність усіх дій у рамках цих стосунків слід оцінювати через призму виконання поставлених завдань. Кожного разу, плануючи заходи зі співпраці, потрібно ставити запитання "Яку вигоду ці дії даватимуть дітям"?

Співпраця передбачає активну участь

Окрім задоволення спільних інтересів батьків і школи, співпраця відмінно слугує розвитку позитивного іміджу школи у суспільстві, у якому, знову ж таки, живуть і працюють учасники обох освітніх середовищ. Наприклад, батьки, сприяючи роботі школи, тим са-

мим сприяють позитивізації суспільства, підвищенню якості його членів.

3. Співпраця як якісна характеристика

Співпраця між школою і батьками щодо розвитку і навчання дітей стає важливою характеристикою якості роботи школи. Співпрацю можна описати як орієнтацію батьків і школи у напрямку один до одного з метою створення оптимальних умов для розвитку і навчання дітей у школі і вдома. Ось чому батьки і школа беруть участь у діалозі та кооперації. Реалізація цієї співпраці – головне завдання для школи. Поглиблення співпраці стає елементом турботи про підвищення якості розвитку школи.

Однакові, але не в усіх аспектах

Серед складних питань налагодження діалогу між школою і батьками є глибоко укорінене переконання, що батьки і школа не можуть бути партнерами тому, що вони не рівні. Рівність партнерів зовсім не означає, що ці партнери однакові. Відмінності справді є. Перш за все вони стосуються зв'язку з дитиною: з одного боку – емоційне ставлення батьків, з іншого – професійне учителів; сторони рідко міняються місцями. Ця відмінність зумовлює відмінності у їх поглядах на виховання дітей та уявлення про оптимальні умови розвитку особистості учня. Також школа і батьки можуть мати надзвичайно різні очікування стосовно партнера та того, що вони можуть запропонувати один одному. Ці відмінності детально описані у роботі Сміта (Smit) та авторського колективу (2005). Проте, існування відмінностей зовсім не означає, що вони не можуть бути рівними партнерами: партнери, які знають і поважають один одного, знають, що об'єднаними зусиллями можуть зробити для дитини більше, ніж поодиножці.

Співпраця – це постійні спільні інвестиції

Термін співпраця і, особливо, *освітня співпраця* належать до особливих професійних термінів. Ми віддаємо перевагу цьому терміну на протиположний традиційному *"залученість батьків"*, оскільки він характеризує лише частину явища. Термін *"співпраця"* також вказує на *залученість школи* до виховання дітей у родині.

Отже, освітня співпраця – це двовимірне явище, яке складається з *залученості батьків* та *залученості школи*.

Аналіз явища *"освітня співпраця"* дає змогу визначити *три види залученості*:

- ♦ Залученість батьків у життя їх дитини в школі: як навчається дитина в школі, її досягнення і загрози її розвитку, як батьки можуть сприяти виправленню ситуації.

- ♦ Залученість батьків до життя класу їх дитини і школи;

- ♦ Залученість школи до життя родини школяра.

Для кожної з цих трьох ліній можлива подальша сегментація.

Очевидно, корисно зробити розрізнення між елементами, що впливають на прийняття рішень, до яких належать *"симпатія"*, *"допомога"*, *"спільність поглядів"*, *"участь у прийнятті рішень"*³. У таблиці 3 подано комбінації вимірів залученості із урахуванням видів та елементів, що впливають на прийняття рішень.

Комірка 12 порожня, оскільки кінцева відповідальність батьків і школи відрізняється. Батьки несуть кінцеву відповідальність за виховання і освіту їх дитини. Тому школа не може брати участь у прийнятті ключових сімейних рішень. Частина батьків мають спільні зі школою погляди на навчання та ви-

ховання своїх дітей, але участь в прийнятті рішення, звичайно, – інша річ.

Результатом залучення до своїх справ партнера є взаємне інвестування, прагнення до взаємного пізнання. У цьому сенсі *"симпатія"* (комірки 1, 5 і 9) складають основу всіх видів залучення. *"Симпатія"* передбачає контакт, діалог, комунікацію, готовність до взаємопізнання та налагодження стосунків. І якщо події розгортаються належним чином, довіра між партнерами зростає. Як наслідок, у вииграші – дитина.

Зростання особистої відповідальності учня

Разом із особистісним саморозвитком дитини ми спостерігаємо активізацію особистої участі дітей у соціальних зв'язках. Враховуючи останнє, ми повинні говорити не про лінійні стосунки *"школа – батьки"*, а про педагогічний трикутник *"школа – батьки – дитина"*. Слід зауважити, що у початковій освіті, і особливо у сфері середньої освіти, школи, а також батьки дедалі більше звертаються до дітей як до контактних осіб між школою та родиною. Контакти між школою і батьками стають опосередкованими, що сприяє підвищенню відповідальності дитини щодо їх власного розвитку, навчання та життя. У дітей також міцнішає розуміння, що їх думка має значення, вони грають вагомшу роль у питаннях, які зачіпають їх, беруть активнішу участь у прийнятті рішень, мають ширші можливості для ініціативи, вони розраховують, що будуть почуті (учні середньої школи та студенти мають законне право голосу).

Децю асиметричні стосунки

Без школи для рівності стосунків між батьками і школою слід звернути увагу на фундаментальну відмінність у *кінцевій* відпові-

³Нідерландською і німецькою мовами ми говоримо про *meeleven, meehelpen, meedenken, meebeslissen* та *miterleben, mithelfen, mitdenken, mitentscheiden*. - *співпереживати, допомагати, разом думати і разом вирішувати*.

Таблиця 3. Види взаємного залучення

	Симпатія	Допомога	Спільність поглядів	Участь у прийнятті рішень
Залученість батьків у життя їх дитини в школі	1	2	3	4
Залученість батьків до життя класу їх дитини і школи	5	6	7	8
Залученість школи до життя родини школяра	9	10	11	(12)

дальності школи і батьків, яка і надає деякої асиметричності взаємовідносинам: кожен із партнерів відіграє провідну роль у власному середовищі: батьки – вдома, школа – у школі. Кінцева відповідальність за реалізацію партнерських відносин з батьками – хоча в основі цих, як всіх інших відносин, лежить спільна відповідальність – покладена на школу. Зрештою, партнерство – це якісна характеристика школи в житті освітньої спільноти.

Важливо усвідомити цю асиметрію. Вона надає школі провідну роль у формуванні партнерства в освіті. Школа також задає тон стосункам. Партнерство між школою і батьками не слід залишати на волю випадку.

Партнерські відносини між школою і батьками має такі особливості:

- ♦ Реалізуються відповідно до життя школи як освітньої громади – участь педагогів, дітей і батьків є характеристикою таких громад;

- ♦ Слугує спільним інтересам: батьки і школа прагнуть створити оптимальні умови для навчання і розвитку учнів;

- ♦ Спрямовані на три цілі (педагогічні, організаційні та демократичні);

- ♦ Передбачають рівноправність і взаємну участь і ініціацію стосунків, що стимулюватимуть партнерство;

- ♦ Визнають і беруть до уваги відмінності з точки

зору кінцевих обов'язків, а також зростаючу особисту відповідальність дітей за досягнення в освіті;

- ♦ Потребують інвестицій обох партнерів;

- ♦ Вимагають єдності і визнання того, що позицію лідера займає школа.

Важливість ставлення

На різних етапах ми посилалися на основний підхід, який передбачає партнерство. Як професіонал або батько, ви можете постійно *говорити*, що та чи інша особа – Ваш партнер. Однак, слова нічого не варті до тих пір, поки останній *особисто не переконається* у їх правдивості.

Партнерство повинно бути більшим, ніж порожнє гасло. Реальне партнерство передбачає, що ви бачите й чуєте один одного, адекватно реагуєте, ідете назустріч один одному, поважаєте партнера. А також шукаєте шляхи для зближення, навіть якщо ви не до кінця поділяєте думки іншої сторони. Такий підхід вимагає інвестицій з обох сторін. Ми всі робимо це в інтересах дитини, визнаючи, що об'єднаними зусиллями ми можемо досягти більшого, ніж поодиночки. Зараз ми говоримо не про що інше, як про *фундаментальне ставлення*. Фундаментальне ставлення визначає, як ви формуєте своє життя і свої стосунки. Це – стиль життя. Фундаментальне ставлення стане відправною точкою віднайдення позитивних стосунків у складних випадках.

4. Беручи на себе ініціативу і формування партнерства

Асиметрія у зв'язках і кінцева відповідальність школи за те, що відбувається всередині і навколо шкільного співтовариства – ключ до налагодження міцного партнерства. Незважаючи на ту роль, якій батьки від початку віддають перевагу, школі необхідно спробувати переконати їх і/або спонукати прийняти роль рівноправного партнера. Хоча б тому, що це на користь їх дитини. Успіх такого заходу забезпечить школі найсприятливіші можливі способи легітимації всіх ваших дій.

Найкраще починати цю справу з *індивідуального* спілкування з батьками. Досягнення педагогічної мети – перше важливе питання. Виконавши перше завдання, продовжуйте зміцнювати взаємини, ставте організаційні і демократичні цілі. Окрім індивідуальних, демократична мета в освіті також передбачає *групові методи роботи* з батьками. На цьому етапі слід взяти до уваги, що для значної частини батьків поняття "спільність поглядів" і "участь у прийнятті рішень" зовсім не відомі.

Обрані з самого початку провідна позиція, ініціативність, правильний тон і темп роботи, створені рівні умови і правила гри успішно працюватимуть лише за умови, якщо школа має чітке уявлення про шляхи і методи взаємодії з батьками. Само собою зрозуміло,

що батьки як партнери також мають право голосу в цьому процесі. Як хороший партнер, школа вступає в діалог зі своїми батьками, але коли справа доходить до оформлення партнерства, школа буде, як і раніше, грати провідну роль.

Важливість чіткого і життєздатного бачення

На цьому шляху перед школою постане цілий ряд складних питань. Що школа може очікувати від кожного з батьків, і що батьки можуть розвиватися контакти та співпраця без відвідування школи батьками? Чи суттєва для вас присутність усіх батьків на зборах? Якщо так, як ви досягнете цього результату? Чи є нижня межа участі батьків у шкільному житті? І якщо так, як, враховуючи інтереси дитини, ви плануєте визначити таку межу, чи розробите інший, специфікований для вашої школи план заходів? Щоб відповісти на ці питання, школі потрібно мати або розробити концепцію про партнерство. Важливим компонентом цієї концепції є ваші уявлення про розвиток і навчання дітей. Як ці процеси відбуваються, яку роль відіграють у них самі діти, яку роль відіграють їх батьки і яку роль повинна грати школа?

Школа повинна знайти, обґрунтувати та ознайомити батьків зі своїм баченням оптимальних шляхів забезпечення інтересів розвитку та навчання дитини. З боку батьків слід очікувати розуміння і дотримання концепції школи або, принаймні, поваги до вибору, що його зробив освітній заклад. Батьки, які принципово не згодні з вашим вибором, повинні шукати іншу школу.

Спільний шлях школи і батьків

Спочатку школа і батьки не партнери. Вони стають партнерами лише на період, протягом якого дитина ходить до школи. У цей час школа та батьки ідуть спільним маршрутом,

відповідним до освітнього маршруту дитини. Вони краще пізнають один одного і, якщо події розгортаються належним чином, довіра між партнерами зростає. Цей маршрут проілюстровано в таблиці 4.

Створіть чітке уявлення, зокрема про концепцію роботи школи, донесіть цю інформацію до батьків засобами ваших дій, вчинків і ставлення

Вище ми відзначили важливість чіткого і життєздатного бачення. На його основі школа повинна мати можливість встановлювати, що є "правильним" і коли це "правильно робити". Ці два питання формують центр якісного функціонування школи. Намагайтеся створити чітке уявлення про ці "правильні речі" і про те, як їх "робити правильно". Яку поведінку ви хотіли б бачити зі свого боку і з боку батьків? Чим чіткіше уявлення про це ви матимете, тим легше буде донести ваше бачення до батьків, а, отже, прокласти спільний маршрут, яким ви підете разом із батьками від початку до закінчення навчання їх дитини в школі.

З цією метою розроблено процедуру, за допомогою якої важливі етапи цього маршруту можна в оптимальній формі забезпечити формою і змістом. Крім того розроблено, цілий ряд інструментів, які можна використати протягом цього маршруту: вступні засідання, знайомство батьків зі шкільною громадою, інтерактивні семінари з батьками і для батьків, бесіди про навчальні досягнення учня, дискусійні зали, освітні кафе, заключні засідання. На цьому шляху учителі повинні перш за все керуватися концепцією роботи школи та спиратися на засади якісного навчально-виховного процесу. Закономірно виникають питання: чим цей інструмент цікавий, чи належить до "правильних речей" і якою мірою задовольняє потребу "діяти правильно"? Який

прогнозований результат заходу, і на які моменти слід звернути особливу увагу?

Гарним прикладом "правильно використаного" інструменту може бути вступна зустріч. Це надзвичайно зручний момент звернутися до батьків як до партнерів: врешті-решт, вони мають великий досвід роботи з дитиною. Чи є спосіб ефективніший, ніж віддати належне їх досвіду і скористатися їх знаннями?!

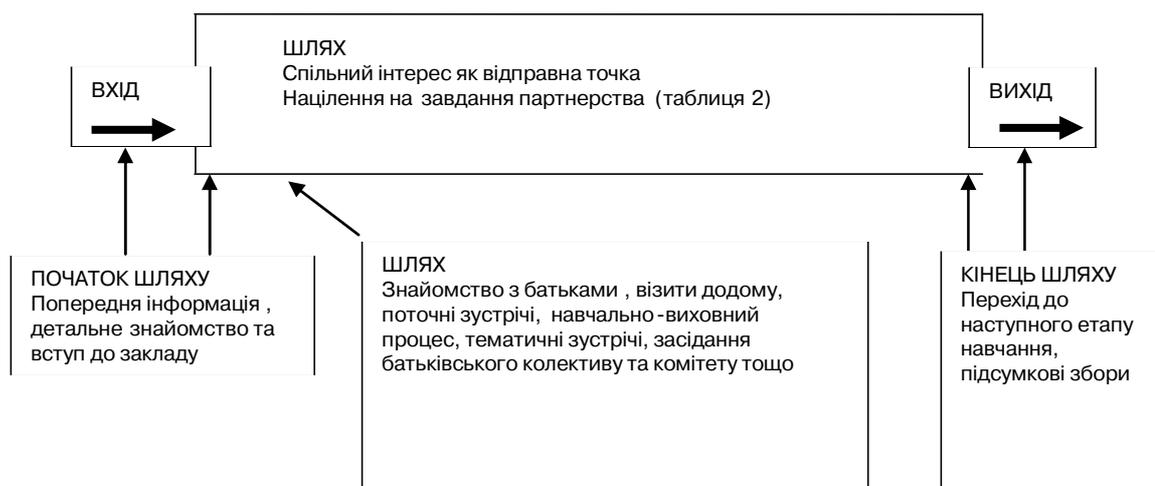
Разом з цим, під час такого засідання стає зрозуміло, якою мірою очікування сторін збігаються, знаходяться на одній хвилі. Якщо ні, то маєте завдання для вирішення. Діалог, що розгортається на початку маршруту, під час вступної бесіди, потрібно підтримувати і під час наступних зустрічей. Сукупність їх результатів дасть змогу розвивати перспективи педагогічної взаємодії з урахуванням розвитку і можливостей дитини.

Створено багато стандартів для перевірки якості виконання завдань, покладених на вступну та подальші зустрічі батьків із педагогами, найважливішими з яких є реальний діалог, реальний обмін думками та досвідом. Якщо батьки недостатньо володіють нідерландською мовою, діалог буде серйозно ускладнено. Але якщо школа має твердий намір спілкуватися з батьками, має що їм сказати і чому, знайде спосіб це зробити (наприклад, учителі використають найпростіші мовні конструкції, запросять виступити як перекладачів інших батьків або членів місцевого співтовариства).

5. На закінчення

Чітке бачення партнерських стосунків, стійке уявлення про поведінку, послідовність дій – необхідні умови для ефективної роботи школи, прокладання шляху, яким школа має намір іти спільно з батьками. Ці умови є базисними для реалізації партнерства між школою та родиною. Позитивні зміни не відбудуться мимохідь. Там, де

Таблиця 4. Спільний шлях школи і батьків

справу не пускають на самоплин, її мета стає спільною для всіх, переконуючи у своїй важливості як учителів, так і батьків.

Зайве говорити, що не всі батьки одразу займуть конструктивну позицію. Однак, якщо школа зможе зробити елемент партнерства між школою і батьками загальною культурою громади, налагоджувати партнерські стосунки ставати-ме дедалі легше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beek, S., A. van Rooijen & C. de Wit (2007). *Samen kun je meer dan alleen. Educatief partnerschap met ouders in primair en voortgezet onderwijs* (Разом ви сильніші, ніж поодинокі. Освітнє партнерство у початковій та середній освіті.). Den Haag: s-Hertogenbosch: Q*Primair/KPC Groep (завантажуйте з www.kpcgroep.nl/oudersenschool)
2. Voijink, M. (2007): *Eindrapportage Terug naar de Basis: Communicatie tussen leerkrachten en allochtone ouders in het primair onderwijs* (Остаточний звіт "Назад до основ". Спількування між учителями та батьками-емігрантами у початковій школі). Leiden: Universiteit Leiden (завантажуйте з www.kpcgroep.nl/oudersenschool)
3. Voijink, M. (2007) *Handreiking Terug naar de Basis: Mogelijkheden voor het verbeteren van de communicatie tussen leerkrachten en allochtone ouders in het primair onderwijs* (Порадник до видання "Назад до основ". Кілька порад як покращити спілкування між учителями та батьками-емігрантами у початковій школі). Leiden: Universiteit

Leiden (завантажуйте www.kpcgroep.nl/oudersenschool)

4. Epstein, J.L. & Sanders, M.G. (2000): *Об'єднуючи родину, школу і громаду. Нові напрями соціальних досліджень*. За редакцією Hallinan, M. (ed.) (2000): *Посібник із соціології освіти*. (стор. 285-306). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers

5. Henderson, A.T. & Berla, N. (1994): *Нова генерація очевидного: сім'я критично ставиться до навчальних досягнень своїх дітей*. Washington, DC: Center for Law and Education

6. Rooijen, A. & C. de Wit (2004): *School en ouders als partners: van visie naar praktijk. Een handreiking voor basisscholen* (Школа і батьки як партнери: від бачення до практики. Порадник для початкової школи). The Hague: NKO

7. Smit, F., G. Driessen & J. Doeborgh (2005): *Opvattingen van allochtone ouders over het onderwijs: tussen wens en realiteit. Een inventarisatie van de verwachtingen en wensen van ouders ten aanzien van de basisschool en educatieve activiteiten in Rotterdam* (Концепції батьків-емігрантів у сфері освіти: між бажаннями і реальністю. Перелік очікувань та побажань батьків до початкової школи та освітньої діяльності в Роттердамі). Nijmegen: ITS

8. Smit, F., R. Sluiter & G. Driessen (2006): *Literatuurstudie ouderbetrokkenheid in internationaal perspectief* (Вивчення літератури. Залучення батьків у міжнародній перспективі). Nijmegen: ITS

9. Wit, C. de (2005): *Ouders als educatieve partner. Een handreiking voor scholen* (Батьки як освітні партнери. Порадник для школи). The Hague: Q*Primair (разом з інструментами, згаданими у пункті 4, завантажуйте з www.kpcgroep.nl/oudersenschool)

10. Wit, C. de (2006): *Partnerschap tussen school en ouders. In het belang van het kind* (Партнерство між школою та батьками. В інтересах дитини). In: Keulen, A. van

(2006): *Partnerschap tussen ouders en beroepskrachten. Handboek voor kinderopvang en onderwijs* (Партнерство між батьками та педагогами. Посібник для навчання та виховання.). Amsterdam: SWP

11. Wit, C. de (red.) (2007): *Maatschappelijk en pedagogisch bij de tijd. De school voor voortgezet onderwijs en haar maatschappelijke en pedagogische opdracht* (Соціально та педагогічно актуально. Середня школа та її педагогічна місія.). 's-Hertogenbosch: KPC Groep (завантажуйте з www.kpcgroep.nl/oudersenschool)

З англійської
переклала Л.Іщенко ■

Стаття надійшла в редакцію 1.09.09 ■

Аналізується сукупність форм репрезентації знань в освіті Нідерландів (комунікація, розпакування, компактифікація, мініатюризація, канонізація, навчальний план, розробка навчальних програм) як унікальна діяльність у галузі освіти у трикутнику практики, політики і науки. Встановлюються провідні принципи організації освіти в Нідерландах - відповідність освіти засадам гри як добровільної і вільної діяльності людини та цілеспрямоване виробництво освітнього знання у глобальну еру.

Анализируется совокупность форм репрезентации знаний в образовании Нидерландов (коммуникация, распаковывание, компактификация, миниатюризация, учебный план, разработка учебных программ) как уникальная деятельность в области образования в треугольнике практики, политики и науки. Устанавливаются главные принципы организации образования в Нидерландах - соответствие ее принципам игры как добровольной и свободной деятельности человека и целеустремленное производство учебного знания в эру глобализации.

Approaches to the educational process and development of education in the Netherlands: Autonomy, responsibility, dialogue on educational issues at all levels of the society and education vertical with equal participation of schools, communities and authority are considered. Especially stressed that the effective reform and development of Ukrainian school guiding principle of cooperation of national educational, civic and governmental institutions should be keeping an open dialogue.

ТРАВЕЛОГ ПРО РЕПРЕЗЕНТАЦІЮ ЗНАНЬ В ОСВІТІ НІДЕРЛАНДІВ

С.Ф.Клетко

Травелог – постановка і стан вивчення проблеми

Ця стаття названа травелогом не через відповідність її жанру літературного твору як розповіді про подорож. Формат травелог – комерційна вигадка, оскільки зараз старомодно називати книгу чи статтю "Досвіди", "Думки" або "Подорож...". Назвати так статтю підштовхнула асоціація її задуму з безкоштовною он-лайн-грою "травелог" на Flashgames, яка зводиться до вирішення завдання "Шукай корисні предмети і постарайся вибратися з готелю". Бо подорож, тим більше стаді-тур, – це завжди пошук нових корисних ідей, і водночас є гра, результат якої залежить від обраного тобою дебюту...

Подорож у Нідерланди передусім викликає бажання порівняти бачене з описами подорожі Петра Першого, бо вікно у Європу для Росії він розпочав рубати саме в Голландії 17 ст., а тогочасна Голландія ще існує, збережена, зокрема, в архітектурних пам'ятках. Та часу на заглиблення в тему не вистачає, незважаючи на просторову характеристику Нідерландів в одному з радянських нарисів (В. Річіотті, 1927): "Голландія –

це мініатюрна Європа, так сказати, модель Європи". Інший радянський автор Б. А. Кушнір, автор книги "Сто три дні на Заході" (1928), розповідаючи про свій проїзд транзитом через Голландію, зауважує: "У маленькій Голландії немає великих речей".

Цікаві емоції цього письменника, які викликала в нього Голландія: йому "від близьни і від сонця ставало весело", а в поїзді хотілося репетувати на всю Голландію "свої російські радянські вільні пісні". Приїхавши у Роттердам опівночі, коли, за словами Б. А. Кушніра, "не видать ни зги", йому хотілося "спати, і мріяти,

і зробити що-небудь таке, зовсім надзвичайне". Письменнику не бракувало відчуттів "у Голландії опівночі, але розглянути в її міщину мороці в цей час" йому нічого не вдалося: "Гойдаючись, п'яний від вітру, від ночі, від швидкості, мчить твій вагон. За вікном – устя Рейну й Маасу, невідомі в морехідній своїй широті. І порт Роттердам розкинувся: живий, повноводий, повносильний, що всмоктує, як і брат його Антверпен, тяжкі вантажі заліза, сталі й вугілля з Руру і з Вестфалії. Все це отут, за вікном, і все абсолютно невидиме. З тим і відїжджаєш" [1].

Так бачилася радянським пілігримам Голландія 80 років тому. Зараз, порівнюючи свої емоції від подорожі сучасними Нідерландами, віднаходиш як аналогії, так і контрасти до них. Чомусь і нам хотілося співати "на всю Голландію свої українські вільні пісні", і "зробити що-небудь таке, зовсім надзвичайне". Очевидно, піднесеність і шарм Нідерландів – константа останнього століття цієї країни. Але не погоджуюсь із тим, що "у маленькій Голландії немає великих речей".

По-перше, не відчуваєш, що "країна маленька". Тут, як і в Україні, є горизонт, є відстані, є небо і море. З неба вас зустрічає величезний аеропорт Схілполі рекламними біллбордами газети Financial Times (FT) "We live in Financial Times" із зображенням фантастичного острова, на якому зібрано найвеличніші хмарочоси з міст усього світу. А в морі вас зустрінуть двоє із Семи чудес сучасного світу – гігантські системи рукотворних дамб – "Зейдерзее" і "Дельта". Лише місто Утрехт з трьохсоттисячним населенням має стільки архітектурних окрас, за кількістю яких жодне українське місто-мільйонник не може зрівнятися. Розпочавши пізнання культури і освіти Нідерландів, які "отут", навіть не "за вікном" поїзда, а поруч із тобою в шкільних класах, університетах, музеях, на вулицях, і хоча не "все абсолютно невидиме", швидко з'ясуєш, що ти опинився у величезному добре обжитому п'ятизірковому готелі і ніби потрапив у онлайн-гру "травелог", і стаєш подібним до комп'ютерного фана, бо захоплює завдання "шукай корисні предмети і постарайся вибратися" з "маленької Голландії", мініатюрної Європи, бо інакше на тебе очікує знаневий колапс. І переконаєшся, що світу потрібні не найбільші речі, а найбільш підходящі, і, як єгиптяни збудували піраміди, так і нідерландці збудували Ні-

дерланди, і як до цього часу дивують знання древніх єгиптян, повні загадок для наших сучасників, так постає питання про знання нідерландців, про їх способи вироблення і здобуття знань, зберігання і поширення, одним словом – про репрезентацію знань, зокрема, в освіті.

Нідерланди у рейтингу 125 країн за рівнем готовності їх систем освіти до нової економічної реальності знаходяться на 18 місці, а за якістю природничо-математичної освіти – на 15-му місці (Україна відповідно на 47-му і 50-му місцях) [2]. Проте про "чи не найкращу у Європі систему освіти", в Нідерландах, незважаючи на багато спільних українсько-нідерландських проектів розвитку освіти в Україні [3], відомо небагато, здебільшого з публікацій О.О.Гриценчук [4], В.В.Громового [5], В.Кобильченко [6], Л.Малець [7], О.В.Матвієнко [8], у яких розкриваються переважно організаційні аспекти, але про постановку питання про репрезентацію знань як ключовий процес освітнього простору мова не йде.

Репрезентація знань – комунікація, розпакування і компактифікація

Передусім окреслимо, що називатимемо репре-

зентацією знань у контексті цієї статті. Відштовхнемося від поняття презентації як сучасного педагогічного засобу, очевидного у своїй наочності: дехто за допомогою слайдів презентує, подає свої знання аудиторії з певного питання. Виходимо з того, що знання людства містяться у свідомості людей та в бібліотеках, архівах, музеях тощо. Ці первинні законсервовані знання дістають певних трансформацій і споживаються нами у формі репрезентацій – текстів книг, статей, матеріальних об'єктів. Репрезентації знань – це форми і процеси оприлюднення знання, консервації живого знання, подання його у різноманітних форматах – книгах, статтях, підручниках, документах, фотографіях, картинах, уроках, повідомленнях ЗМІ, у продуктах, вироблених чи виготовлених людьми. Кожну виготовлену річ ми можемо розглядати як репрезентацію знань, що застосовувалися у процесі її виготовлення.

Знання людства, у першому наближенні, можна уявити як величезний текст, що постійно дописується і переписується багатьма мовами. Терміни "текст", "письмо", "мова" тут розуміються якнайширше – як усі засоби відображення мислення людини – виготовлені нею будь-які артефакти, прого-

Біллборд газети Financial Times в аеропорту Схілполі: "Ми живемо в час фінансів"

лошені будь-як її стани свідомості – проговорені, проспівані, промальовані тощо. Репрезентація знань тоді – це фрагменти цього тексту, які вдається прочитати окремим людям, або які підготовлені авторами для ознайомлення інших.

Загальну сукупність знань людства можна уявити і як мозок людини, стан якого дається у її свідомості, проте не можна бути впевненим, що у свідомості людини відображається вся картина стану мозку. Бо щось мозком людини забуто назавжди, щось пригадується (навіть кажуть: пізнання – це пригадування), а щось у пам'яті мозку нагадує ту книжку в бібліотеці, яку ніхто не прочитав.

Як окрема людина, так і суспільство та його інституції прагнуть отримувати і виробляти ефективні репрезентації знання, тобто короткі, повні, істинні повідомлення, потрібні для справи, душі тощо. Як автор, так і суспільство загалом та його держава мають турбуватися, щоб виробляти якісні репрезентації знання, бо від цього залежить все подальше. Мабуть, у кожному суспільстві є явна або неявна стратегія репрезентації знань, зокрема однією з найважливіших її ланок є освіта суспільства, яка вся може бути витлумачена як спеціальна репрезентація знань для молодого покоління та для певних верств населення.

Дізнавшись про назву статті "Репрезентація знань в освіті Нідерландів", один із читачів-рецензентів сумно поцікавився у автора: "А де ж тут проблема?". На погляд автора, "репрезентація знань в освіті" є глибоко проблемною темою, бо усі складові терміни у назві статті є проблемними.

Знання – феномен, надзвичайно близький кожному з нас, проте "що є знання", його атрибути, ознаки "коли є знання", класифікація типів знання тощо – залишаються пи-

В Утрехтському Університеті заняття відбуваються за скляними дверима. Студенти працюють з викладачем і водночас підобідують

таннями дискусійними і без однозначних визначень. Підтвердженням цього є риторичне запитання Ж.Ліотара про неловиме філософією поняття "знання": "Хто знає і хто вирішує, що є знання?". Освіта, педагогіка, однак, не можуть очікувати, поки вирішиться питання про сутність знання і трактують його для своїх потреб досить тривіально: те, що можна передати учневі від учителя, те, що учень зможе відтворити – розказуючи, пишучи або ставлячи хрестики в тестах, і називається знанням.

Також проблемною є освіта, хоча вона, скоріше, є проблемно-безпроблемним явищем. Тобто, для одних суб'єктів суспільства від освіти достатньо неперервного процесу функціонування навчальних закладів, які утримують молодь і дипломують чи сертифікують її представників. Для інших освіта постає проблемою, бо суспільство потерпає від непрофесіоналізму, аморальності...; для третіх освіта є проблемою, бо необхідно щороку, кожного нового навчального року думати, приміром, в Україні, чого або чому навчати її учнів та студентів.

Репрезентація знань – це процес переробки знань, обумовлений різними цілями: для підручни-

ка, для уроку, для відповіді на уроці, для книги, для праці, для проекту...

Процес репрезентації знань залежить від багатьох факторів – мов, якими провадиться репрезентація знань, суспільних норм (зовнішні і внутрішні цензори; жанри, стилі, наукові парадигми), технологій роботи зі знаннями. Зрештою, визначається мовами чи кодами, якими здійснюється репрезентація знань.

Як помітив С.Б.Переслегін, у пізнанні, як, утім, і в освіті, існують три діяльності, які суперечать одна одній і доповнюють одна одну: розпакування, компактифікація, комунікація [9].

Комунікація – повідомлення отриманої чи виробленої вами інформації будь-кому іншому.

Розпакування – це ситуація, коли з невеликої кількості загальних положень робляться конкретні висновки. Взагалі, 99,9 % сучасної науки займається розпакуванням.

Компактифікація – робота зі знанням таким чином, щоб ці знання можна було викласти в короткій зрозумілій формі.

С.Б.Переслегін пояснює процеси розпакування і компактифікації знання епізодом із біографії знаменитого фізика Річарда Фейнмана, якого запитали: "Якби ви знали, що циві-

лізація загине, і потрібно залишити майбутнім поколінням тільки одну фразу, що б ви написали?". Він відповів, не думаючи ні секунди: "Все складається із дрібних часток, що перебувають у безперервному, хаотичному русі". Коли його запитали: "Чому?", Фейнман сказав: "У цій фразі укладена вся термодинаміка і вся молекулярно-кінетична теорія речовини, тобто добра половина фізики". Ця "добра половина" розгортається методом розпакування.

Потрібно погодитися з висновком С.Б.Переслегіна про сучасний світ як неупакований, некомпактифікований, внаслідок чого не можна "ні правильно навчати дітей, ні правильно спілкуватися з елітами, тому що знання, які у вас є, існують у некомпактифікованій формі", як і з впливаючою звідси вимогою про необхідність принципово нової системи керування знаннями з метою створення принципово нової знаннєвої структури, симетризованої за цими трьома процесами, і створити інститут, що підтримував би зв'язки між ними.

С.Б.Переслегін робить спробу зрозуміти, як виглядає компактифіковане знання. Для цього він уводить окрему категорію – "Знання" як системно організовану сукупність наукових дисциплін, що має – саме з огляду на свою системну організованість – власну онтологію і породжує картину світу. Гіпотеза С.Б.Переслегіна: принципово різних "Знань" на світі досить небагато – шістнадцять, причому тільки три "Знання" скільки-небудь описані, ще чотири описані, але погано, інші дев'ять не описані взагалі [10]. Проте обговорення цієї цікавої глобальної гіпотези не входить у задум цієї статті, метою якої є зрозуміти особливості репрезентації знань у Нідерландах.

Нідерландська освіта = onderwijs = "те, що під мудрістю"

Нідерландську мову викладають у 250 університетах світу

"Мова – доля народу", – говорить І.Дзюба. Якою ж мовою ведуться "мовні ігри" в Нідерландах?

Нідерландська мова (de Nederlandse taal) – це рідна мова для близько 22 мільйонів голландців і фламандців, які є частиною населення Бельгії. На нідерландському діалекті говорять близько 60 тисяч осіб у північно-західній Франції. Нідерландська мова часто використовується органами влади та в системі освіти на Нідерландських Антильських островах, на Арубі та в колонії Суринам. З огляду на історичні контакти нідерландська мова використовується багатьма юристами та істориками в Індонезії. Нідерландська мова лежить в основі африкансу – мови, якою розмовляють у Південній Африці. Нідерландська мова вплинула і на інші мови, особливо в термінології, що стосується судноплавства, гідротехнічного будівництва та сільського господарства.

Нідерландську мову викладають приблизно у 250 університетах у всьому світі. У франкомовних провінціях Бельгії, у північній Франції та в Німеччині багато школярів вибирають нідерландську як другу мову. У 1980 році Нідерланди та Фландрія заснували "Нідерландський мовний союз", який пропагує нідерландську мову у всьому

світі та визначає правила написання та вимови.

У нідерландській провінції Фрисландія також говорять другою мовою – фризською. Ця офіційна мова є рідною приблизно для 400 тисяч фризів. Фризська мова має досить багато спільного з англійською та скандинавською мовами. Нідерландська вважається основною мовою в системі освіти по всій країні, включаючи провінцію Фрисландія [11].

Нідерландська мова належить до групи німецьких мов (підгрупа західно-германських мов) індоєвропейської мовної сім'ї. Писемність заснована на латинському алфавіті. Нідерландську мову часто називають голландською або фламандською. Насправді ці назви стосуються відповідних груп діалектів (Голландія – регіон у Нідерландах, Фландрія – п'ять нідерландськомовних провінцій Бельгії). Нідерландська мова походить від мови берегових франків і є прямим нащадком протогерманської мови індоєвропейської мовної групи. Найближчі "родичі" – давньоанглійська, фризська, нижньонімецька мови. Для нідерландської мови характерна велика кількість діалектів [12].

Освіта нідерландською мовою називається "onderwijs", буквально "те, що під мудрістю". Є багато етимологічних і філософських досліджень, які встановлюють, чому освіта тими чи іншими мовами називається "образование", "education", "Bildung". Щодо "onderwijs", то я не знайшов етимологічної розвідки, лише за аналогією зі словами:

broek
goed (1) bijwoord
goed (2) bijvoeglijk nw
goedemorgen
goedenacht
goedkoop
tas, kop
onder
onderbroek
ondergoed
ondertas
wijs

штани
гарно
гарний
добрий ранок
на добраніч
дешевий
чашка
під
труси
білизна
блюде
мудрий

вдалося встановити буквальне значення цього слова.

"Onderwijs" англійською перекладається як: освіта; галузь освіти; курси або програми [всі разом]; навчання або інструктаж; освітнє співтовариство; сектор освіти. Нідерландською мовою термін "onderwijs" часто використовується, щоб вказати на всю громаду або сектор освіти, оскільки для речення "*Onderwijs was unaniem in zijn verzet tegen de bezuinigingen*" (букв. "Освіта одногласно виступала проти скорочення") англійською мовою рекомендується переклад: "освітня громада одногласно пручалася скороченням бюджету" [13].

Нідерланди – передова у лінгвістичному аспекті країна ЄС, як у Люксембурзі, Данії і Швеції, у 2001 р. тільки 15 % населення не знали іноземної мови. Сьогодні англійську мову знає майже все населення країни. Поширені також французька і німецька мови.

Єврокомісія прагне до того, щоб кожен європейський випускник школи знав, крім рідної, ще дві мови. Проте сьогодні тільки 24 % європейців здатні спілкуватися відразу на двох іноземних мовах.

Сьогодні навіть ті, хто вважає, що для збереження національних традицій потрібно насамперед пропагувати рідну мову, визнають, що поліглотам легше і з культурної, і з економічної точки зору.

Освіта в Нідерландах – навчання "людини, що грається"

Вдивляючись у різноманітність нідерландських освітніх механізмів і способів організації навчальних закладів усіх ланок освіти, в тісне переплетіння державних і громадських освітніх організацій; вслуховуючись у дискусії про автономію – центр, про вибір школами освітніх концепцій і вільний вибір програм і підручни-

Картина в Утрехтському університеті

ків, про пошук освітніх інновацій, про творення школи майбутнього для сьогодні, автора не залишало інтуїтивне передчуття, що освітній плюралізм нідерландського суспільства все ж базується на якійсь одній ідеї, яку нам господарі не повідомляють, бо вона для них є настільки відомою і звичною, самозрозумілою і тривіальною, що вони не вважають за необхідне навіть про це говорити. Приблизно так, як про звичне для нідерландців підігрівання їжі за допомогою спеціальних підставок із запаленими свічками. Коли нідерландці дізналися про наше захоплення цим естетично привабливим способом зберігання їжі теплою, тоді здивувалися й вони: "А як ви в Україні підігріваєте їжу?".

Шукати формулу для будь-якого соціального феномена, зокрема освіти, є справою важкою. Та навіть знайшовши її, легко знайти контрприклад, яким вона буде заперечена. Відомо, що Нідерланди – країна вільної педагогіки, в цьому ніби легко переконатися, якщо вільну педагогіку розуміти як принцип організації дитячого садка.

Принцип дитячого садка поширений на всю освіту в Нідерландах до університетського рівня, від освітніх громадських орга-

нізацій до Міністерства. У ліцеї граються у будівництво величезних проектів міст майбутнього, роблячи моделі його споруд за допомогою різноманітних пластикових та металічних форм, у які сьогодні запаковуються їжа і різні предмети споживання... У бібліотеці університету Утрехта стоять диванчики і лежачки, на яких студенти можуть подрімати, читаючи книжку, а на заняттях в аудиторіях студенти можуть поїсти, слухаючи викладача, а центральний старий корпус університету перетворений на місце зберігання мантій професорів (теж гра) і проведення вчористих і презентаційних заходів та конференцій із відповідними фуршетами. Увечері з різних зал чується спів, офіціанти розвозять напої, вдень щойно надруковані нові книги стосами продаються учасникам різних заходів (читання, присвячені Чарльзу Тейлору). В APS – багатопрофільній освітній організації удосконалення шкільної освіти в навчальних закладах без певних релігійних спрямувань – персонал працює без закріплених за ним робочих місць. Приходячи на роботу, працівник займає там те місце, яке вільне і яке йому подобається. Теж гра. Проводячи тренінги у школах для учителів, працівники APS майстерно де-

монструють калейдоскоп різних ігор. Міністерство розпочинається великою ідальнею з виставками літератури та періодики. Зустріч з освітянами України працівник Міністерства теж розпочинає грою, показавши відеосюжет і запитавши, що означає цей сюжет.

Зрештою, згадуєш найвідомішу для непрофесіоналів класичну філософську працю "Homo ludens" (Людина, що грає), присвячену всеосяжній суті феномена гри і універсальному значенню його в людській цивілізації, та її автора Йохана Хейзінга (Johan Huizinga, 1872-1945) – нідерландського філософа, історика, дослідника культури, професора Грьонінгенського (1905-1915) та Лейденського (1915-1940) університетів. У роки німецько-фашистської окупації Нідерландів учений був арештований і ув'язнений у концтаборі. Він помер 1 лютого 1945 р. біля міста Арнема.

Йохан Хейзінга здобув світову популярність завдяки дослідженням з історії західноєвропейського Середньовіччя й Відродження. Найбільш відомі праці – "Осінь середньовіччя" (1919) [14] і "Еразм і століття Реформації" (1924) [15]. Згодом найзнаменитішим твором Хейзінга став трактат Homo ludens (1938) [16], що уперше звернув увагу на ігровий контекст людської культури й природу гри, а основу культури побачив у грі як вищому прояві людської сутності.

Багато постулатів роботи Й.Хейзінги спірні, однак він першим увів терміни соціальної теорії гри. Наприклад, "магічне коло гри" – поняття про утворення навколо гравця особливого світу. Саме нідерландський філософ запропонував замінити термін homo faber (людина, що робить), який увели соціальні мислителі початку ХХ століття (засумнівавшись після жаків Першої світової війни у правильності терміна homo sapiens,

або людина розумна) для позначення місця людини в еволюційній ієрархії. Втім, саме тут Хейзінга, вочевидь, помилявся: більшість наших сучасників все-таки належать до виду homo faber, хоча б через те, що не здатні зрозуміти, коли гра триває, а коли вже завершилася, що є грою, а що – ні. Тому виникає людологія – наука про гру, що покликана допомогти з'ясувати правила соціальних ігор.

Незважаючи на те, що "Homo ludens" написана ще у 1938 р., індивідуальне і суспільне життя, весь історичний і культурний розвиток людства нами ще не відслідковуються в термінах гри, ми продовжуємо цінувати гру як щось менш фундаментальне, ніж життя, і водночас зневажаємо її.

Але почитаємо "Homo ludens":

- ♦ Гра – це надзвичайно самостійна категорія.
- ♦ Гра знаходиться поза іншими категоріями.
- ♦ Гра – вільна дія.
- ♦ Гра не обумовлена сторонніми інтересами.
- ♦ Гра обмежена місцем і часом.
- ♦ Гра встановлює порядок.
- ♦ Правила гри безперечні і обов'язкові.

А тепер поставимо питання: чи не має відповідати цим критеріям сучасна освіта? Чи не є освіта відповідною "мовною грою",

яка постає як піраміда різних ігор?

Поставимо і такі запитання: що в житті є не грою або знаходиться поза грою? Коли людина не грає? Коли вона не є об'єктом гри інших? Мабуть, людина не грає, коли спить. Гра триває, коли виграш/програш не впливають на статус особистості або не завдають їй реальної шкоди. Решта – то життя. Війни минулого Хейзінга розглядав як форму гри, яка навіть у своїх крайнощах торкалася культури. Але він не розумів Освальда Шпенглера, котрий славив війну як невід'ємну частину людського буття. Хейзінга зі смутком зауважував, що війни перестали бути грою навіть тією найменшою мірою, що були, як йому здавалося, у минулому.

Ще в одній своїй знаменитій роботі – "У тіні затрашнього дня", написаній у переддень війни, Хейзінга (ніби заперечуючи Ф. Райту, котрий сказав: "Велика архітектура – це найбільше свідчення людської величч"), помітив: "Культура може називатися високою, навіть якщо не створила техніки або скульптури, але її так не назвуть, якщо їй не вистачає милосердя" [17].

Милосердя й вимагає освіти конструювати як гру. Шкільні працівники проте рідко пам'ятають, що місце їх роботи – шко-

Вулична скульптурна композиція

лу – давніми греками названо *scholē*, тобто "дозвілля". Тому й направляємо дітей у школу як на роботу і очікуємо від них роботи, тобто діяльності поза дозвіллям, за потребою. У сучасній пострадянській освіті потужно розвивається її ігровий аспект, аж навіть занадто, і освіта перетворюється на пародію гри, на "гру гри". Звичайно, неприродна гра відштовхує, бо перетворюється на свій антипод.

Сучасний російський філософ освіти Є.А.Плеханов однозначно висловлюється проти "школи гри":

"Російська школа, тою мірою, якою вона перестає бути школою дисципліни", виявляється ближчою не до "школи творчості", а до "школи гри". У прагненні до подолання зростаючого відчуження молоді від культурної спадщини має пояснення широке впровадження в освіті ігрових методів і технологій. Даючи певний ефект, вони однак не вирішують, а лише збільшують головну проблему. "Навчання із захопленням" будується за міркою розваги, цікавої гри, а не серйозної праці. Ігрове ставлення до навчання обумовлює умовне відношення особистості до життя, не дозволяє їй досягти її реальних онтологічних основ. Стикаючись із життям, знанням, цінностями й нормами як із світом віртуальностей, Ното ludens виявляється ще більш ізольованою від їх змісту, ніж та, для кого вони навіть у непізаному виді приховують реальну силу. Головне тут у тім, що гра – це форма задоволення потреб, а не спосіб їх розвитку. Оскільки ж наполегливе й завзяте освоєння наукового знання і культурного досвіду не узгоджується з гедоністичними установками "ігрової свідомості", школа перестає бути школою праці, що містить у собі обов'язок і відповідальність" [18].

На думку Плеханова, для виходу з кризи освіти "головним сьогодні є відповідь на питання: яким повинен бути образ сучасної людини, щоб освіта могла відповідати йому?".

Важко погодитися з тезою цього автора *"Ігрове ставлення до навчання... не дозволяє особистості досягти її реальних онтологічних основ"*. Усе залежить від того, як розуміти термін "ігрове ставлення", яким змістом наповнювати поняття "онтологічні основи". Зрештою, негативне уявлення про "школу гри" породжується викривленим або неповним уявленням про гру і життя як гру. Якщо перетворення життя на гру є процесом позитивним, то перетворення гри на життя є процесом, скоріше за все, негативним. Особливо, коли для такої гри-життя (спорт передусім) починають вимагати масового глядача, фана, уболівальника, не розкриваючи, наприклад, усієї "метафізики футболу" [19].

Якщо математика – це гра із символами, а мовою математики описується природа... і ми говоримо про високу гру, яку описує "Гра в бісер" Гессе, то згадується, як Тетяна Вольтська, представляючи книгу Олександра Еткінда "Тлумачення подорожей" з підзаголовком "Росія і Америка в травелогах та інтертекстах" говорила: *"Отже, знання про світ, які за час людської історії розділилися на тисячі струмочків, знову знаходять загальне русло. Математика і музика знову стають єдиним мистецтвом. Росія й Америка зливаються в єдиний континент, а письменник надягає костюм Колумба. Він – ното ludens, людина, що грає. Висока гра дозволяє зблизити епохи,*

Дзвіниця 14 ст. в Утрехті є однією з найвищих пам'яток Нідерландів

доли, ідеї, континенти. Вона дозволяє більше – переступити через вікові міфи й забобони й побачити один одного в ясній світлі дня".

Таку високу гру і ведуть нідерландці, поставивши цьому своєму хисту скромний монумент – гральний кубик біля Delta-park Neeltje Jans. Про нього розповімо дещо пізніше.

Стратегічні ігри: конструювання майбутнього і школи майбутнього

Дослідження репрезентації знань в освіті Нідерландів приводить до ознайомлення з працями С.Б.Переслегіна, у яких декілька разів згадуються Нідерланди як приклад для теоретичних побудов, але для нашої розвідки випадковість апеляції до цієї країни лише підкреслює винятковість предмета наших роздумів. С. Б. Переслегін – відомий російський аналітик, фахівець із прогнозування й стратегічного планування, письменник-фантаст, міждисциплінарний дослідник фантастики й альтернативної та військової історії, теорії систем і теорії стратегії, засновник клубу стратегічних рольових ігор, керівник дослідницької групи "Конструювання Майбутнього" (див. "Блог Сергея

Переслегіна – www.pereslegin.net). Масштабом і обсягом своїх дослідницьких інтересів і творчості С. Б. Переслегін нагадує польського філософа-фантаста Станіслава Лема. З 2007 р. він керує новою дослідницькою групою "Знанневий реактор", прагнучи розробити стратегію для сучасної російської освіти [20].

По-перше, С. Б. Переслегін відзначає непізнаність освіти і процесу репрезентації знань: *"На сьогоднішній день ми уявляємо собі основні закономірності, що діють у сфері економіки й політики, успішно моделюємо війни та інші типи конфліктів. Однак, розуміння законів, що діють у сфері виробництва й відтворення інформації, вислизає від нас. За освітніми сценаріями неможливо провести рольову гру. Поточна постіндустріальна криза освіти змушує засумніватися в справедливості тих побудов, якими вікова психологія і практична педагогіка користувалася останні десятиліття, нові ж схеми не апробовані навіть теоретично"*.

Друге, що помічає С.Б.Переслегін, – це *"неправильна реакція освіти на інвестиції"*, тобто те, що система освіти перестала правильно реагувати на вливання в неї інвестицій. Бо *"якщо ми порівняємо порівняльні рівні інвестування російської і радянської та, наприклад, американської або голландської систем освіти, різниця у внесках складе приблизно сто разів (у перерахуванні на одну людину, учня). Що ж стосується різниці в результатах, то я сильно сумніваюся, що вона буде хоча б у два рази. Більше того, є сумнів, що вона взагалі є. Але, у всякому разі, вона буде не в сто і не в десять разів. Із цього простого й загальновідомого факту випливає два висновки. Перший, що екстенсивний спосіб розвитку освіти не працює. І другий, що, як видно, сама освітня система*

перебуває у важкому хворобливому стані" [21].

Потрібно уважно поглянути на поняття "результати освіти". Із праць С.Б.Переслегіна можемо здогадатися, що результати освіти він розуміє традиційно, як збереження в пам'яті певної інформації. Ідеалізуючи радянську освіту 80-х років, С. Б. Переслегін ілюструє її результати прикладом, як на міжнародній математичній олімпіаді в Голландії команді учнів тоді ще Радянського Союзу російськомовний гід заявив: "Ви, напевно, про Голландію нічого не знаєте". На що одержав відповідь: *"Ну, ми про Голландію, звичайно, пам'ятаємо мало, але щось ще пам'ятаємо. Була Нідерландська Революція, у її ході були створені Сполучені Провінції, ви тоді воювали з Іспанією. Був у вас великий принц Вільгельм Оранський, що, власне кажучи, цю війну виграв. Був Тіль Уленшпігель. Так, так, книжка така, читали. Шарль де Костер її написав. Потім, ви водночас воювали з Англією. Був у вас великий флотоводець, де Рейтер. Правда, не пам'ятаємо, де він відзначився, але знаємо, що в нього вчився Нельсон, і потім на основі його досвіду була створена класична школа морського мистецтва. Перерахували великих фламандських і гол-*

ландських живописців. Ще у вас є тюльпани. Ще у вас є канали, по яких раніше їздили на ковзанах. Ще у вас з'явилася, фактично, перша біржа в Європі". Гід здивувався: *"Як? Ви так багато готувалися до поїздки в нашу країну?"*. Хлопці відповідають: *"Ми взагалі не готувалися. У нас не було часу. Ми з математики готувалися, а це в нас кожний знає про Голландію. Це все ми пам'ятаємо з курсу історії для 8-го класу"* [22] [23]. Можна по-різному поставитися до цього прикладу. Головного про Нідерланди, як на мій погляд, ці учні все ж не знали. Бо результати освіти можна і потрібно розуміти і як матеріальні репрезентації знань, які здійснюють рано чи пізно випускники системи освіти. І тут вже важче погодитися з С.Б. Переслегіном про відсутність різниці в результатах систем освіти двох країн.

Матеріальна репрезентація знань у Нідерландах

Якщо говорити про Нідерланди, то для них проблем у процесі репрезентації знань ніби і не існує.

Репрезентація знань народу Нідерландів – його країна. І він цим по праву пишається, про що переконалимося з тексту на сайті Посольства Нідерландів в

Головний корпус Утрехтського університету

Україні: "Голландці – дивовижний народ. У кількості більше ніж 16,4 мільйона осіб (за даними на липень 2005 р.) вони населяють країну, площа якої становить 41.528 км², ці цифри характеризують Нідерланди як країну середньої чи малої величини з одним із найвищих показників густоти населення у світі. Але голландці знають, як треба жити в таких умовах. Та так добре, що архітектори, містобудівельники, планувальники зі всього світу приїжджають до Нідерландів подивитися, як усе це організовано" [24].

У Нідерландах брак солідних будівельних матеріалів – граніту, мармуру, тому переважно всі церкви, собори, замки, палаци, будиночки побудовані з темної коричневої цегли. Міста і селища неймовірно гарні, затишні і приємні для ока, і напевно, є одними з найкращих місць для життя у світі. Що найбільш цікаво, Нідерланди є пречудовими скрізь, не тільки в центрах міст, а в кожному їх куточку, кожен райончик викликає піднесення.

Музеї як репрезентація знань

Нідерландські музеї є квінтесенцією репрезентації знань. Наприклад, в Утрехті Національний музей музичних автоматів (Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement), розташований у середньовічній церкві Вuurkerk, є власником однієї з найважливіших у світі колекцій автоматичних музичних інструментів, більшість із яких дотепер діють. В експозиції представлені музичні скриньки, музичні годинники, куранти, механічні органи, шарманки з 15-го століття до теперішнього часу [25]. Кожний експонат супроводжується табличкою з хронологічною віссю від 1400 р. до 2100 р. Очевидно, 1400 – час найстарішого експонату, 2100 – мабуть, у цьому році передба-

Національний центр науки і технологій "НЕМО" (Амстердам)

чається капітальна перереєстрація експонатів. Наприклад, експонат 014 має хронологічну лінійку з позначками 1400 – 1927 – 2100 і напис нідерландською і англійською мовами: "Це – найбільший танцювальний орган в нашій колекції, зі 101 клавішею. Він був побудований найбільшим виробником цих органів у світі. Фасад слугує художнім оформленням танцювального залу". Освітні пропозиції музею чудово пристосовані до вивчення музики, технології, мистецтва та історії, а у реставраційній майстерні музею організовано навчальні заняття для підлітків.

Найбільшим музеєм-експлораторіумом у Нідерландах є Національний центр науки і технологій "НЕМО" в Амстердамі – освітній музей, що пробуджує інтерес до науки і технологій із найранішого віку. Латинською NEMO означає "ніхто" і вказує на світ на межі вигадки й реальності. Музей "НЕМО" доступно й наочно (можна торкати, натискати, будувати, експериментувати) пояснює, як улаштовано все в цьому світі. Наприклад, як по дротам тече струм; як працює дамба; як улаштований організм; чому мости є міцними; як ви будете виглядати через 30 років; чому ви так схожі на сво-

їх батьків; як очистити воду; що відбувається, коли ви цілуєтеся з кимось; як з'являються блискавки; як побудовані штучні супутники і багато іншого. Завдяки задуму архітектора Ренцо П'яно, усередині музею можна побачити вентиляційні труби, сталеві перекриття та інші функціональні деталі будинку. П'ять поверхів "НЕМО" – це найбільший інтерактивний простір для навчання поза класом і невід'ємна частина будь-якого курсу науки й технології [26].

Подібні науково-пізнавальні центри, які на відміну від звичайних музеїв містять експонати інтерактивного характеру, що використовуються для демонстрації різних наукових явищ і фактів, успішно працюють у багатьох країнах світу: "Місто науки й промисловості Ля Вілетт" у Франції, "Експлораторіум" у США, "Місто науки і мистецтв" в Іспанії, "Парк наукових пригод" у Бельгії. Вони є одним із найбільш ефективних інструментів популяризації науки і потужним засобом розвитку освіти в цих країнах.

Помітна й інша тенденція в Нідерландах – перетворення кафе і ресторанчиків на музеї. Кожного разу обід чи вечеря відбувалися в закладах із якоюсь цікавою історією чи експозицією. Інших тут

немає. У Нідерландах можна повечеряти в ресторані з бібліотекою, наприклад, в Утрехті, біля Домської площі, що є початковою точкою подорожі Утрехтом. Меморіальна дошка на соборі вказує, що місто було засновано в 47 році н.е. Дзвіниця є однією з найвищих пам'яток Нідерландів (висота 112 метрів) і становить частину соборного ансамблю, її будівництво було завершено в 14 столітті. Отже, монументальна Дзвіниця вже була збудована, коли недалеко від Утрехта, в Роттердамі народився Дезидерій Еразм Роттердамський (Desiderius Erasmus Roterodamus, 1469-1536), видатний нідерландський мислитель, гуманіст, філолог, письменник та філософ. Саме він сказав: "Моя вітчизна там, де моя бібліотека". Еразмові Роттердамському не раз дорікали, що він їсть у піст скромне і п'є. "Що робити? – відказував він. – Сам я католик, а мій шлунок – лютеранин".

Твори Еразма Роттердамського "Зброя християнського воїна" [27], "Похвала Глупоті", "Домашні бесіди" [28] піднімають вічні питання моралі і моральності, боротьби людини зі своїми недоліками й нещастям, як ніколи актуальні в наш час. Сатиричний трактат "Похвала Глупоті", де висміюються пороки тогочасного суспільства, може прочитуватися сьогодні подібно до пророчого твору Нострадамуса – настільки актуальними і глибоко повчальними є афоризми Еразма: "Жити гідно не заборонено нікому", "Істина не вмє брехати", "У людському суспільстві все робиться дурнями і поміж дурнів".

У Росії, на відміну від України, активно друкуються переклади творів видатного письменника доби Відродження. А розпочав перекладати російською мовою Еразма Роттердамського український письменник, церковний діяч і проповідник, професор московської Слов'яно-греко-латинської академії Бу-

жинський Гаврило Федорович (80-ті рр. XVII ст. – 1731), автор "Вступу до історії європейської" та першого в Росії посібника з етики – "Юности честное зеркало".

Дзвіниця Утрехта буде не повітряний, а цілком реальний міст у часі й просторі. Дві країни, Україна і Нідерланди, два світи тісно пов'язані людьми й ідеями.

Нідерланди характеризують багатьма епітетами: "казкова країна"; "країна діалогу"... Самі ж нідерландці ідентифікують себе як будівельники мостів: "Нідерланди – це, за великим рахунком, дельта трьох великих рік: Рейну, Мааси та Шельди. Великі гідротехнічні роботи, що проводилися впродовж століть, перетворили Нідерланди на таку країну, яку ми зараз бачимо. Голландці по праву пишуться тим, чого вони досягли у боротьбі з водною стихією. Саме завдяки цій боротьбі голландці знайшли ту стійкість, яка дозволяє їм робити неможливе. Інша якість, яку голландці набули борючись з водою – це вміння організовувати ефективну взаємодію декількох сторін. Ця властивість, яка формувалась впродовж історії країни, обумовлена тим, що для успішного управління водним господарством необхідно узгоджувати різноманітні інтереси. Тому

голландці часто виступають, а іноді запрошуються, у ролі "будівельників мостів" у різних міжнародних організаціях та коли необхідно знайти рішення європейських проблем" [29].

За словами директора APS Баудевайна ван Вельзена, "в Нідерландах на кожне питання існує організація, яка його вирішує"; подібно до цього і на кожний епітет країни є як організація, так і особистість, яка найповніше виражає цей епітет. Казковість, як на мене, втілює Мавриц Корнеліс Ешер (нід. Maurits Cornelis Escher, 1898 – 1972) – нідерландський художник-графік, "господар неможливих світів", котрий відомий своїми концептуальними картинками, у яких він майстерно досліджував пластичні аспекти понять нескінченності і симетрії, а також особливості психологічного сприйняття складних тривимірних об'єктів.

Діалогічний характер країни, можливо, розпочинається з твору голландсько-німецького політичного теоретика Йоганна Альтузія (1557-1638) "Політика", який живить сучасні дискусії про субсидіарність та консолідаційність демократії.

Сьогодні діалог є визначальною рисою нідерландських інституцій і людей. Ось, приміром, сайт нідер-

Діти на заняттях у Національному музеї музичних автоматів (Утрехт)

ландського Міністерства освіти, культури і науки (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen), його аббревіатура "minocw" на сайті www.minocw.nl дивно нагадує українське "міносв" [30], проте, якщо в Україні інколи говорять про необхідність окремого міністерства науки, то в Нідерландах одне Міністерство турбується відразу про три галузі – освіту, науку і культуру. І за такого масштабу турбот на головній сторінці сайту з небагатьох декількох рубрик відразу знаходиться рубрика "для батьків", є рубрика і "для учителів". Дивують і назви багатьох документів, підписаних держсекретарями нідерландського Міністерства освіти, культури і науки. Це відповіді конкретним людям з різних приводів, з якими вони зверталися до держави. Рубрики для батьків, для учителя не знайдеш на сайті українського Міністерства освіти і науки, а тим паче ми не отримуємо іменних листів від МОН. На мій погляд, це не випадковість у манерах репрезентації знань, а корінна відмінність їх способів.

Мадуродам – репрезентація історії у мініатюрі

Мадуродам / Madurodam – парк, розташований у передмісті Гааги, фешенебельному морському курорті Схевенінгені. Мадуродам – модель усіх Нідерландів у масштабі 1:25. Усі знамениті будинки, мости, аеропорти, літаки, машини, поїзди, кораблі, трамваї, автобуси відтворені у вигляді ретельно виконаних абсолютно точних моделей. У брошурі про Мадуродам повідомляється, що в ньому є 1 148 моделей будинків, 27 мостів, 63 об'єкти, що рухаються, 2 389 машин і вантажівок, 58 кораблів, 32 літаки, 4 000 м залізничних і трамвайних шляхів, 12 поїздів, 2 трамваї, пробіг поїзда на рік 16 000 км, пробіг автомобіля на рік 14 000 км, 4 957 мініатюрних дерев, 30

Експозиція Національного музею музичних автоматів (Утрехт)

000 цибулин квітів, 50 045 ліхтарів... [31].

Усе це здається неправдоподібним. Малюсінькі автомобілі мчать по автобанам метрової ширини, триметрові моделі "Боїнгів" розвертаються в аеропорті, танкери везуть нафту, один із них зайнявся, його оточили маленькі гідромонітори і намагаються погасити пожежу потужними струменями води. Легковики й вантажівки, вертольоти і моторні човни, один із них тягне за собою воднолізника. Локомотиви, подаючи негolosні гудки, тягнуть пасажирські й товарні поїзди... Вулиці й площі з мініатюрним народцем..., що надихнув А.М.Г.Смідт на вірш "Margootje", який можна прочитати російською в перекладі Інни Дождь "Малютка із города Мадуродам".

З одного боку, надзвичайно пізнавально – можна за один день ознайомитися з нідерландською архітектурою, побачити і оцінити всі середньовічні пам'ятники, уявити собі, як живе і працює країна. От, наприклад, 110-метрова дзвіниця в Утрехті – тут її висота близько чотирьох метрів. З іншого боку – відчуваєш себе дитиною, це чудова дитяча гра, якась неймовірно велика іграшка країна.

Мадуродам відкрився в 1952 році. Названо його

на честь Георга Мадуро, лейтенанта, що загинув під час Другої світової війни. Його батьки захотіли в такий спосіб увічнити пам'ять сина. Вони одержали допомогу від Товариства підтримки нідерландських студентських санаторіїв, якому конче були потрібні гроші на лікування студентів, що занедужали туберкульозом, що поширився в ті роки. Майже всі прибутки від Мадуродама йшли на будівництво і устаткування студентських санаторіїв. І сьогодні Фонд Мадуродама займається широкою добродійністю, об'єктом якої є, головним чином, молоді люди.

У Мадуродама є своя міська рада, мер. До вступу на трон у 1980 р. почесним мером Мадуродама була принцеса Беатриса, а після цього мер щорічно вибирається зі членів міської ради, що складається з 25 гаазьких учнів. В обов'язки мера входить присутність на всіх церемоніях, а також урочисте відкриття нових моделей, якими Мадуродам постійно поповнюється.

Мандрувати по Мадуродаму можна годинами, дивуючись його продуманості і мистецтву організаторів. Адже це не тільки архітектурний музей, це синтез інженерного, краєзнавчого музеїв. Це і гідротехнічний музей, де представлені

дамби і працюючі шлюзи, нафтова платформа в Північному морі.

Про музеї Нідерландів як важливу форму репрезентації знань уже говорилося вище, а тут можна зробити висновок про постійне намагання нідерландців подавати якомога компактніше репрезентації різних знань. І прикладом є найбільш відомий у світі парк мініатюр "Мадуродам", який є одним із найстаріших і до того ж має найбільшу у світі залізницю 4 км завдовжки.

Взагалі у світі існує близько 40 парків мініатюр – унікальні комплекси, що дають змогу за кілька годин "відвідати" до 50 країн світу. Існує асоціація таких парків International Association of Miniature Parks – IAMP [32]. Є свідчення про існування приватних зразкових сіл і мініатюрних парків до 1900 року, але тільки в 1930-х цей жанр став відомим як громадські визначні пам'ятки. Найстаріший мініатюрний парк – Bekonscot, Великобританія (1927-1929). Відомі парк мініатюр у Швейцарії, парк "Італія в мініатюрі". Приблизно кожні 3 роки у світі відкривається новий парк мініатюр.

Ці парки головним чином будуються для збирання грошей на благодійність та для освіти, передаючи туристичну інформацію про країну, місто і становлячи оригінальну репрезентацію історичних знань у мініатюрі. Кожна модель, як і весь парк, – це насправді твір мистецтва, результат фантазії дизайнерів і тонкої роботи майстрів [33].

*Нижче від рівня моря,
але на вершині інноваційного розвитку*

Країна з населенням удвічі меншим за населення України і площею, яка у п'ятнадцять разів менша за площу України, до того ж чверть території знаходиться нижче від рівня моря, відома потужним внеском її художників, філосо-

фів, учених, промисловців у світовий інноваційний розвиток. І продовжує бути на вершині інноваційного розвитку, маючи високий глобальний інноваційний індекс, який оцінює організаційні й оперативні зміни економічних систем, їхню здатність розвивати й використовувати новітні технології, збільшувати кадровий потенціал, переваги й недоліки інноваційної політики і практики. За дослідженням інноваційного потенціалу 130 держав [34] Нідерланди – серед найбільш інноваційних країн після США, Німеччини, займаючи в рейтингу 10 місце (Україна – 79, Росія – 68 місце) [35].

Інший індекс інноваційності держав з 2007 р. визначає Economist Intelligence Unit EI – індекс глобальних інновацій (global innovation index), у вибірку якого входять 82 держави. Для розрахунку індексу застосовується багато показників, зокрема кількість патентів, отриманих громадянами тієї або іншої країни, якість і кількість зайнятих у науці людей тощо. Нідерланди в цьому рейтингу на 8-9 місці [36].

Укладачі цього рейтингу знайшли продуктивне визначення поняття інновацій, яке для українського освітнього дискурсу є каменем спотикання. Назвавши інноваціями "прик-

ладне застосування знань, використовуване переважно для здобуття економічної вигоди", дослідники визнали інновацію як явище суспільного розвитку, що постає на перетині трьох феноменів – знання, його репрезентації та застосування цього знання з метою одержання вигоди. Нехай тут нас не відштовхує поняття економічної вигоди, не обов'язково його розуміти вульгарно, як отримання зиску. Економічна вигода – це передусім економія людських зусиль для отримання того чи іншого результату. Освіта має називати інновацією ті впроваджені засоби і механізми, які заощаджують час учнів, учителів, батьків, але надають можливість одержувати потрібні результати.

В останні роки інтелектуальний капітал стає головною складовою, що визначає економічне благополуччя розвинених і країн, що розвиваються, – саме від нього насамперед залежить конкурентоздатність на міжнародній арені. Нездатність економіки створити або ж ефективно використати цей капітал негативно відбивається насамперед на рівні та якості життя населення. Більше того, на відміну від суспільства індустріального, коли кількість трудових ресурсів відігравала визначальну роль, у постіндустріальному суспільстві

Мадуродам - нідерландський парк мініатюр

ключовим фактором розвитку стає рівень освіти, її якість і безперервність.

Нідерланди визнаються також найбільш глобалізованою країною світу після Сінгапуру і Гонконгу за рейтингом глобалізації журналу *Foreign Policy*, в якому беруть участь 72 країни світу (87 % населення земної кулі й більше ніж 90 % світової економіки) [37]. При складанні цього рейтингу експерти ураховують чотири основних параметри. По-перше, економічна інтеграція – обсяг міжнародної торгівлі, інвестицій і різних виплат (зокрема, зарплат), що перетинають державні кордони. По-друге, персональні контакти – міжнародні поїздки й туризм, обсяг міжнародних телефонних переговорів, поштових відправлень і переказів тощо. По-третє, технологія – кількість користувачів Інтернету, кількість інтернет-серверів тощо. По-четверте, входження країни у міжнародну політику – членство у міжнародних організаціях, кількість посольств тощо.

За таких рейтингових медалей Нідерландів постає питання про особливості механізму репрезентації знань у цій країні, зокрема в освіті. Щодо України, він нам добре відомий – НАН, АПН, МОН і система навчальних закладів транслюють запаковане ними знання в програми і підручники, зміст яких транслюється на уроках. Звичайно, певну роль відіграє особистісне знання учителів у цьому процесі, є і процес інформальної освіти – точніше, стихійної, або ЗМІ, проте централізовано-лінійний характер репрезентації знань в освіті України видається фактом безсумнівним. Є стандарти, є програми, є канонічні тексти, або першоджерела, є бібліотеки. Зрештою отримуємо випускників шкіл і фахівців, які з різних причин живуть у країні, яка на півсотні рейтингових місць відстає від Нідерландів. Якщо не будемо в усьому

Конкурс скульптур з піску в Схевенінгені

звинувачувати двієчників, тоді у чому причини такого відставання? У географії? З цієї точки зору – тут є для нас і плюси, і мінуси. Не беремося розв'язувати проблему у всьому обсязі, спробуємо лише поглянути на роль освіти у вершинності інноваційності Нідерландів.

Гральний кубик біля Deltapark Neeltje Jans

Найбільшими кроками, здійсненими голландцями в ХХ столітті із захисту від повеней, є проекти "Зейдерзее" і "Дельта", які Американським товариством цивільних інженерів (ASCE) внесені у список Семи чудес сучасного світу. Проект "Зейдерзее" (нідерл. *Zuiderzeewerken*) – система рукотворних дамб і робіт з осушення й дренажу землі. "Дельта" (нідерл. *Delta werken*) – проект зі ство-

рення захисних конструкцій на південному заході Нідерландів з метою захисту земель у дельті Рейну від повеней. У ході цього проекту, реалізація якого тривала з 1950 по 1997 рр., було побудовано 2,4 тис. км основних і 14 080 км допоміжних дамб, а також більше ніж 300 будівель [38].

Біля Deltapark Neeltje Jans (*Vrouwenpolder*) [39], музею, присвяченого будівництву "Дельта", і водночас комплексу водних атракціонів, по дорозі до моря (у якому як експонат стоїть експериментальна опора, з яких побудовано дамбу), лежить кинутий будівельниками (невідомо: навмисно чи ні?) кубічний бетонний блок заввишки близько метра, який невідомий художник перетворив на пам'ятник ГРІ, намалювавши на кожній грані бетонного куба як шестигранному гральному ку-

Гральний кубик біля музею Deltapark Neeltje Jans

Пам'ятник будівельникам системи дамб "Зейдерзее"

бику чорні цятки – очки від 1 до 6. Щоб зберегти видовищність підкидання гральної кістки, в 150 разів більшої за звичний для нас кубик дитячих ігор, мабуть, потрібен велетенський 300-метрової висоти. Цей гігантський кубик під силу підкинути лише Богу чи Дияволу, та, як справедливо казав Ейнштейн, "Бог не грає в кості", тож цей гігантський кубик символізує, схоже, велич Людини граючої, гігантську працю нідерландців, яка яскраво репрезентована у пам'ятнику ініціатору і організатору будівництва захисних дамб Корнеліусу Лелі, коли масштаби проведеної роботи порівнюються з масштабами будівництва єгипетських пірамід. Водночас цей бетонний кубик – символ усвідомлення, що проти стихії природи ця робота, хоч і гігантська, але все ж гра з водною стихією, а спорудження дамб – це все ж лише ймовірна перемога. Не меншою мірою і освіту можемо оцінити як гру зі складною природою людини, в якій є і перемоги, і поразки.

Плакат про нідерландську репрезентацію знань

С. Б. Переслегін, відзначаючи активну дискусію у світі про реформу освіти, вважає, що "простір освітніх проектів, по суті, порожній. Тим самим, немає передумов для переходу на рефлексивний рівень сценування (термін для позначення першого етапу стратегічної гри. – С.К.). Нарешті, відсутні як виразна мета сценування, так і його суб'єкти. Чи йде мова про загальну постіндустріальну кризу освіти і шляхи її подолання? Про косметичні зміни програм? Про якісь нові підходи до самого поняття школи? Чи розглядається освіта в масштабах певної країни, або ж мова йде також про експорт освіти? Нарешті, хто повинен ухвалити рішення щодо цього (і цілого ряду ін-

ших питань), сформувавши позицію "Замовника"?"

Тут варто б розпочати аналіз багатогранного проектування школи майбутнього в Нідерландах, проте залишимо це питання для інших розвідок і пильніше подивимося на вже встановлені практики і процеси в нідерландській освіті.

Поставивши запитання "про особливості репрезентації знань в освіті Нідерландів" у перший день навчального візиту в рамках українсько-нідерландського проекту "Громадські платформи освітніх реформ в Україні", я розумів, як важко відповісти організаторам стаді-туру на це запитання, і прямої відповіді не очікував. Бо відповідь на це питання, мабуть, необхідно було розпочинати від фактів до IX століття [40], коли, як свідчить історія педагогіки, єпископальні (кафедральні) школи були провідним типом церковних навчальних закладів, а серед найбільш відомих шкіл тоді у Європі, зокрема, була школа в Утрехті [41]. Або від 17 ст., орієнтуючись, наприклад, на довгий список прізвищ ректорів Утрехтського університету з 1636 року, який бачать на меморіальній дошці відвідувачі університету.

Проте вдивитися у нідерландський світ культури і освіти, визначати екстремальні у ньому точки

репрезентації знань допоміг рекламний плакат видавництва Noordhoff Uitgevers – "Путівник в освіті" / "Wegwijs in onderwijs". Цей плакат ми помітили в школі гуманної динаміки Waterrijk (Утрехт), який серед різноманітних рекламних матеріалів на спеціальних дошках у вчительській кімнаті вирізнявся розміром (більше одного квадратного метра) і естетичною привабливістю. Плакат "Путівник в освіті" нагадав парк мініатюр Мадуродам. Цей плакат – сам зразок репрезентації знань, бо поєднував у собі різні засоби репрезентації знань – тексти, графіки, таблиці, малюнки, символи тощо, відображаючи і оригінально поєднуючи майже сотню тем, сюжетів, проблем і механізмів сучасної шкільної освіти Нідерландів. На жаль, цей плакат не вдалося знайти на сайті видавництва Noordhoff Uitgevers, яке так гарно скомпактикувало знання про нідерландську освіту та стан репрезентації знань у ній, тому розповідь про нього ведеться за його фотографіями.

На плакаті передусім виділяються його геометричний центр – карта Нідерландів із даними про школи за муніципалітетами, та ще декілька центральних елементів: діаграми системи освіти; схема її фінансування за її підрозділами та джерелами;

Корнеліус Лелі - ініціатор і організатор будівництва захисних дамб

дві схематичні будівлі – Школа та Палац освіти. Останній подано як наочну схему доставляння знань учителями до учнів через багатьох посередників. Навколо цих фокусних центрів плаката і концентрується інформація про порядок репрезентації знань в освіті Нідерландів.

Плакат синтезує історію, сучасне і майбутнє освіти

На верхньому правому краї плаката – хронологічна вісь репрезентації знань, точками відліку на якій нових можливостей в освіті. зображення нових навчальних засобів, що отримує учитель у своє розпорядження. Плакат нагадує: якщо до 1940 дошка, стінна карта, книги та зошити – ось і всі навчальні засоби, то в 1950 з'являються діа- і кінопроектор; у 1960 – касетні магнітофони, в 1970 – шкільне телебачення і відео; в 1980 – калькулятор, CD; з 1990 – персональний комп'ютер, електронна пошта, Інтернет, ноутбук, DVD, а з 2000 – мультимедіа-проектор, Benner (?), мобільний телефон і SMS, Інтернет тощо. Над зображенням електронної книги (e-book) надпис – "Підручник майбутнього" і описано його так: "Тільки одна книга у вашому рюкзаку. У найближчі роки розвиватиметься ринок цифрових книг. Вони будуть такі, ніби надруковані на папері, виготовлятимуться з гнучким екраном".

Бюджет часу нідерландського вчителя: 166 годин – на поглиблення фахової підготовки

Історія навчальних засобів є фоном плаката. Якщо ж розпочати його читати з лівого верхнього кутка, то передусім побачимо кругову діаграму у вигляді компаса "40 тижнів вчителя", на якій зображено робочі і вихідні тижні вчителя протягом календарного року. Цей компас переростає в

Плакат-репрезентація нідерландської освіти

графічний аналіз "Бюджету часу нідерландського вчителя".

Плакат пояснює, що в освіті не 36-годинний робочий тиждень. Існує, як правило, відома за стандартом ЄС річна норма 1 659 годин. Поділені на 40 тижнів шкільного року, в середньому виходить 41,5 години на тиждень.

Далі показується, як 1 659 робочих годин учителя початкової школи розподіляються за такими видами роботи:

- ♦ 166 годин – поглиблення фахової підготовки, педагогічної майстерності (Deskundigheids-bevordering Vakverdieping), заохочення, поїздки, курси тощо;

- ♦ 314 годин – групи завдань, пов'язаних із підготовкою до уроків (Lesvoorbereiding, nakijkwerk);

- ♦ 249 годин – витрати, пов'язані з групою задач між MR і / або консультацією шкільних заходів (Niet-groepsgebonden taken Ondermeer MR- en Orlidmaatschap, overleg schoolactiviteiten enz);

- ♦ 930 годин – час, протягом якого здійснюється аудиторне викладання вчителями.

На плакаті зауважується, що нідерландські викладачі мають більше аудиторних годин ("contacturen"), ніж у сусідніх країнах (див. табл. 1).

Центр плаката – коло субкультур нідерландської молоді

У центрі плаката – адміністративна карта Нідерландів, кожний муніципалітет позначено певним кольором, відповідним середнім розмірам їх шкіл, тобто середньою кількістю учнів у початковій школі (2006) за шкалою: менше 100; 100-150; 150-200; 200-250; 250-300; 300 або більше учнів.

Навколо карти Нідерландів зображено 9 фігурок представників субкультур нідерландської молоді: відомі і у нас готи, альфі, хард-рокери, панки та невідомі поки що у нас нідерландські неформали Kakkers, Gabbers, Nerds, BrEaZaHs. Під фігурками "неформалів" подано коротенькі описи їхніх прикмет та фетишів. Надається пояснення, що на відміну від Сполученого Королівства, в Нідерландах шкіль-

Таблиця 1.

	В.О. / початкова освіта	VO onderbouw / неповна середня освіта	VO bovenbouw / середня освіта
Нідерланди	930	868	843
Фландрія	940	698	833
Німеччина	783	709	695

на уніформа не була обов'язковою. Проте в освіті є певні групи учнів, які добровільно обирають "одноманітний" стиль і стандарти одягу.

Учитель

У наступному концентрі плаката – як протиставлення труднощам педагогічної праці з такою неформальною молоддю – зображено ряд фігурок педагогічних працівників на діаграмі "Який вчитель що заробляє?". Інформуючи про середню зарплату основних категорій учителів, фігурки викладачів зростають відповідно до зростання їх заробітної плати – від мінімальної у вчителя-початківця базової освіти в 2 221 євро і до 8 259 євро, які отримує професор / hoogleerarr з максимальним окладом. Така собі "еволюційна драбина учителя", або зарплатна лінійка.

Наводяться дані і про інші характеристики вчителства. За 10 років з 1994 по 2005 проаналізовано зміни складу шкільного персоналу за статтями по категоріям: Директори і менеджмент / Directie en management; Освітні консультанти / Onderwijsgevend; Підтримка освіти / Onderwijs-ondersteunend; Адміністрація і управління / Administratie en beheer. Відображені політичні уподобання викладачів початкової, середньої і вищої освіти. Симпатії педагогів до нідерландських партій – Лейбористської партії / PvdA; CDA; VVD; GL; SP; CU; D66; SGP; Wilders коливаються від 0 до 20%. Нас не цікавлять ні назви партій, ні кількісні показники симпатій до них. Гідне уваги, що така інформація збирається і репрезентується в Нідерландах.

Політична і зарплатна лінійки ніби підкреслюють завершення теми фінансування освіти, і під цією лінійкою підкреслення розпочинається власне тема школи.

Діаграма "40 тижнів вчителя"

Школа

Передусім повідомляється: муніципалітет несе відповідальність за шкільні будівлі початкової і середньої школи. Спільно зі школою забезпечує їм безпечне, здорове та функціональне середовище навчання. Муніципалітет надає територію для школи і є власником будівлі, які повинні відповідати вимогам щодо навколишнього середовища і забезпечення здоров'я. Школа сама несе відповідальність за технічне обслуговування.

Невелика діаграма повідомляє причини невиходу учнів у школах по всій країні (6,1%), серед яких названо:

- ◆ Продовольчі отруєння 27 %
- ◆ Інфекційні хвороби 23 %
- ◆ Психіатричні симптоми 14 %
- ◆ Респіраторні захворювання 6 %
- ◆ Хронічні захворювання 6 %
- ◆ Захворювання кінцівок 5 %
- ◆ Мігрень 4 %
- ◆ Інші 16 %

Приміщення шкіл країни характеризуються мінімальною площею на одного учня (для базової освіти – 3,5 м²; середньої освіти (рік 1 і 2) – до 7,0 м²; середньої освіти (рік 3 до 6) – до 5,7 м²). Далі наводяться дані про оточення школи (Наскільки тихе місце, в якому знаходиться школа? Чи достатня

Центр плакату містить коло субкультур нідерландської молоді

очистка? Чи адекватний сонцезахист приміщення?) та якість внутрішнього середовища – стан повітря у приміщеннях тощо.

У розрахунку на одного учня вказуються витрати на енергоносії нідерландських шкіл на рік / Energieverbruic scholen per jaar (в початковій школі ці витрати становлять 49,47 євро, а в середній школі – 59,55 євро).

Наведено також дані про максимальну кількість класів / груп у кожній школі / Maximal aantal groepen per school; кількість шкіл і початкових шкіл у кожній провінції / Aantal basisscholen per schoolbestuur per provincie.

З цікавістю розглядаєш встановлені у школах Нідерландів нормативи "гарних столів і стільців", висота яких співвіднесена між собою у відповідній таблиці.

Напроти теми школи плакат показує організаційну схему освіти, подаючи зокрема загальну організаційну схему Міністерства і таблицю чисельності зайнятих працівників у різних секторах освіти. Тут же повідомляється про незаповнені вакансії у 2006-2007 як відсоток зайнятості у початковій освіті у середньому – від 0 до 1 %, а в середній освіті – від 0 до 1,4 %. Аналізується чисельність учнів, шкіл, кількість шкільних рад з девізом "Кращі школи – менше адміністрації".

Плакат – лише маленька частка інформації про освіту Нідерландів, яку детально описано в різних досьє нідерландською і англійською мовами і представлено на сайті Міністерства [42]. Так, у тринадцятому виданні "Основні показники освіти, культури і науки 2004 – 2008" нідерландське Міністерство освіти, культури і науки (MOKN) надає останні дані про результати і статус своєї галузі. Зокрема, амбіція чинного кабінету міністрів – мати освіту, що надається навчальними установами, які відповідні

Нідерландська школа...

людському масштабові, тому вперше подаються дані про розмір шкіл. Надається уявлення щодо узгодженості між програмами освіти і ринком праці, масштабами і різноманітністю несубсидованої освіти, положення учнів національних меншин у системі загальної середньої освіти та професійної освіти, а також учнів у системі вищої освіти у міжнародній перспективі [43]. У брошурі "Робота в освіті 2008. Нідерланди" [44] повідомляється, що нідерландське суспільство зацікавлене якістю освіти і викладачів. Тому готується і видається щорічний контрольний огляд "Onderwijsmeter" ("Метр освіти"). "Onderwijsmeter 2007" показує, що оцінка нідерландців щодо схвалення освітніх послуг знижується. ...Пропорція відповідачів, які ставляться до викладачів середньої освіти з високою повагою, скоротилася з 68 % у 2006 до 55 % у 2007. Однак, батьки залишаються впевненими в якості початкових шкіл. Суспільна думка стурбована потенціалом набору в сектор освіти, що тепер знаходиться перед загрозою серйозної нестачі викладачів. У вторинному секторі норма вакансії для викладачів може досягти 6% у 2011 р.

Фінансування освіти: 26.4 млрд. євро

Між бюджетом часу учителя і зображенням потоків і типів освіти Нідерландів розпочинається тема фінансування освіти. У 2006 році на освіту державним та приватним секторами витрачено 26.4 млрд. євро. Королівство є основним фінансистом (19,4 млрд. євро). Понад 85 % цих грошей спрямовується в навчальні заклади, решта надходить із муніципальних органів.

Між типами освіти кошти розподіляються так: початкова освіта (VO) – 37 %; середня освіта / допрофесійно-технічна середня освіта (VO/MBO) – 40 %; вища освіта (HO) – 23 %. Детально аналізуються витрати батьків на одного учня за видами витрат:

- ♦ Добровільні батьківські внески;
- ♦ Закупівля навчальних засобів та інструментів;
- ♦ ІКТ та приладдя;
- ♦ Додаткові витрати на навчальні матеріали та інструменти;
- ♦ Додаткові шкільні заходи;
- ♦ Атласи, словники і калькулятори;
- ♦ Шкільні підручники.

Безкоштовні підручники / Gratis schoolboeken

На плакаті видавництва ґрунтовно висвітлена тема підручників.

У центрі плаката зображено, як можна замовити і придбати потрібні книги і підручники: необхідно на сайті видавництва вибрати он-лайн назви книг, увести потрібну кількість примірників, підрахувати вартість замовлення, сплатити і отримати.

У 2009/2010 навчальному році у школах Нідерландів впроваджуються абсолютно безкоштовні підручники. На плакаті повідомляється, що безкоштовні навчальні матеріали (gratis lesmateriaal) у системі загальної середньої освіти впроваджуються у два етапи. Якщо на навчальний рік 2008-2009 батьки купували книги самі, це було їх обов'язком, то з 2009-2010 н.р. гроші обсягом 300 млн. євро надходять у школи, які і забезпечуватимуть безкоштовно книги для учнів. Основна мета цього заходу полягає в скороченні витрат для батьків і, отже, підвищення їх купівельної спроможності. З 2009/2010 навчального року державна субсидія обсягом 316 євро на одного учня виплачується в школи, відтоді батьки більше нічого не платять за засоби навчання. Схема викликає багато питань у нідерландського суспільства, як в освітян, так і у видавців, не все їм тут ясно [45]. Проведене на замовлення нідерландських видавництв дослідження встановило, що три чверті (75 %) шкільних менеджерів вважають, що введення "вільних підручників" загрожує якості шкільної освіти і не призведе до її поліпшення [46].

До безкоштовних навчальних матеріалів (Gratis leermiddelen) віднесено: підручники, робочі зошити; екзаменаційні та контрольні матеріали; навчальні матеріали в школі; отримані з мережі навчально-методичні матеріали; компакт-диски та DVD-диски. До "самооплатних" зараховано ноутбуки; multomappen; калькулятори, інструменти; атласи, словники; програмне

забезпечення (текстові редактори).

Витрати на книги в загальному обсязі витрат на освіту, як вказує плакат, є відносно низькими. Це підраховується так. Освітні витрати (onderwijsuitgaven) в 2008 році діляться на кількість учнів середньої освіти (VO-leerlingen), ця частка складає 6 658 євро. Ця частка ділиться на 1 040 навчальних годин учня на рік, і визначаються витрати одного учня на годину його навчання – 6,40 євро. А пакет книг обсягом 316 євро коштує лише 30 центів на одного учня на годину.

Тут же діаграма "Сезони освітніх навчальних матеріалів / Het seizoenen voor educatief leermateriaal" характеризує основні етапи процесу підручничовиробництва за місяцями року.

Якщо від діаграм про час учителя провести діагональ плаката – у правому нижньому кутку як опору всього процесу освіти віднайдемо стос найбільш відомих видань Noordhoff Uitgevers. І поряд зі стосом книг – інформація про кількість спортивних об'єктів у школах Нідерландів: баскетбольне поле – у 24 % шкіл; футбольні поля – 18 %; настільний теніс – 15 %; волейбольні – 1 %; Skatebaan – 1 %. Якимось не вірять-

ся у цю інформацію – про невелику кількість спортивних об'єктів у школах Нідерландів, бо в усіх школах, які ми відвідували, були гарні спортивні майданчики. Спортивні зали ми не бачили, але на цьому ми й не зосереджували увагу господарів візиту.

"Мадуродам" репрезентації знань на плакаті

Схема доставляння знань до учнів через багатьох посередників представлена у вигляді палацу мудрої Сови "Інвестування нових продуктів" / *Investeren nieuwe producten*, по прямокутному периметру якого розміщені палати з представниками різних фахів "репрезентаторів знання". У внутрішньому дворі цього палацу намальовано його архітектурний план: "Питання освіти – концепція – створення – реалізація" / "VRAAG onderwijs – concept – creatie – realisatie". На найвищих поверхах цього палацу – фігурки викладачів і учнів. З учнівського крила палацу й починається механізм репрезентації знань: після появи ідеї продукту проводиться її інвентаризація (тобто шукаються відповіді на питання: Наскільки значущою є проблема? Конкуренція?

Схема доставляння знань до учнів через багатьох посередників представлена у вигляді палацу мудрої Сови "Інвестування нових продуктів" / *Investeren nieuwe producten*, по прямокутному периметру якого розміщені палати з представниками різних фахів "репрезентаторів знання"

Аудиторія?). Далі визначається форма продукту (якщо друкованого, то який формат: книга?, журнал?, чи альбом з відірваними листами (losbladig?); якщо електронного, то чи онлайн, чи CD, чи DVD?). Наступний крок – визначаються бюджети продаж (тираж, ціна за штуку, загальні витрати, повернення витрат (Rendementsdoelstelling). Після цього розпочинається планування (буває, що і поза графіком розпочинається робота), і, зрештою, беруться за роботу редакційні команди (зовнішні автори (викладачі), ілюстратори, дизайнери, "фінальні" редактори). Далі – визначення змісту (теми, формату); розробляється графічний дизайн (стиль, композиція, друк, колір). Проводяться дослідження (збір даних). Зрештою, оформляється текст та ілюстрації (написання, фотографія, малюнки). Виготовляються макети версій (екрани) сторінок. Проводяться апробація або тестування, коригування. Лише після цього відбувається видання (друкування, запис на CD, публікація в Інтернеті). Паралельно розпочинається промоція (реклама, брошури, веб-сайт, огляди тощо). І нарешті – поширення: вантажівка підвозить учителям і учням необхідні навчальні матеріали...

Нідерландський курикулум як проект репрезентації знань

Курикулум / Curriculum – це проект репрезентації знань в освіті. Хоча термін "курикулум", як і поняття національного курикулуму, в офіційних документах нідерландською мовою не вживається, проте англійською мовою в міністерських звітах та наукових працях нідерландських фахівців цим терміном оперують, і як буде нижче показано, цей термін активно використовується як спільний знаменник для порівняння освіти Нідерландів з освітою інших країн.

Одним із найскладніших питань нашого візиту було зрозуміти, яким чином здійснюється механізм репрезентації знань в освіті Нідерландів, як у школах вчителів з'являються навчальні плани і підручники, як навчаються і підвищують кваліфікацію вчителі. У нас було розуміння, що автономні школи вільно обирають певні концепції освіти, а видавництва і різні освітні організації вже надають чи продають їм програми і підручники. А вчителі навчаються за замовленням шкіл у декількох організаціях, зокрема, в APS. Тобто єдності чи однієї схеми на зразок української схеми "Закон – стандарти – МОН – програми + підручники" не існує.

Зрештою, вже після візиту, у червні 2009 року з'явилися результати дослідження "Документи та інструкції курикулуму", проведеного у Великобританії, яке допомогло скласти загальне уявлення про курикулярний процес у Нідерландах. У цьому дослідженні проаналізовано формати опублікованих курикулумів та яким чином надаються навчальні плани та інструкції або рекомендації до них (guidance [47]) в рамках навчальної програми чи публікуються окремо тощо, тобто структуру репрезентації знань в середній освіті 17-ти країн, таких як Австралія (штат Квінсленд), Канада (Британська Колумбія), Фінляндія, Франція, Угорщина, Ірландія, Італія, Корея, Нідерланди, Нова Зеландія, Сінгапур, Іспанія, Швеція, США (штат Меріленд) і Об'єднане Королівство (Північна Ірландія, Шотландія, Уельс) [48], та доступність різних документів до учителів і учнів.

Це дослідження і подає компактний опис шуканої схеми щодо Нідерландів. В освіті Нідерландів основною категорією змісту освіти є поняття "навчальний план". Державою не вказується зміст навчання й навчальних методів, що

використовуються школами, лише сформульовані основні цілі (Core objectives) чи завдання досягнень (attainment targets), а вже справою шкіл є згрупування цих цілей у навчальні предмети, проекти, галузі вивчення і так далі, встановлення відповідного типу освіти, стандартів, вибір навчальних посібників тощо. Водночас школи повинні укладати й пояснювати свою політику та показувати, що вони у свій навчальний план включили всі встановлені державою цілі та завдання. Останні використовуються і освітніми видавцями для розроблення модулів різних навчальних предметів, які школи можуть обирати для використання.

Ці короткі основні цілі початкової освіти (вік 5-12) [49] та основні цілі середньої освіти (вік 12-16) [50] опубліковані як у буклеті, так і доступні у форматі PDF-документів на веб-сайті Міністерства освіти, культури й науки, зокрема, і англійською мовою. Школи відповідальні за відповідність власного навчального плану цим цілям і на свій вибір розподіляють навчальний матеріал, як і навчальний план викладачів.

Інструкції чи Керівництва забезпечуються Національним Інститутом Розвитку Навчального плану (SLO) (<http://www.slo.nl/organisatie/international/>), який фінансується Урядом, щоб надавати незалежну професійну пораду й підтримку щодо розвитку навчального плану та його виконання. Кінцеві користувачі навчальних планів SLO відіграють важливу роль: навчальний план ухвалюється тільки після того, як "польові консультативні групи" нададуть свої рекомендації. Ці польові консультативні групи включають викладачів із різних регіонів і освітніх секторів, хто досить знайомий із методами освіти, щоб бути здатними ідентифікувати потреби.

Проміжні цілі (Intermediate targets) навчання і

керівні принципи (guidelines) укладені SLO для арифметики/математики і нідерландської мови, щоб забезпечити школам додаткову підтримку в організації навчання з цих предметів. Проміжні цілі забезпечують відправну точку для викладання в кожному році початкового навчання. Навчальні керівні принципи забезпечують загальну структуру для проектування і організації процесів вивчення і розвитку в предметній галузі або її частині на довгий термін. Вони включають взаємопов'язані елементи: цілі, які будуть досягнуті й у якому порядку; відповідний предмет; основний підхід до предмета; освітні й організаційні показники досягнення цих цілей.

Керівні принципи для початкової освіти доступні як буклет і на веб-сайті: <http://tule.slo.nl/>. Керівні принципи для середньої освіти доступні на іншому веб-сайті: <http://www.leerlijnwijzer.nl/>. Цей веб-сайт також надає школам можливість подорожувати сайтом за допомогою діалогу з віртуальним гідом.

Підрозділ SLO – Національний Інформаційний Центр Навчальних Матеріалів (NICL) відповідальний за підготовку путівника для споживача навчальних матеріалів, які школи можуть використовувати, щоб порівняти вже існуючі та нові продукти. SLO також уповноважений Міністерством регулярно аналізувати підручники з математики й нідерландської мови. Результати надаються в Інтернеті.

Викладачі також мають онлайн-доступ до навчальних матеріалів з розмаїття предметів, забезпечених веб-сайтом Мережа Знань ("KennisNet"), з яким усі школи пов'язані (<http://www.kennisnet.nl/>). Освітня мережа Нідерландів (KennisNet – Knowledge Network) з 2001 р. з'єднує місцеві школи з музеями, бібліотеками, архівами та іншими ресурсами мережі. При організації мережі був ретельно спланований ряд ключових моментів,

починаючи з можливостей доступу, загального дизайну, розвитку змісту освітніх матеріалів. Особлива увага приділялася фільтрації змісту, доступного користувачам з використанням проксі-серверів, з урахуванням особливостей 6 основних релігійних груп, наявних у Нідерландах.

У час, коли завершувалася підготовка дослідження інформації про курикулярні документи, Голландський Відділ Евридіки повідомляв, що в Нідерландах не помітно ніякого "впливу" щодо забезпечення навчальними планами і не ведеться ніякого обговорення шляхів його поліпшення [51]. Проте щодо інформації про "вплив" у цьому дослідженні можна не погодитися, бо звіт про роботу SLO за 2007/2008-й навчальний рік розпочинається словами з виступу Державного Секретаря Марії ван Бейстервелдт / Marja van Bijsterveldt на відкритті "Хмари" / "De Wolk" – нового приміщення SLO у червні 2008 р.:

"Освіта постійно розвивається. Завжди є питання в основі: як ми можемо робити краще? І ми завжди виходимо на навчальний план та його розвиток" [52].

Потрібно детальніше розглянути SLO – Нідерландський інститут з розробки навчальних програм, абревіатура якого SLO залишається нами не з'ясованою – офіційна назва нідерландською *nationaal Expertisecentrum leerplanontwikkeling*, як і англійською [53], *National Institute for Curriculum Development*, ніяк не дають абревіатуру SLO.

SLO є Національним центром експертизи з розробки навчальних програм. Вже 30 років SLO формує зміст навчання та інновацій у трикутнику між державою, наукою та освітньою практикою. SLO знаходиться в м. Енсхеді, у східній частині Нідерландів, і нараховує більше ніж 200 фахівців.

SLO забезпечує незалежне та професійне консультування і підтримку з розробки навчальних програм у системі початкової, середньої та професійної освіти. Проекти навчальних програм зазвичай розробляються SLO з багатьма партнерами: Міністерством освіти, іншими центрами з конкретних знань, школами, викладачами коледжів, видавництвами, університетами тощо. Діапазон роботи охоплює всі предметні галузі, а також різні навчальні перехресні питання.

SLO розуміє курикулум (навчальну програму) як план для навчання, репрезентований (представлений) у багатьох формах: від директивних документів до навчальних матеріалів. У рамках свого завдання SLO також проводить курикулярні дослідження і здійснює співробітництво у цій галузі. Сфера досліджень SLO є широкою, має також міжнародну перспективу і включає:

- ♦ школи та розробку навчальних планів;
- ♦ роль вчителя у розробці навчальних планів;
- ♦ відношення різноманітності в освіті;
- ♦ освітні ресурси і використання ІКТ в освіті;
- ♦ принципи розробки основних програм (*core curricula*);
- ♦ стратегії розробки навчальних програм;
- ♦ стратегії та методологію дослідницької роботи в галузі курикулуму.

Перспективи SLO щодо курикулуму не обмежені Нідерландами і виходять за їх межі. SLO вивчає освітній та курикулярний розвиток в інших країнах, щоб відслідковувати тенденції та сучасні знання. У цих зусиллях SLO також співпрацює з міжнародними інститутами і мережами, подібними до SLO.

У результаті багаторічного досвіду у сфері освіти з проблем визначення цілей, змісту та організації навчання, співробітники SLO знають, що відбувається навколо них, і вони,

як і будь-яка інша організація, знають тенденції, події та соціальні питання, щоб вказати на широку, узгоджену освітню базу. SLO робить це в умовах відкритості, інноваційної та професійної співпраці з політиками, школами, університетами і представниками промисловості.

Таким чином, SLO може ввести приклади програм і випробувати їх на практиці. Крім того, SLO тим самим допомагає школам у прийнятті основних рішень та розробці навчальної програми привабливої, інноваційної і успішної освіти [54].

SLO як національний центр розробки навчальних програм основну увагу приділяє цілям і змісту навчання, а не питанням форми. SLO як посередник у трикутнику практики, політики і науки займає унікальну позицію в галузі освіти, у якій централізується досвід з розробки навчальних програм.

SLO вважає корисною метафорою для навчальної програми порівняння її з павутиною з безліччю павутинок, пов'язаних з навчанням учнів. Зміна деяких аспектів викладання навчального процесу приводить павутинням до коректування інших його компонентів, окремі оновлення надають мало шансів на успіх. Узгодженість і послідовність мають велике значення. У розробці

нових програм SLO, щоб забезпечити їхню послідовність, бере до уваги всі "нитки павука", що показані на схемі 1.

SLO вирішує такі завдання / Kerntaken:

- ♦ Поширення знань з розробки навчальних програм;

- ♦ Національний і міжнародний моніторинг та аналіз програм розвитку, оцінки і дослідження, внутрішнього і зовнішнього досвіду, участь у мережах передових технологій;

- ♦ Розроблення Національних рамок навчальної програми;

- ♦ Дизайн досягнення мети, кінцевих цілей, апробація програм і керівництв та затвердження їх шляхом консультації з відповідними сторонами.

- ♦ Активно сприяти координації між основними суб'єктами навчання (районами) та між типами шкіл чи освіти;

- ♦ Здійснювати приклади розробки навчальних програм на рівні школи;

- ♦ Розробка продуктів для прикладів (варіацій програм навчання) і забезпечення підтримки процесу використання цих прикладів (сценаріїв).

- ♦ Надавати приклади конкретизації навчальних планів на мікрорівні.

Характерним у виконанні цих основних завдань є:

- ♦ Високий ступінь взаємодії з відпо-

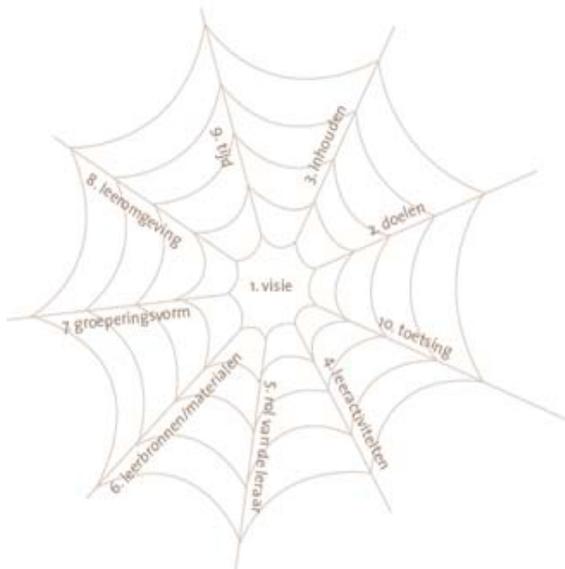
відними партнерами в галузі політики, практики і науки;

- ♦ Увага на легітимність виборів (особливо в національних рамках навчальної програми);

- ♦ Ретельне тестування практичних прикладів (особливо для прикладів мезо- і мікрорівня) у рамках пілотних проектів місцевих і регіональних партнерств.

При SLO працює Знаневий центр навчальних засобів / Kenniscentrum Leermiddelen (KCL). Адже кількість і різноманітність поставок навчальних матеріалів для шкіл зростає в останні роки експоненціально. Наприклад, одна з багатьох орієнтованих на освіту компаній – фірма Koks Gesto – постачає понад 30 000 пунктів шкільних та офісних продуктів, зокрема звичайний шкільний планувальник навчального року – JAAR-PLANNER 2009-2010 [55]. За таким величезним зростанням пропозицій школі і вчителям навряд чи можливо устежити, тому Kenniscentrum Leermiddelen спрямований на цільову підтримку школи і вчителів у виборі правильних засобів навчання. Крім того, існує детальне відображення останніх тенденцій у галузі розробки, вибору та використання навчальних засобів [56].

Схема 1.

1. Бачення: навіщо вони навчаються?
2. Мета: для яких цілей вони навчаються?
3. Зміст: чого вони навчаються?
4. Робота на уроці: як вони вчаться?
5. Роль вчителя: як учитель полегшує навчання?
6. Навчальні ресурси / матеріали: які ресурси / матеріали вони використовують?
7. Групування: з ким вони вчаться?
8. Середовище навчання: Де вони навчаються?
9. Час: коли вони навчаються?
10. Оцінка: як навчання оцінюється?

Канон як репрезентація знань – нідерландський варіант

Але окрім цілеспрямованих дій SLO спостерігаємо нову цікаву тенденцію в освіті Нідерландів – метод "канонізації" змісту освітніх галузей за зразком розроблення в експертних комісіях за участю громадськості "канону культури Нідерландів" (The canon of the Netherlands) – ключа до нідерландської історії. Мета такого канону – відібрати ключові факти "для всіх людей з історії країни, в якій ми всі живемо", враховуючи, що Нідерланди є не горизонтом, а пунктом спостереження. Канон не є новим шкільним предметом, новим курикулумом чи новим підручником [57], він, передусім, є громадським компромісом між масою історичних фактів і обмеженим людським часом для історичного пізнання.

Канон – це не список, а "сукупність вікон", кожне із яких є ключовим фактом в історії і культурі Нідерландів (див. Малюнок "50 вікон Канону").

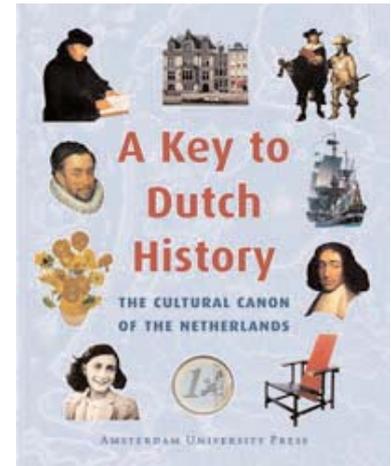
Тепер у світлі Канону повернемося до прикладу С.Б.Перемосєгіна про знання радянських школярів з історії Нідерландів, і порівнявши "вікна" Канону з повідомленими учнями фактами, легко побачити їхню неповноту.

За зразком "канону культури Нідерландів" розпочали розробку канонів історії різних міст і провінцій Нідерландів, історії спорту, кіно тощо [58].

Взагалі-то ставлення до терміна і феномена канону переважно визначається його розумінням як "незмінної (консервативної) традиційної, такої, що не підлягає перегляду сукупності законів, норм і правил у різних сферах діяльності й життя людини". Нідерландці, здається, надають терміну оновленого значення, відповідно до первісного значення Канону (грецьк. *κανών* буквально – пряма жерди-

на – усяка міра, що визначає прямий напрямок: ватерпас, лінійка, косинець) у Стародавній Греції, в якій композитори, граматики, філософи, медики цим словом називали звід основних положень або правил зі своєї спеціальності, що мали аксіоматичний або догматичний характер (те, що пізніше, за епохи схоластики, називали *summa*, напр. *summa philosophiae*). У древніх грецьких юристів канон означав те ж, що в римських юристів *regula juris* – коротке положення, те-за, взяті з чинного права для репрезентації схеми вирішення того або іншого юридичного питання. У наш час за словом "канон" закріпилося кілька значень релігійного характеру (Біблійний канон, Церковний канон тощо) та у мистецтві як сукупність норм і правил, у наукових знаннях як сукупність основних законів, норм і методів (наприклад, Канон лікарської науки – твір Авіценни про медицину). Зрештою, Канон – втрачений твір давньогрецького скульптора Поліклета, що викладав його вчення про канонічні пропорції людського тіла в статуях, а в Кантовій філософії – Канон чистого розуму (правило) – технічний термін для позначення здатності розуму утворення безумовних ідей [59].

Ідея канону почала дидактично розвиватися в освіті Нідерландів. У щойно виданій книжці "Канон початкової освіти" (2009) [60] подається розуміння, що канон може використовуватися при вивченні предметів у початковій школі. Видання призначене для тих, хто хоче отримати уявлення про різні "вікна Канону" і те, як вони належать до різних предметів (і прог-

"Канон культури Нідерландів" (The canon of the Netherlands) - ключ до нідерландської історії

рам) у системі початкової освіти. Ця книга може бути використана для практичних механізмів, матеріалів, тестів і курсів, або як контрольний перелік для цього методу.

"Канонізація" змісту освіти (зокрема освітніх галузей) шляхом розроблення в експертних комісіях за участю громадськості "вікон" для наочного охоплення змісту галузі, навчального предмета, видається перспективним напрямом компактизації репрезентації знань в освіті.

Визнаючи необхідність діалогу в розробці змісту

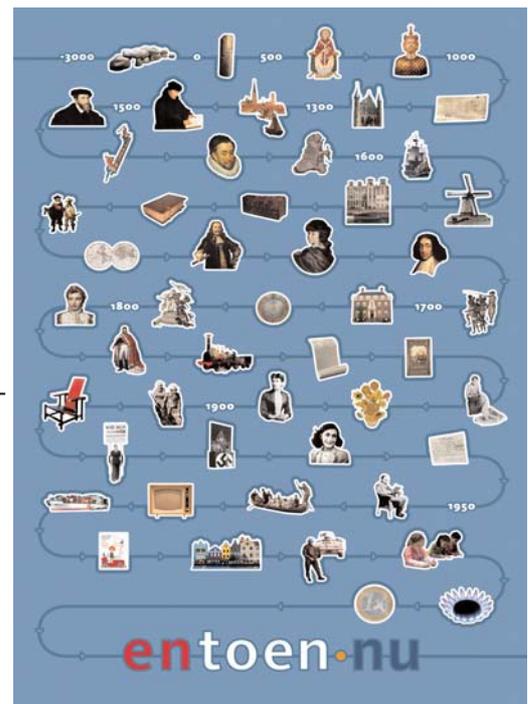

Схема 2. "50 вікон Канону"

освіти, водночас розробка сучасних навчальних програм у Нідерландах – високотехнологічна галузь діяльності, яка використовує інтелектуальні інформаційні технології, однієї з найбільш перспективних сучасних наукових галузей. Її основні напрями: обробка текстів, моделювання знань і бази знань, керування знаннями, розпізнавання образів, нейротехнології, інтелектуалізація Internet, концептуальне програмування та ін. SLO давно досліджує можливість їх використання при укладанні курикулуму, зокрема сім'ю комп'ютерних технологій *CASCADE (Computer ASsisted Curriculum Analysis, Design and Evaluation)*, призначеної для надання допомоги в складних завданнях розробки навчальних програм [61].

Від гри зі словом "компетентність" до розуміння її як символічної репрезентації

Компетентнісний підхід в освіті розцінюється як сучасна інноваційна стратегія репрезентації знань. В Україні і Нідерландах поширення поняття "компетентність" як в освітньому просторі, так і в бізнес-середовищі пояснюється бажанням підкреслити використання прогресивних освітніх методів і найкращих управлінських інструментів. Незважаючи на зростаючу популярність компетентнісного підходу в освіті, усе ще немає загальноприйнятого визначення і не знайдено точку відліку, щодо якої можна оцінювати різні підходи у визначенні і використанні терміна "компетентність". Нідерландські фахівці справедливо вказують, що "гра словом "компетентність" ... викликає переполох не тільки серед учнів і студентів, що навчаються за компетентнісними освітніми програмами, але й серед розроблювачів методів навчання і управління, заснованих на компетентностях" [62].

William of Orange / Вільям Оранський (Вільгельм Оранжевий) - від дворянина-заколотника до "батька країни"

У дисертаційній праці Анжели Стуф "Інструменти для ідентифікації та опису компетентностей" (2005) [63] та низці її статей зі співавторами [64] проаналізовано гру зі словом "компетентність" і внесено конструктивні ідеї, які є корисними і для української дискусії про компетентності.

По-перше, А. Стуф та її колеги на питання, чому так важко дати визначення цього поняття, знаходять відповідь у психолінгвістиці, зокрема, у семантиці. Такі поняття, як компетентність, є символічними репрезентаціями. Вони не несуть у собі співвідношення з реально існуючими об'єктами, що стоять за ними, на відміну від аналогових репрезентацій, таких, як, поняття "птахи". За спробами вивести значення слова "компетентність" не знаходиться ніяких конкретних прикладів, які могли б бути використані як початкова точка, тільки непрямі вказівки, у яких поняття компетентності пов'язане з конкретними особистостями. На компетентність не можна вказати. Сама по собі вона ніщо. І різноманіття визначень компетентності є результатом символічної природи самого поняття. Набагато простіше досягти угоди в тім, що називати "птахом", ніж у тім, як визначити

"компетентність", "інтелект", "любов" або "красу".

По-друге, А. Стуф на питання "що є компетентність" дає відповідь не з позиції об'єктивізму, тобто знаходження єдиного й абсолютно істинного визначення, а з конструктивістської точки зору. Аналізуючи коло визначень компетентностей, виходячи з літератури в галузі навчання, освіти й менеджменту людських ресурсів, переважно на досвіді ситуації в Нідерландах, описується історія поняття компетентності і пропонується підхід, що описує границі поняття компетентності (*boundary approach*). Цей підхід застосовується як регулятивна структура, що встановлює різноманіття визначень і підходів до компетентності. У побудові визначення компетентності "граничний підхід" може бути використаний як допоміжний засіб. Він може додати розуміння того, що таке компетентність, і спрямувати розгляд компетентності в контексті ситуації. *Граничний підхід до компетентності допомагає виробити візуальну і концептуальну репрезентацію цього поняття.* Границі можна визначати двома шляхами. Перший – шлях зсередини, він устанавлює границі шляхом розгляду шести різних аспектів компетентностей:

британський й американський підходи, індивідуальні й розподілені компетентності, спеціальні і загальні компетентності, рівні компетентності й компетентності як рівні, питання про те, чи можна навчити компетентностей, статичні і динамічні компетентності. Ці аспекти можна назвати екстремумами, розташованими на границях поняття, тоді як шукане визначення може перебувати десь між ними. Ще один спосіб визначити компетентність – шлях "зовні", що позначає розходження компетентності й близьких до нього понять: дія, кваліфікація, здатність, обдарованість, комплекс знань, навичок і відношень.

Може здатися, що з погляду конструктивізму вивчення поняття компетентності не має сенсу. Зрештою, судячи з викладеної позиції, компетентність можна визначити будь-яким можливим способом. Однак, це не так. Границі поняття компетентності не нескінченні. У людей є уявлення про те, що означає компетентність, але, імовірно, це уявлення важко піддається поясненню і вербалізації. В іншому разі їм було б досить непросто визначити, хто є компетентним з того чи іншого питання. Більше того, "люди з більшою готовністю сходяться в тому, кого назвати видатною людиною, ніж у тім, що робить її такою". Очевидно, є якийсь розуміння змісту поняття компетентності, прийняте всіма, хоча б частково.

Отже, що таке компетентність? Конструктивістська відповідь полягає в тому, що відповідей може бути багато, залежно від позиції авторів, мети, контексту визначення компетентності як складових великих проектів, таких як розробка компетентнісної моделі навчання, поліпшення процедур набору й оцінки персоналу або допомоги в організації тренінгів. Успіх цих проектів залежить від того, наскільки

життєздатним є визначення компетентності. Таким чином, увага до питання, що є компетентність, є більш ніж виправданою.

Мова для моделювання освіти (EML)

Методи й засоби формалізованого опису діяльності використовуються в багатьох галузях для вирішення різноманітних завдань. Для формалізованого опису освітньої діяльності Відкритим університетом Нідерландів (OUNL) розроблена мова моделювання навчальної діяльності EML (Educational Modeling Language) для упровадження в університеті віртуального навчального середовища "Едьюбокс" (Edubox). Зрозуміти, як використовується EML та яка її роль у розвитку освіти, допомагає аналогія між EML і музичною нотацією [65].

Мова моделювання навчальної діяльності EML була першою всебічною системою письма, що дозволяє кодувати одиниці навчання (наприклад курси, компоненти курсів і програми навчання) інтегральним способом. EML описує не тільки зміст одиниць навчання (тексти, завдання, тести, вправи), але також і ролі, відносини, взаємодії та дії студентів і викладачів. EML дозволяє моделювати різноманітність педагогів для освіти. Можна використати EML, щоб моделювати, наприклад, компетентнісну педагогіку (competence based pedagogy), проблемне навчання, пакети самонавчання і навіть традиційне навчання віч-на-віч.

Більш повне пояснення EML та її ролі в освіті подано в статті *Від зміни до оновлення: основи освітніх технологій електронних середовищ навчання* [66] та в інших працях [67].

Тепер курси з різноманітних наукових галузей оформляються за допомогою EML і є реальним освітнім матеріалом, що використовується студентами і викладачами. EML, розвинена OUNL, довела свою

ефективність і гнучкість для різноманітності педагогічних моделей.

Еволюційним розвитком мови EML є мова Learning Design, що використовується для запису, обміну і відтворення сценаріїв навчання, зокрема, вона дозволяє описати:

- ♦ Структуру навчання (method, act, play);
- ♦ Ролі учасників навчального процесу (roles);
- ♦ Дії, виконувані ними в ході навчання (learning activities, support activities);
- ♦ Середовище, у якому відбувається навчання, а також сервіси і ресурси, доступні в цьому середовищі (environments, services, resources);
- ♦ Об'єкти знань, створювані учасниками під час навчання, і доступ учасників до цих об'єктів (properties);
- ♦ Умови, виконання / невиконання яких впливає на проходження сценарію (conditions);
- ♦ Передачу інформації між компонентами сценарію (notifications).

Максимальне підвищення шансів на успіх нововведень у галузі освіти обумовлюється використанням EML та її еволюційних продовжень [68], зокрема, для встановлення ефективних навчальних мереж, більшість із яких все ще слабо підтримуються інформаційними і комунікаційними засобами (здебільшого wiki's, форуми, поштові списки тощо). Про ці проблеми йдеться у книзі Р.Копера про навчальні мережі, тобто товариства людей, які допомагають один одному, щоб краще зрозуміти і управляти певними подіями і поняттями в роботі або житті [69].

Роль мови моделювання навчальної діяльності EML є революційною, оскільки її розвиток пов'язаний з компактифікацією усього педагогічного знання, накопиченого людством, і зрештою, з формуванням ефективних навчальних програм. Ймовірно, без використання цієї мови незабаром праця у педагогіці і

освіті буде неможливою, оскільки "виробництво освітнього знання у глобальній ері" буде технологізовано за допомогою тих чи інших мов моделювання навчальної діяльності.

Видавництво SensePublishers в Роттердамі – "виробництво освітнього знання у глобальній ері"

У Нідерландських школах на столах учителів помічали товсті мануали, у яких компактно містилися всі необхідні матеріали для проведення уроку – тексти підручника, робочих зошитів для учнів, рекомендації, інструкції, додаткові завдання. Нашою термінологією – методичний комплект, але в одній зручній теці.

У Нідерландах є 4 потужні видавництва, які забезпечують підручниками школу. В одному з них, видавництві Thieme Meulenhoff (www.thiememeulenhoff.nl), побували учасники стаді-туру. Видавництво Noordhoff Uitgevers, яке створило плакат-репрезентацію нідерландської освіти, на власному сайті повідомляє про свою більш як столітню захопливу історію репрезентації знань для освіти Королівства.

Не можна не згадати ще одне видавництво SensePublishers, в якому ми, на жаль, не були, але яке я знаю найкраще серед усіх видавництв цієї країни, оскільки вже декілька років із Роттердама це видавництво надсилає електронні листи про свої нові публікації, PDF-версії яких безкоштовно можна завантажити у свій комп'ютер. SensePublishers має інноваційну філософію публікації, що відрізняється від більшості інших видавництв – робити свої книги безкоштовно доступними у PDF-форматі на веб-сайті видавництва [70].

Одна з останніх книг видавництва SensePublishers – "Виробництво освітнього знання у глобальній ері", що укладена Джулією Резнік / Resnik (Єврей-

Видавництво Thieme Meulenhoff (Утрехт)

ський Університет Єрусалиму, 2008). Ця книга передає хвилювання учених стосовно процесу глобалізації, який трансформує освітні структури у всьому світі, що вимагає у свою чергу теоретичного осмислення та встановлення перспектив таких процесів. Висновок учених – проблема виробництва освітнього знання в еру глобалізації обертається навколо чотирьох головних викликів: 1. розуміння процесу денационалізації освіти; 2. розкриття агентів глобалізації освіти; 3. дослідження значення міжнародних освітніх установ, що з'являються, і міжнародних навчальних планів; і 4. розуміння незахідної освіти та можливостей інтеграції її із західним знанням [71]. Освітнє дослідження стикається з головними викликами, що впливають із цього складного процесу.

Нідерландці активно запозичують освітні ідеї з усього світу – з Еквадору Шпір Тендоскат / S.Ten-Doesschate привезла ідею для школи Hof ter Weide (Утрехт) – методика, подібну до шкіл Монтесорі, за якої діти вільні самі вибирати, що вони хочуть вивчати впродовж дня. Девіз школи – met kinderen leren (навчання з дітьми). Школа Waterrijk (Утрехт) запозичила ідею і технологію школи гуманної дина-

міки, розробленої каліфорнійськими дослідниками Сандрою Сигал і Девідом Хорном, які пропонують технології розуміння потенціалу людей і організацій, що враховує фундаментальні розходження у функціонуванні людей як цілісних систем, включаючи розходження в тому, як люди спілкуються, навчаються, вирішують проблеми, здійснюють лідерство, функціонують у командах, підтримують гарне здоров'я і розвиваються особистісно, міжособистісно й надособистісно [72]. У навчанні обдарованих дітей у початковій школі використовується американський довідник з освіти для обдарованих [73].

Як у Росії, так і в Україні інколи вважають, що багато наших реформаторів освіти беруть як зразок західні моделі освіти. Водночас, О.Костинський, наприклад, помічає, що "на Заході ті люди, які всерйоз замислюються про освіту, ті люди, які визначають, якою мірою діти знають щось, ці люди повертаються фактично до традиційної класно-урочної системи, у якій викладач, що несе знання (це, може бути, голосно звучить, але він справді більше знає, ніж його учні) займає досить високе місце" [74]. І своє спостереження підкріплює думкою Джоани Крайтон / Johanna Crig-

hton – фахівця з реформ освіти з Великобританії / Нідерландів з її статті "Погляд на реформування посткомуністичних шкіл". Вона пише: "Це може здатися смішним, але повернення до традиційних методів процесу передачі знань на Заході супроводжується поширенням "прогресивних" підходів у східному напрямку в ході першого й другого етапів реформ, які часто нав'язуються зовнішніми донорами: Учителі повинні подумати двічі, перш ніж відмовлятися від національних освітніх традицій, які загалом добре послужили не одному поколінню учнів, – традицій, про зникнення яких на Заході сьогодні задувають із гиркотою" [75].

О.Костинський робить висновок: "Виходить досить дивна ситуація: ми в котрий раз кидаємося доганяти хвіст, коли собака вже поміняла напрямок".

Іншими словами, мова йде про дилему "авторитарна – вільна педагогіка". На мій погляд, дискусія про зміну напрямків розвитку освіти без контексту непродуктивна. Немає найкращого для всіх навчального методу. Його вибір залежить від соціокультурної і економічної ситуації у суспільстві. Школи вільної педагогіки – дорогі школи, які може дозволити собі суспільство з успішною економікою і які, мабуть, потрібні для його населення в демократичній атмосфері. Наскільки ці школи успішні в репрезентації знань і навчанні своїх учнів мистецтва і науки репрезентації знань – ще необхідно досліджувати. Одне цілком зрозуміле: без діалогу в суспільстві між державою і особистістю про прийнятні форми освіти і вільна, і авторитарна педагогіка зазнаватимуть поразки. Навчати свободи можна навчитися лише здобуваючи свободу. Тому зовсім коротко про політичні передумови такого навчання.

Комунікації – Діалог – Переговори: "консоціативна форма демократії"

Як відомо, існують різні теорії демократії – плюралістична, партисипаторна (або демократія участі), ринкова, плебісцитарна, консоціативна, соціалістична... У Нідерландах, як вважає політологія, розвиток одержала так звана консоціативна форма демократії: при інтеграції меншостей їм дозволяється зберігати свою культурну самодостатність, однак у парламенті при цьому приймаються рішення, рівнозначні для всіх.

Початок поширення в науковій літературі терміна "консоціативна демократія" [76], як позначення особливого політичного режиму, поклада книга провідного голландського політолога Аренда Лейпхарта наприкінці 1960-х років [77]. Лейпхарт, шукаючи відповідь на питання, як можна поєднати сегментарні розбіжності з демократичним правлінням, звернувся до проблематики консоціалізму (англ. consociationalism від лат. consociatio – співтовариство). Цей термін з твору "Політика" голландсько-німецького політичного теоретика Йоганна Альтузія (1557-1638 р.) у 1960-х рр. був застосований Лейпхартом стосовно Нідерландів ("Політика акомодатції: плюралізм і демократія в Нідерландах"), але детально цю ідею було розроблено в книзі "Демократія в багатоскладних суспільствах: порівняльне дослідження". Терміни "консоціативна", "консоціалізм" та їхні похідні Лейпхарт використовував для позначення властивої Нідерландам "політики узгодження" (politics of accommodation) – "політики акомодатції" (англ. accommodation – пристосування, узгодження; означає врегулювання проблем і конфліктів, викликаних розділовими лініями, за допомогою досягнення наймінімального консенсусу). Однак у наступних

роботах уживав "більше зрозуміле для неспеціалістів" поняття "співучасть у владі" (англ. power-sharing), розгортаючи концепцію консоціативної демократії (англ. consociational democracy) як "найбільш перспективної форми демократії для багатоскладних суспільств і єдиної можливої форми демократії для суспільств, що відзначаються вкрай високим ступенем багатоскладності".

Висновки

Травелог про репрезентацію знань в освіті Нідерландів показує, що вражаючий рівень матеріальної репрезентації знань та інноваційного розвитку в цій країні досягнуто внаслідок досконалості в розпакуванні і компактифікації знань. Синтезуючи історію, сучасне і майбутнє, репрезентація знань досягає високого рівня компактизації у мініатюрах Мадуроадаму і "вікнах Канонів", нідерландському курикулумі як проєкті репрезентації знань і конструктивістському розумінні "компетентності", у "виробництві освітнього знання у глобальній ері" і, зрештою, розробленні мови для моделювання освіти (EML) як засобу пакування знань для потреб освіти. Одним словом, "консоціативна форма демократії" в Нідерландах зінтегрувала "те, що під мудрістю" і намагається передати цей інтегрований здобуток кожному своєму громадянину в освіті, яка парадоксально спрямована на навчання "людини, що грається". Здається, цей синтез і дозволяє консоціативній демократії вигравати стратегічні ігри з конструювання майбутнього і школи майбутнього.

Коли мене запитували, що і який досвід ми побачили в Нідерландах; що б ми хотіли імплементувати в Україні, "що нам потрібно змінити в щоденній практиці", яка користь буде Україні від візиту 10 полтавських педагогів у

Нідерланди (в складі делегації з 25 українських освітян), яким змінам в освіті України сприятиме стаді-тур, то я, хоч і поверхово знайомий з дослідженнями складнощів процесу трансферу технологій, м'яко відповідав, що не потрібно тішити себе рожевими ілюзіями швидких результатів від бачення іншокультурних досягнень. Перечитавши історію іншого "стаді-туру" – подорожі Петра Першого в Голландію 17 століття в інтерпретації К.Валішевського [78], розумієш, що найсуттєвішим трансфером, що здійснив Петро I тоді, окрім здобуття переконання у необхідності змін, були декілька сотень загітованих і привезених ним у Росію голландських фахівців для розвитку у ній ключових технологій того часу. Україна повинна таких фахівців сьогодні формувати самостійно.

Однак у нас продовжує панувати стереотип легкого здобуття "передового досвіду" – побачив і втілює у себе. Проте не все так просто. "Все це отут, за вікном, і все абсолютно невидиме". 10 українців не привезуть з Нідерландів консенсусну демократію. 10 українців не привезуть формати репрезентації знань в освіті. 10 українців не привезуть величні будівлі Університетів Грюнінгена і Утрехту, збудованих у Середньовіччі бюргерами Нідерландів не для марних ігор спудеїв, а передусім для вироблення необхідних економіці і культурі суспільства репрезентацій знання ... Навіть Мадуродам не перевезуть. І не тому, що ці 10 українських педагогів не є Homo ludens, чи були не досить уважними до баченого, чи поверталися на Батьківщину, не як Петро I, поїздом з півсотні екіпажів, а літаком.

Справа у тому, що Нідерланди нагадують "знанневий реактор". Реактор – поняття широке. Це не обов'язково ядерний реактор – установка для здійснення керованої ланцюго-

вої реакції поділу атомних ядер, що супроводжується виділенням значної кількості енергії. Головний результат реакції не обов'язково є виділення тепла. Реактором можна називати багато різних пристроїв, навіть ще не існуючих, які виділяють що завгодно будь-якої природи. За аналогією, "знанневий реактор" можна визначити як установлену мережу інституцій з виробництва і поширення знань, комунікації між якими викликають все ж керовану ланцюгову реакцію породження нового знання та його репрезентації, що, своєю чергою, супроводжується реалізацією енергії суспільства.

Бурхливий "знанневий реактор" у Нідерландах, здається, у стані розгону. Його керованість викликає сумнів, ми навіть не торкнулися теми дискусії впровадження в освіті Нідерландів єдиного курикулуму. Ми не зачепили теми розвитку дослідницьких навичок нідерландських вчителів, конструювання шкіл майбутнього і впровадження в освіту досягнень сучасних досліджень людського мозку. Здається неможливим вичерпати мудрість та основи безлічі центрів виробництва і поширення знань у Нідерландах – навчальних закладів, дослідницьких установ, університетів, видавництва, музеїв, громадських організацій, які зокрема займаються підвищенням кваліфікації учителів і удосконаленням шкільництва.

Пам'ятається, у 2005 р. у Полтаві відбулася Всеукраїнська конференція освітніх громадських організацій "Державно-громадське управління освітою: порядок денний для третього сектору". Понад 50 лідерів громадських організацій із 16 областей України з'їхалися в Полтаву, щоб обговорити питання ефективності механізмів участі громадськості в управлінні та запланувати подальшу партнерську діяльність з метою розвитку

системи освіти в Україні. У підсумку лідери освітніх громадських організацій оголосили про намір створити Мережу освітніх НДО України та обрали пріоритетні теми для найближчої спільної діяльності. Та далі намірів справа не пішла – без систематичної підтримки держави та спонсорів за даних умов сучасного економічного життя України освітні НДО – асоціації учителів, секторні і проблемні організації, філії міжнародних асоціацій тощо – не запрацюють. Бо навіть у Нідерландах, у яких незрівняний з Україною матеріальний рівень життя їх громадян, освітні громадські організації мають державну фінансову підтримку. Консоціативна демократія вимагає витрат на діалог.

22 липня 2009 року уряд України ухвалив Розпорядження № 858, яким було внесено зміни до Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства (Розпорядження КМУ №1035, 2007 р.). Нововведення зобов'язують всі органи виконавчої влади щороку ухвалювати плани заходів з реалізації Концепції; проводити громадські обговорення стану виконання плану заходів та враховувати пропозиції громадськості в наступному річному плані. Але ознайомлення із планом заходів МОН України щодо реалізації Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства на 2009 рік показує, що він вичерпуються декларативними заявами про розвиток студентського самоврядування та громадських рад при МОН, підготовкою освітніх програм "Громадянське суспільство" тощо [79].

Механізм репрезентації знань у нідерландській освіті гідний не лише подиву, а і відтворення в Україні його відкритості, розрості, послідовності. Розпочати це відтворення необхідно з компонування аналогічного плаката "Путівник в освіті України". Ре-

альний Путівник у реальній освіті України підкаже подальші кроки: створення сайту МОН для батьків і учителів, а не лише для освітянських керівників, збирання експертних комісій з "канонізації" змісту освіти і організація їх діалогу з громадськістю. Розбудова високотехнологічної інституції з репрезентації знань і передача їй процесу розробки навчальних програм. Зрештою, необхідно зрозуміти, що освіта – це серйозна суспільна гра, в яку потрібно грати чесно усьому суспільству.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Прихожая Европы. Три главы из книги Б. А. Кушнера "Сто три дня на Западе". Подготовка текста, вступительная статья Е. Р. Пономарева // Нева. – 2008. – №8 // <http://magazines.russ.ru/neva/2008/8/tra21-pr.html>
- [2] Education for the new economy: country ranking maps // The Global Competitiveness Report 2006-2007. – Palgrave Macmillan, 2006.
- [3] Фішков Т. В., Зданович Н. В., Цимбал Д. В. Випускники українсько-нідерландської програми "Подвійний диплом": професійні кар'єри та соціальна адаптація: дослідницький проект: аналіт. звіт / Міжнародний фонд досліджень освітньої політики – К.: Таксон, 2005. – 170с.;
- Макогон Ю. В., Савина Г. Г. Нідерланды: возможности сотрудничества и обучения / Донецкий гос. ун-т; Херсонский гос. технический ун-т. – Донецк; Херсон; Гаага, 2000. – 196с.
- [4] Гриценчук О. Роль учителя в процесі громадянського виховання в Нідерландах // О. Гриценчук // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2002. – т. N 9. – С.135-138;
- Гриценчук О.О. Початкова школа в системі середньої освіти Нідерландів // Початкова школа. – 2002. – №10. – С.47-49.
- [5] Громовий Віктор. Як зміни ти шину під час їзди?! // Дзеркало Тижня. – 2002. – № 15 (390) // <http://zn.kiev.ua/ie/show/390/34513/>.
- [6] Кобильченко В. Початкова реабілітація в Нідерландах / Кобильченко В. // Дефектологія. – 1998. – N2. – С.47-48.
- [7] Малець Л. Освіта в Нідерландах / Малець Л. // Директор школи. – 2000. – N45. – С.10-11.
- Малець Л. Освіта в Нідерландах / Малець Л. // Шкільний світ. – 1998. -N24. – 1999. – N1
- Система освіти в Нідерландах // Директор школи. – 2002. – N 23-24. /вкладка/ Система освіти в Нідерландах // Управління освітою. – 2002. – N 10. т./додаток/.
- [8] Матвієнко О. В. Реформування освітніх систем країн Європейського Союзу: Королівство Нідерланди // Наук. вісн. каф. ЮНЕСКО Лінгванакс-VIII. – К., 2004. – Вип.9: Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. – С.170-179.
- [9] Переслегин С.Б. Открытая лекция "От университета к знаменитому реактору" 21 апреля 2006 года / Центр Корпоративного Предпринимательства г. Владивостока // http://www.igs-tab.ru/materials/Pereslegin/Per_froUniv.htm.
- [10] Там само.
- [11] Нідерланди: низькі землі, високі амбіції // http://www.netherlands-em-bassy.com.ua/low_lands_ua.html.
- [12] <http://mrtranslate.ru/languages/dutch.html>.
- [13] Nuffic Glossary. Dutch-English terminology for describing higher education in the Netherlands // <http://nufficglossary.nuffic.nl/>.
- [14] Хейзинга Йохан. Осень Средневековья: Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах / Д.В. Сильвестрова (сост.и пер. с нидерландского). – 4-е изд. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 539 с.
- [15] Huizinga, Johan. Erasmus and the Age of Reformation. – New York: Harper Torchbooks, 1957.
- [16] Хейзинга Йохан. Номо ludens. В тени завтрашнего дня / Г.М. Тавризян (общ.ред.и послеслов.), В.В. Ошис (пер.с нидерланд.и примеч.). – М.: Издательская группа "Прогресс", 1992. – 459 с.;
- Хейзинга Йохан. Номо Ludens: Статьи по истории культуры / Д.В. Сильвестров (сост., пер.и авт.вступ.ст.). Комент. Д. Э. Харитоновича. – М.: Прогресс, 1997. – 416с.
- [17] Островский Валерий. Йохан Хейзинга // Номо Istorikus // <http://www.peoples.ru/science/.../huizinga/>
- [18] Плеханов Е.А. Приоритеты и ценности современного образования // <http://www.philosophy.ru/library/plehanov/priority.htm>.
- [19] Руднев Вадим. Метафизика футбола // http://www.ruthenia.ru/logos/number/1999_08/1999_8_06.htm
- [20] Див. його праці про освіту: Переслегин С.Б. Образование // www.1-sovetnik.com/articles/article-419.html // http://www.duel.ru/200611/?11_4_1; Переслегин С.Б. Стратегия для русского образования Или "Большой Занзибар ... // <http://www.polemics.ru/authors/?authorID=183&itemPage=1>; Переслегин Сергей, Ютанов Нико-
- лай. Сценарии для индустрии образования в Армении // www.archipelag.ru/geopolitics/limitroff/armenia/industry/.
- [21] Переслегин С.Б. Открытая лекция ...
- [22] Там само
- [23] Переслегин С.Б. Образование...
- [24] Нідерланди: низькі землі, високі амбіції...
- [25] <http://www.museumspeelklok.nl/Info>
- [26] <http://www.e-neto.nl/>
- [27] Эразм Роттердамский. Оружие христианского воина. – М.: Литера Нова, 2009. – 360 с.
- [28] Эразм Роттердамский. Похвала Глупости, або Похвальное слово Дурости, яка, щоб похизуватися добірною мовою, красою переконання і, зважаючи на брак чогось подібного, а також з обов'язку захотіла виступити прилюдно: переклад з : лат. – К.: Дніпро, 1981. – 166 с.
- [29] Нідерланди: низькі землі, високі амбіції...
- [30] <http://www.minocw.nl>
- [31] Штерн Сергей. Нижнеуровня моря. Путевой роман // Звезда. – 2003. – №3 // <http://magazines.russ.ru/zvezda/2003/3/shstern.html>.
- [32] <http://www.i-a-m-p.org/>.
- [33] Мир в миниатюре // <http://www.vokrugmira.com/?9/220>.
- [34] http://www.insead.edu/discover_insead/Newsroom/2009_global_innovation.cfm.
- [35] <http://www.insead.edu/facultyresearch/centres/elab/gii/GII%20Final%200809.pdf>.
- [36] A new ranking of the world's most innovative countries / An Economist Intelligence Unit report. Sponsored by Cisco. – L.: 2009. P.10. // http://graphics.eiu.com/PDF/Cisco_Innovation_Complete.pdf.
- [37] <http://www.atkearney.com/index.../globalization-index.html>.
- [38] <http://www.deltawerken.com/>
- [39] <http://www.neeltjeans.nl>.
- [40] Нан Додде. Нідерланды [Образование в Нидерландах: история и современность] // Педагогика народов мира: История и современность. – М.: Педагогическое общество России, 2001. – (576 с.). – С.235-258. // http://netherlands.upelsinka.com/history_10.htm.
- [41] Джуринский А. Н. История зарубежной педагогики. – М.: 1998.
- [42] The Education System in the Netherlands 2007 / Dutch Eurydice Unit; Ministry of Education, Culture and Science. Editorial deadline of the original Dutch version: June 2007. – The Hague: Ministerie van OCW, November 2007. // http://www.minocw.nl/document/en_2006_2007.pdf.

- [43] Dutch Ministry of Education, Culture and Science. 2009. Key figures 2004-2008: Education, Culture and Science in the Netherlands. The Hague, the Netherlands: Dutch Ministry of Education, Culture and Science. – 224 p. // <http://www.minocw.nl/onderwijs/562/index.html>.
- [44] Working in education 2008. The Netherlands // Ministry of Education, Culture and Science in the Netherlands. – The Hague, Koninklijke de Swart, Februari 2008. See also: www.minocw.nl.
- [45] <http://www.eengezondebasistoegroedonderwijs.nl/themas/gratis-schoolboeken/>.
- [46] Rapportage Onderzoek "gratis" schoolboeken in het voortgezet onderwijs – Schoolmanagers & Docenten / In opdracht van: GROEP EUCATIEVE UITGEVERIJEN., DUOMARKET RESEARCH, drs. Vincent van Grinsven, dr. Eric Elphick. – Utrecht, 12 januari 2009. – 81p. // <http://www.duomarketresearch.nl>.
- [47] guidance – керівництво; водійство, завідування, керування, порадиництво; Guide – путівник; guide-book – керівництво; довідник, підручник; guidelines – керівні принципи. Зазвичай керівництво містить компіляцію рекомендацій і зауважень, які є головним чином доступними у різних формальних документах, також містить наприклад інформацію щодо методології, пропозиції для джерел і збору даних, та інші доречні повідомлення.
- [48] Curriculum documents and guidance: Results of desk research. – Eurydice at NFER, INCA: June 2009: – 36p. // http://inca.org.uk/Curriculum_documents_and_guidance.pdf.
- [49] <http://www.minocw.nl/documenten/core%20objectives%20primary%20education.pdf>.
- [50] <http://www.minocw.nl/documenten/core%20objectives%20secondary%20education.pdf>.
- [51] Curriculum documents and guidance: Results of desk research. – Pp. 18 – 19.
- [52] 'Onderwijs is constant in ontwikkeling. Steeds ligt daar de vraag aan ten grondslag: hoe kan het beter? En altijd komen we dan uit bij leerplannen en de ontwikkeling ervan. Staatssecretaris Marja van Bijsterveldt tijdens haar speech op de opening van 'De Wolk', 12 juni 2008.
- [53] <http://www.slo.nl/organisatie/international/>.
- [54] Over SLO // <http://www.slo.nl/organisatie/overmissie/>.
- [55] <http://www.koksgesto.com/>.
- [56] <http://www.leermiddelplein.nl>.
- [57] A Key to Dutch History. The Cultural Canon of the Netherlands. Report by the committee for the development of the Dutch Canon / Frits van Oostrom. – Amsterdam University Press, 2007. – 228 p. // <http://www.entoen.nu/default.aspx>.
- [58] <http://www.entoen.nu/lijt.aspx?lan=e>.
- [59] А.И. Тишин Органон и канон кантовской гносеологии // Кантовские чтения в КРСУ (22 апреля 2004 г.); Общечеловеческое и национальное в философии: II международная научно-практическая конференция КРСУ (27-28 мая 2004 г.). Материалы выступлений / Под общ.ред. И.И. Ивановой. – Бишкек, 2004. – С.19-28 // http://anthropology.ru/ru/texts/tishin_ai/kant-krsu_02.html.
- [60] De canon in het primair onderwijs / Door: T. Beker, C. van der Kooij, M. de Boer, J. Groen, M. Hoogeveen, H. Paus, I. Roozen, S. van Tuinen. – Uitgever: Enschede, 2009.
- [61] McKenney, S., Nieveen, N., & van den Akker, J. Computer support for curriculum developers: CASCADE. Educational Technology, Research and Development. – 2002. – V. 50. – P. 25-35. // <http://projects.gw.utwente.nl/cascade/MckenneyNieveenAkker02.pdf>.
- [62] Stoof, A., Martens, R.L., Van Merriënboer, J.J.G. Что есть компетенция? Конструктивистский подход как выход из замешательства // (перевод с англ. Е.Орел). Источник: OPEN UNIVERSITY OF THE NETHERLANDS. Дата публикации: 12 мая 2004 года // <http://www.ht.ru/press/articles/print/art26.htm>.
- [63] Stoof Angela. Tools for the identification and description of competencies. – Open Universiteit Nederland: Heerlen, 2005. – 191 p. // <http://dspace.learningnetworks.org/bitstream/1820/1036/1/Dissertation%20Stoof%202005.pdf>.
- [64] Stoof, A., Martens, R.L., Van Merriënboer, J.J.G., & Bastiaens, T.J. (2002). The boundary approach of competence: a constructivist aid for understanding and using the concept of competence. // Human Resource Development Review, 1, 345-365.
- Stoof, A., Martens, R. L., & van Merriënboer, J. J. G. (2004). Determining and describing curriculum content: bottlenecks and solutions. Manuscript submitted for publication.
- Stoof, A., Martens, R. L., & van Merriënboer, J. J. G. (2005). Web-based support for constructing competence maps: design and formative evaluation. Manuscript submitted for publication.
- [65] <http://www.learningnetworks.org/?q=EML>.
- [66] Koper Rob. From change to renewal: Educational technology foundations of electronic learning Environments // dspace.ou.nl/bitstream/1820/38/.../koper-inaugural-address-eng.pdf.
- [67] Learning design : a handbook on modelling and delivering networked education and training / Rob Koper, Colin Tattersall (eds.). – Berlin ; New York : Springer, 2005. – xxviii, 412 p.
- [68] Sloep, P. B., van Bruggen, J., Tattersall, C., Vogten, H., Koper, R., Brouns, F., et al. (2006). Innovating Education with an Educational Modeling Language: Two Case Studies. Innovations in Education & Teaching International. 43 (3), 291-301.
- [69] Koper Rob. Learning network services for professional development. – Berlin : Springer, 2009. – xii, 414 p.
- [70] <http://www.sensepublishers.com/index.htm>.
- [71] The Production of Educational Knowledge in the Global Era / Julia Resnik (Ed.) [Transgressions: Cultural Studies and Education. Volume 33]. – Rotterdam : SensePublishers, 2008. – 291 p.
- [72] Sandra Seagal & David Horne. Human Dynamics: A New Framework for Understanding People and Realizing the Potential in Our Organizations. 1997 // <http://www.humandynamics.com>.
- [73] Handbook of Gifted Education. Third Edition. Editors Nicholas Colangelo. The University of Iowa. Gary A. Davis. University of Wisconsin-Madison.
- [74] Государственный стандарт образования [Радио Свобода Образование, 04-03-2004] / Авторы и ведущие программы Владимир Губайловский и Александр Костинский.
- [75] Crighton Johanna. The Hazards of Transplanting Education Reform: A View from the Classrooms of Postcommunist Schools // Beyond Transition. The newsletter about reforming economies. – 2002. – July-sep. – P. 51-54 // <http://www.worldbank.org/html/prddr/trans/julaugsep02/pgs51-54.htm>.
- [76] Ноджоку Рафаель. Что такое консенсуализм // Практика федерализма. Поиски альтернатив для Грузии и Абхазии. Весь Мир, Москва, 1999 Бруно Копитерс, Давид Дарчиашвили, Нателла Акаба (ред.) // http://poli.vub.ac.be/public/orderbooks/federal_r/12njoku.pdf.
- [77] Лейпхарт Аренд. Демократия в многоэтнических обществах : Сравнит. исслед. // А. Лейпхарт [Lijphart]; Пер. с англ. Б. И. Макаренко; Науч. ред. пер. А. М. Салмин, Г. В. Каменская; [Инт "Открытое о-во"] – М. : Аспект-пресс, 1997 – 286.[1] с.
- [78] Валишевский, Казимир Феликсович (1849-1935). Петр Великий / Казимир Валишевский ; [пер. с пол. А. Михайлова] – Москва : Мир книги, 2007 – 445, [1] с.; – (Великие династии России. Романовы).
- [79] http://civic.kmu.gov.ua/civic/control/uk/publish/article?show=Hidden=1&art_id=112346.

НАШІ АВТОРИ

Ищенко Лариса Миколаївна,
методист центру педінновацій та інформації
Полтавського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені М.В. Остроградського

Кес де Віт / Cees de Wit,
старший радник організації сприяння освіти "KPC
Groer", Нідерланди

Клепко Сергій Федорович,
кандидат філософських наук, доцент, проректор,
завідуючий кафедрою філософії і економіки освіти
ПОІППО

Козак Ірина Олексіївна,
методист природничо-математичного відділу
ПОІППО

Крилевець Марина Петрівна,
завідувач відділу дошкільної, початкової і
спеціальної освіти ПОІППО

Лойтаренко Оксана Петрівна,
заступник директора з НВР, вчитель англійської
мови НВК "Балтська ЗОШ І-ІІІ ст. №3-колегіум",
Одеська область

Нічуговська Лілія Іванівна,
кандидат економічних наук, доктор педагогічних
наук, професор кафедри вищої математики
Полтавського університету споживчої кооперації
України (ПУСКУ)

Роберт Міох / Robert Mioch,
directeur beroepsonderwijs en APS Edukern,
Нідерланди

Стоцька Олена Вікторівна,
методист редакційно-видавничого відділу ПОІППО

Сутула Ольга Владиславівна,
завідуюча районним методичним кабінетом відділу
освіти Карлівської РДА, учитель-методист
Карлівської гімназії імені Н.Герасименко

Цехановська Валентина Олександрівна,
методист відділу гуманітарних дисциплін ПОІППО

На 1 стор.: Каролін Вергофф, директор дружнелюбної школи
(м.Утрехт)

На 3 стор. обкладинки: Myra Zweekhorst, керівник інноваційних
проектів VO-raad (Гаага)

CONTENT

Onderwijs - Education of the Netherlands

A PERSON IN THE MOVEMENT

10 Days of the dialogue in the Netherlands
O.Stotska

MANAGEMENT OF EDUCATION

How to make a good action plan for your school
Robert Mioch

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

To start learning at the age of 4
M.Krylevets

Forming life skills in the educational institutions of the
Netherland
I.Kozak

The Netherlands through prism of images
O.Sutula

Western horizons of the profile education
Oksana Loitarenko

Mathematical literacy in the European dimension
L.Nichuhovska

Innovations in the education of the Netherlands
L.Ischenko

READING ROOM

I.de Leeuw. Natural learning as a passion
Marturia: Samen onder een dak

SWEDISH INSTITUTE

Cees de Wit. Partnership between school and parents.
In the interest of child
Cees de Wit

PHILOSOPHY OF EDUCATION

Travelogue about knowledge representation in the edu-
cation of the Netherlands
S.Klepko

Ціль на вершину - попадеш на середину

Г. Сковорода

ДОВІДКА «ПМ»: ПОСТ... (лат. *POST* – *ДАЛІ*, *ЗА*, *ПІСЛЯ*) — префікс, що означає наступність.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами школи.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який прагне розвивати «ДАЛІ» методики полтавських педагогів: Г. Сковорода, Я. Козельського, І. Котляревського, М. Остроградського, В. Короленка, П. Юркевича, А. Макаренка, Г. Ващенко, О. Астряба, В. Сухомлинського.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який бажає виразити те, що знаходиться «ЗА» методикою й акумулювати в собі новий досвід хоча й однієї, але надзвичайно важливої верстви нашого суспільства — батьків і педагогів.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал про те, що потрібно вчителю «ПІСЛЯ» вузівської методики — таємниці його особистісного знання та фаху, які не віднайти в численних методичних книжках.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який спільно з усією педагогічною громадою вирішує, що є знання, і шукає тих, хто знає, що дає можливість це вирішувати.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, що прагне вчити вміння читати і слухати, вміння жити і робити справу.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, несумісний з уваленням про сучасну педагогіку як мішанину різноманітних елементів у шкільній навчальній програмі — економіки та еротики, електроніки та східної містики, латини та біоенергетики, астрономії та астрології, щоб відразу одержати прищестя нової ери й Апокаліпсису.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал перш за все не пісний, а тому в ньому змішуються жанри і стилі мовлення, з іронією підкреслюється нестабільність і умовність усіх методичних систем і педагогічних технологій.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал не антиметодики, бо неможливо відкинути методику як розділ педагогіки, а журнал, який відмовляється від методик, що нівелюють особистість та орієнтовані на так званого “середнього” учня.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал з єдиною стратегією: на базі плюралізму педагогічних ідей та концепцій відшукувати суть чужого досвіду, передавати його нашим читачам у тісному поєднанні з усіма фактами життя Полтавщини, з її місцевими й національними традиціями.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який не лише констатує розлад концептуальних структур, що визначали методику недалекого минулого, але й бачить у цьому шанс нового: різноманітність конкретних педагогічних технологій, конкуренцію різних парадигм педагогічної творчості.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який усвідомлює, що ми всі опинилися в тому пункті історії педагогіки, коли в ній стали можливими радикальні зміни, про які заявлено в державній національній програмі “Освіта “УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ”, і можливість ця тісно пов’язана з **ПОСТМЕТОДИКОЮ**.

Те, що робиться сьогодні, — це питання досвіду і **МЕТОДИКИ**.

Те, що може робитися, — це питання **ПОСТМЕТОДИКИ**.

Кожний свідомий громадянин мусить матеріально й духовно підтримувати свої рідномовні журнали як головні двигуни наукового вивчення й збільшення рідної мови.

Іван Огієнко

Для отримання “Постметодики” поштою у 2009 році достатньо оформити передплату журналу (вартість одного комплекту (6 номерів) на рік - 67.26 грн) у будь-якому поштово-відділенні.

Передплатний індекс у всеукраїнському каталозі періодичних видань - 98670.

Редакція “ПМ”

Журнал призначається для

Для всіх ціна вільна, а для Вас